

ÜGYÉSZEK LAPJA

2022/5-6.
Huszonkilencedik évfolyam

ÜGYÉSZEK LAPJA

TARTALOM

TANULMÁNYOK

COSTOPULOS ORESTIS	5
A közbeszerzés büntetőjogi kapcsolata	
FARKAS KRISZTINA	27
Kulturális javak védelmének reformja az olasz büntetőjogban – I. rész	
FÓRIZS SÁNDOR	39
Öngyilkossági esetek a határőrségnél az 1980-as években	

DISPUTA

BÁNYAI KRISZTINA	55
Beszámoló <i>Az állatok jogi védelmének kérdései</i> (<i>kihívások és tendenciák, kitekintéssel egyes országok</i> <i>szabályozására</i>) című nemzetközi online konferenciáról	

FIGYELŐ – ÜGYÉSZI HÍREK

SCHMIDT GÁBOR	69
Kommunikációs hálózat a csalás ellen	

FIGYELŐ – EURÓPAI KITEKINTŐ

KLISZEK NOÉMI	77
The origins of the military saint's cult in the Old and New Testaments (Part 1) <i>Old Testament background in the light of war and violence</i>	
JAGUSZTIN TAMÁS	91
A fogyasztókkal szembeni határokon átnyúló jogsértések az Európai Unióban és az Egyesült Királyságban	

JOG ÉS IRODALOM

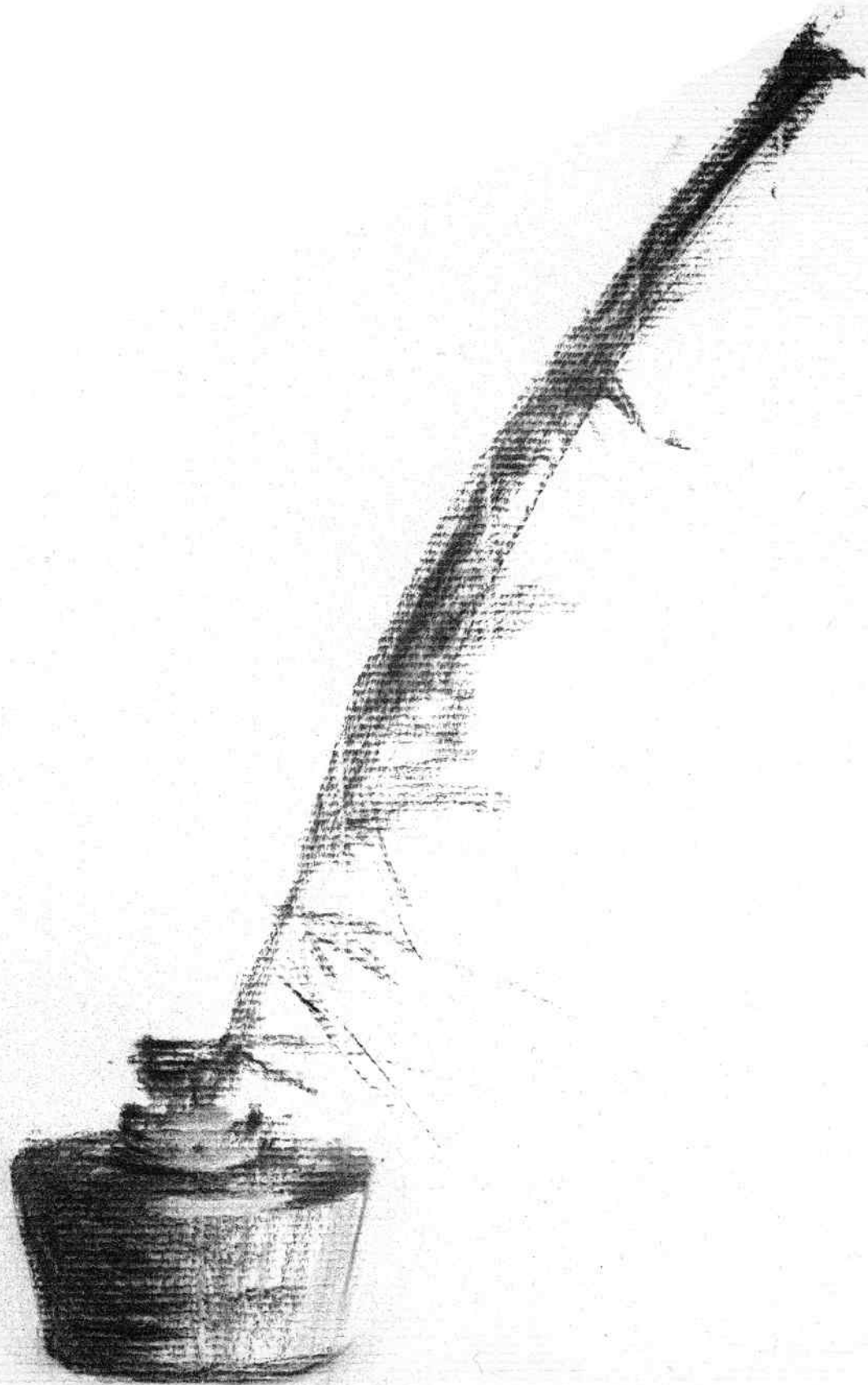
Kiss Anna	103
Biblioterápia a büntetés-végrehajtási intézményekben	

KÖNYVISMERTETÉS

Könyvismertetés Németh Attila	119
<i>Művészek és pszichopatológia</i> című könyvről	

KÖNYVAJÁNLÓ

Válogatás a szakirodalomból	125
-----------------------------	-----

A közbeszerzés büntetőjogi kapcsolata

Bevezetés

Az Alaptörvény kilencedik módosítását követően alaptörvényi szintre került a közpénz fogalmának meghatározása.¹ Különösebb magyarázatot nem igényel, hogy a közpénzek felhasználását nem egy adott személy magánérdeke, hanem a közösség, a társadalom érdeke határozza meg. Ebből adódóan a közpénzekből megvalósuló beruházások egy kisebb-nagyobb közösség vagy a társadalom egészét érinthetik. A közpénznek a köz érdekében történő felhasználása azonban átlátható, nyilvános, ellenőrizhető, az ezzel kapcsolatos közbeszerzési eljárásban a verseny torzításmentes kell hogy legyen.² Mindez azonban nem zárja ki az esetleges jogsértéseket, amelyek azonban csak akkor valósítanak meg bűncselekményt, ha a jogsértés egyben a Btk. különös részének valamely tényállásába is ütközik.

A közbeszerzésekről szóló 2015. évi CXLI. törvény (a továbbiakban: Kbt.) meghatározza, hogy milyen esetekben kell a koncessziós szerzési eljárás alatt közbeszerzési eljárást is érteni, ezért a dolgozatom szempontjából a két eljárást különbségtétel nélkül, közbeszerzési eljárásként kezelem, és azok büntetőjogi aspektusait is ennek megfelelően vizsgálom.³

A dolgozat alapvetése, hogy a közbeszerzés tárgya, annak értéke alapján közbeszerzési eljárásnak van helye, ezért az egyes bűncselekményeket a közbeszerzési eljárás fajtái, az eljárás egyes szakaszai, továbbá az ajánlatkérő és az ajánlattevő oldaláról és nem a közbeszerzés tárgyának érték szerinti oldaláról vizsgálom.⁴

* Costopulos Orestis, büntetőbírói tevékenységet irányító főügyész-helyettes, Központi Nyomozó Főügyészség

¹ Az Alaptörvény 39. cikk (3) bekezdése szerint: közpénz az állam bevétele, kiadása és követelése. (Beiktatta: Magyarország Alaptörvényének kilencedik módosítása, 8. cikk. Hatályos: 2020. december 23-tól.)

² Lásd a közbeszerzésekről szóló 2015. évi CXLI. törvény preambulumát.

³ A Kbt. 1. § (2) bekezdése szerint a Kbt. első része, valamint ötödik–nyolcadik része alkalmazásában közbeszerzési eljárás alatt a koncessziós szerzési eljárásokat is érteni kell, kivéve ahol e törvény kifejezetten eltérően rendelkezik.

⁴ A Kbt. 15. §-ában foglaltak alapján a közbeszerzési eljárásokban megkülönböztetünk uniós és nemzeti értékhatárokat. Az uniós értékhatárokat az Európai Bizottság állapítja meg és teszi közzé az Európai Unió Hivatalos Lapjában, a nemzeti értékhatárokat minden évben a központi költségvetésről szóló törvény rögzíti. A Közbeszerzési Hatóság az egyes szerzési tárgyak esetében alkalmazandó uniós értékhatárokat, valamint a nemzeti értékhatárokat minden év elején közzéteszi honlapján, amelyek minden esetben milliós nagyságrendűek.

Ez utóbbinak ugyanis nem a bűncselekmény megvalósulása, hanem például a kartellbűncselekményeknél vagy az esetleges vagyoni elleni bűncselekmények szempontjából az értékhatárokhoz igazodó minősítő körülmények tekintetében van jelentősége.⁵ Mindezek mellett a közbeszerzések során megvalósítható bűncselekményeket nem a közbeszerzés szakaszain, hanem a Btk. rendszerén belül, egymást követően vizsgálom, nem érintve a költségvetést károsító bűncselekmények fejezetét, azonban kitérek a jogi személyeket sújtható szankciókra.

A közbeszerzési eljárás

A Kbt. alapján közbeszerzések árubeszerzésre, építési beruházásra, szolgáltatás megrendelésére, továbbá építési vagy szolgáltatási koncesszióra irányulhatnak.⁶

A Kbt. 5. §-ában foglaltak alapján a közbeszerzési eljárásban megkülönböztetünk

- 1) ún. klasszikus ajánlatkérőket, amelyek a törvény erejénél fogva, a Kbt.-ben meghatározott feltételek teljesülése esetén tartoznak a Kbt. alanyi hatálya alá (állami, területi és települési hatóságok, közjogi intézmények);
- 2) támogatott szervezeteket, amelyek támogatásból megvalósuló beszerzésük vonatkozásában minősülnek ajánlatkérőnek;
- 3) önkéntes ajánlatkérőket, akik önként, szerződéses vagy jogszabályi kötelezettség miatt vállalják a közbeszerzési eljárás lefolytatását.

A Kbt. 6–7.§-ai alapján ajánlatkérőnek minősül továbbá a közszolgáltatói ajánlatkérő is, amely tovább differenciálható 1) klasszikus ajánlatkérőre (6. §); 2) a klasszikus ajánlatkérő meghatározó befolyása alatt álló gazdálkodó szervezetekre, az ún. közvállalkozásokra [7. § (1) bek.]; 3) azokra az ajánlatkérőkre, amelyek különleges vagy kizárólagos jog alapján végzik a tevékenységüket [7. § (2) bek.].⁷

Közbeszerzési eljárásban ajánlatot nyújthat be bármely természetes személy, jogi személy, egyéni cég vagy személyes joga szerint jogképes szervezet, vagy ilyen személyek vagy szervezetek csoportja, aki, illetve amely a piacon építési beruházások kivitelezését, áruk szállítását vagy szolgáltatások nyújtását kínálja.⁸

A közbeszerzési eljárás *fajtái* szerint különbséget tehetünk nyílt eljárás, meghívásos eljárás, innovációs partnerség, tárgyalásos eljárás, versenypárbeszéd,

⁵ A Btk. 459. § (6) bekezdése alapján az érték, a kár, valamint a vagyoni hátrány: a) ötvenezer-egy és ötszáz ezer forint között *kisebb*; b) ötszáz ezer-egy és ötmillió forint között *nagyobb*; c) ötmillió-egy és ötvenmillió forint között *jelentős*; d) ötvenmillió-egy és ötszázmillió forint között *különösen nagy*; e) ötszázmillió forint felett *különösen jelentős*.

⁶ Kbt. 8. § (1) bek.

⁷ A közbeszerzésekről szóló 2015. évi CXLI. törvény kommentárja 2019. április 18-ától hatályos normaszöveggel. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2019. Elérhető:

https://www.mhk.hu/am/files/kbt_kommentar_20190418.pdf

⁸ Kbt. 3. § 1. és 10. pont

hirdetmény nélküli tárgyalásos eljárás⁹ között azzal, hogy a közbeszerzési eljárás során nem lehet áttérni egyik eljárási fajtáról a másikra.¹⁰

Magát a közbeszerzési eljárást egy előkészítési folyamat előzi meg, amely az adott közbeszerzési vagy koncessziós szerzési eljárás megkezdéséhez szükséges cselekmények elvégzéséből, így különösen az adott közbeszerzéssel kapcsolatos helyzet- és piacfelmérésből, előzetes piaci konzultációból, a közbeszerzés becsült értékének felméréséből, a közbeszerzési dokumentumok előkészítéséből áll.¹¹ A közbeszerzési eljárás a közbeszerzést megindító vagy meghirdető hirdetmény feladásával, a hirdetmény nélkül induló eljárás esetében pedig az eljárást megindító felhívás vagy a tárgyalási meghívó megküldésével, ennek hiányában a tárgyalás megkezdésével kezdődik.¹² Az ajánlatkérőnek kötelessége meghatározni az eljárást megindító felhívásban azt az értékelési szempontot vagy szempontokat, amelyek alapján a számára gazdaságilag legelőnyösebb ajánlatot kiválasztja.¹³

⁹ A Kbt. 81. § (1) bekezdése alapján a *nyílt eljárás* olyan, egy szakaszból álló közbeszerzési eljárás, amelyben minden érdekelt gazdasági szereplő ajánlatot tehet. A Kbt. 82. § (1) bekezdése alapján a *meghívásos eljárás* olyan, két szakaszból álló közbeszerzési eljárás, amelynek első, részvételi szakaszában az ajánlatkérő a részvételre jelentkezőnek a szerződés teljesítésére való alkalmasságáról vagy alkalmatlanságáról dönt. A részvételi szakaszban a részvételre jelentkező nem tehet ajánlatot. Az eljárás második, ajánlattételi szakaszában csak az ajánlatkérő által alkalmasnak minősített és ajánlattételre felhívott részvételre jelentkezők tehetnek ajánlatot. A Kbt. 95. § (1) bekezdése alapján az *innovációs partnerség* olyan sajátos közbeszerzési eljárás, aminek célja egy innovatív termék, szolgáltatás vagy építési beruházás kifejlesztése, és az ennek eredményeként létrejövő áruk, szolgáltatások vagy építési beruházások ezt követő beszerzése. Az ajánlatkérő a közbeszerzési dokumentumokban az igényét olyan innovatív termékre, szolgáltatásra vagy építési beruházásra határozza meg, amely a piacon nem áll rendelkezésre. A Kbt. 85. § (1) bekezdése alapján a *tárgyalásos eljárás* olyan, két szakaszból álló közbeszerzési eljárás, amelynek első, részvételi szakaszában az ajánlatkérő a részvételre jelentkezőnek a szerződés teljesítésére való alkalmasságáról vagy alkalmatlanságáról dönt. A részvételi szakaszban a részvételre jelentkező nem tehet ajánlatot. Az eljárás második, ajánlattételi szakaszában az ajánlatkérő az alkalmasnak minősített és ajánlattételre felhívott részvételre jelentkezőkkel tárgyal a szerződés feltételeiről. A Kbt. 90. § (1) bekezdése alapján a *versenypárbeszéd* olyan közbeszerzési eljárás, amelyben az ajánlatkérő az általa kiválasztott részvételre jelentkezőkkel párbeszédet folytat a közbeszerzés tárgyának, a szerződés típusának és feltételeinek pontos meghatározása érdekében, majd ajánlatot kér. A Kbt. 98. § (1) bekezdése alapján a *hirdetmény nélküli tárgyalásos eljárás* olyan egy szakaszból álló közbeszerzési eljárás, amelyben az ajánlatkérő az ajánlattételre felhívott ajánlattevőkkel tárgyal a szerződés feltételeiről.

¹⁰ Kbt. 49. § (1) és (3) bek.

¹¹ Kbt. 3. § 22. pont

¹² Uo. 23. pont

¹³ Kbt. 76. § (1) bek.

Az ajánlattevőknek, részvételi jelentkezőknek¹⁴ az ajánlatkérő által meghatározott határidő lejártáig kell benyújtaniuk az ajánlataikat, részvételi jelentkezéseiket, amelyek felbontását az ajánlattételi, illetve részvételi határidő lejártát követően, jogszabályban meghatározott időtartam elteltével kell megkezdeni.¹⁵ Ezt követően az ajánlatok, részvételi jelentkezések elbírálása során az ajánlatkérőnek meg kell vizsgálnia, hogy az ajánlatok, illetve részvételi jelentkezések megfelelnek-e a közbeszerzési dokumentumokban, valamint a jogszabályokban meghatározott feltételeknek. A bírálat során az ajánlatkérő köteles megállapítani, hogy mely ajánlat vagy részvételi jelentkezés érvénytelen, és hogy van-e olyan gazdasági szereplő, akit az eljárásból ki kell zárni, vagy az esetleges hiányosság észlelése esetén határidő tűzésével az ajánlatkérő, részvéttelre jelentkező részére hiánypótlási felhívást megküldeni, megjelölve a pótolandó hiányokat.¹⁶

Az eljárás nyertese az az ajánlattevő, aki az értékelési szempontok szerint a legkedvezőbb ajánlatot tette és ajánlata érvényes.¹⁷ Az ajánlatkérő az eredményes közbeszerzés alapján a közbeszerzési eljárásban közzölt végleges feltételek, szerződéstervezet és ajánlat tartalmának megfelelően köti meg írásban a szerződést a nyertes ajánlattevővel.¹⁸

A Kbt.-ben meghatározott célok érvényesülésének biztosítása érdekében az Országgyűlésnek alárendelt, autonóm államigazgatási szervként, országos illetékességgel, központi költségvetési szerv, a Közbeszerzési Hatóság (a továbbiakban: Hatóság) működik. A Hatóság feladata, hogy a közérdeket, az ajánlatkérők és az ajánlattevők érdekeit figyelembe véve, hatékonyan közreműködjön a közbeszerzési politika alakításában, a jogszerű közbeszerzési magatartások kialakításában és elterjesztésében, elősegítve a közpénzek nyilvános és átlátható módon történő elköltését. A Hatóság keretében Tanács (a továbbiakban: Tanács) és Közbeszerzési Döntőbizottság (a továbbiakban: Döntőbizottság) működik.¹⁹

A Hatóság a közérdeket, az ajánlatkérők és az ajánlattevők érdekeit figyelembe véve, a közbeszerzési politika alakításában, a jogszerű közbeszerzési magatartások kialakításában és elterjesztésében működik közre, elősegítve a közpénzek nyilvános és átlátható módon történő elköltését.²⁰

¹⁴ A Kbt. 3. § 36. pontja szerint részvéttelre jelentkező: az a gazdasági szereplő, aki (amely) több szakaszból álló közbeszerzési eljárás első, részvételi szakaszában vagy koncessziós szerzési eljárásban részvételi jelentkezést nyújt be.

¹⁵ Kbt. 68. § (1) bek.

¹⁶ Kbt. 69. § (1)–(3) bek.; 126. § (1)–(7) bek.

¹⁷ Kbt. 77. § (4) bek.

¹⁸ Kbt. 131. § (1) bek.

¹⁹ Kbt. 179. § (1) és (4) bek.; 187. § (1) bek.

²⁰ Kbt. 187. § (1) bek.

A Hatóság keretén belül a tizenöt tagból álló Tanács tagjai az egyes közérdekű célokat, az ajánlatkérőket és az ajánlattevőket képviselik,²¹ míg a Döntőbizottság feladata a közbeszerzésekkel és a tervpályázati eljárásokkal kapcsolatos jogsértő vagy vitás ügyek miatti jogorvoslat intézése.²²

A közbeszerzési eljáráson belüli jogorvoslati eljárásban a Döntőbizottság jár el, míg a Hatóság, vagy ha a Döntőbizottság döntésével szemben jogorvoslatnak van helye, úgy az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény (a továbbiakban: Ákr.) alapján a közigazgatási perben hozott bírósági ítélet ellen felülvizsgálati eljárás nem folytatható le.²³

Emellett a szerződés módosítása érvénytelenségének megállapítása iránt a Hatóság polgári pert indíthat,²⁴ míg az ajánlattevő a közbeszerzésekkel kapcsolatosan egyéb polgári pert indítására jogosult.²⁵

A közbeszerzési eljárással kapcsolatos bűncselekmények

Minősített adat és a nemzeti adatvagyron eleni bűncselekmények

A Btk. XXV. fejezetében szabályozott bűncselekmények közül a minősített adattal visszaélés tényállását elemzem részletesen.

*Minősített adattal visszaélés*²⁶

A közbeszerzési eljárás során előfordulhat, hogy a közbeszerzési dokumentációk minősített adatot tartalmaznak²⁷ annak ellenére, hogy a védelmi és biztonsági célú beszerzésekről külön törvény rendelkezik,²⁸ míg az olyan beszerzéseknél, amelyek esetében Magyarország alapvető biztonsági, nemzetbiztonsági érdekei,

²¹ Kbt. 182. § (1) bek.

²² Kbt. 192. § (1) bek.

²³ Kbt. 169. § (1)–(2) bek.

²⁴ Kbt. 175. § (1) bek.

²⁵ Kbt. 177. § (1)–(10) bek.

²⁶ A Btk. 265. § (1) bekezdése szerint, aki minősített adatot a) jogosulatlanul megszerez vagy felhasznál; b) jogosulatlan személy részére hozzáférhetővé, vagy jogosult személy részére hozzáférhetetlenné tesz; minősített adattal visszaélést követ el. A (2) bekezdés szerint a büntetés a) vétség miatt elzárás, ha *korlátozott terjesztésű*; b) egy évig terjedő szabadságvesztés, ha *bizalmas*; c) büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha *titkos*; d) egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha *szigorúan titkos minősítésű* adataira követik el a bűncselekményt. A (3) bekezdés szerint az a minősített adat felhasználására törvény alapján jogosult személy, aki a minősített adattal visszaélést korlátozott terjesztésű, bizalmas, titkos vagy szigorúan titkos minősítésű adata követi el, a (2) bekezdésben meghatározott megkülönböztetés szerint egy évig, két évig, egy évtől öt évig, illetve két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

²⁷ Kbt. 41/C. § (1) bek. g) pont

²⁸ Lásd a védelmi és biztonsági célú beszerzésekről szóló 2016. évi XXX. törvényt (a továbbiakban: Vbt.).

a minősített adatok védelme vagy a szükséges különleges biztonsági intézkedések a közbeszerzési eljárásban előírható biztonsági intézkedésekkel nem garantálhatóak, a Kbt.-t nem kell alkalmazni.²⁹

Maga a Vbt. azonban lehetővé teszi, hogy vegyes beszerzések esetén – amikor a beszerzés a két törvény hatálya alá egyaránt tartozik –, maga az ajánlatkérő döntse el, hogy a beszerzés ne a Vbt., hanem a Kbt. alapján történjen.³⁰

Minderre figyelemmel a közbeszerzési eljárásban is megvalósulhat a minősített adattal visszaélés törvényi tényállása, amelynek jogi tárgya³¹ a minősített adat védelméről szóló 2009. CLV. törvényben (a továbbiakban: Mavtv.) meghatározott minősített adat.

Minősített adat a Mavtv. 3. § 1. pontjában meghatározott adatfajták bármelyike, míg az 5. § a minősíthető közérdek károsíthatósága szempontjából megkülönböztet „Szigorúan titkos!”, „Titkos!”, „Bizalmas!” és „Korlátozott terjesztésű!” minősítési szintet.

Megjegyzést érdemel, hogy a Btk. 265. § (2) bekezdésben írt bűncselekmény alanya bárki lehet, míg a (3) bekezdés esetén az alany csak a minősített adat felhasználására törvény alapján jogosult személy lehet.³²

A minősítési szintnek megfelelő kármérték nem a bűncselekmény megvalósulását, hanem a minősítő körülményeket, így a büntetési tételek differenciálását érinti, ahogy az is, ha a bűncselekményt szándékosan vagy gondatlanul speciális alany, tehát a minősített adat felhasználására törvény rendelkezése alapján jogosult személy követi el. A jogalkotó az előkészületet³³ is büntetni rendeli, amelynek a büntetési tétele szintén a bűncselekmény alanyához igazodik.³⁴

²⁹ Kbt. 9. § (1) bek. bb) pont

³⁰ Vbt. 5. § (7) bek.

³¹ „A védett jogtárgy törvényi definíciója a bűncselekmény egyik fogalmi ismérvében, nevezetesen a társadalomra veszélyesség fogalmában jelenik meg [Btk. 4. § (2) bekezdés. Kiemelés a szerzőtől]. A védett jogi tárgy nem része a törvényi tényállásnak, azaz azon kívül esik. Azonban a Btk. Különös Részében szereplő bűncselekmények elemzésének minden esetben első fázisa a védett jogtárgy egzakt definiálása.” Belovics Ervin: *Büntetőjog I. Általános Rész.* Második, hatályosított kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2018, 178–179. o.

³² „A bűncselekmény alanya az az ember lehet, aki rendelkezik az elkövetővé válás feltételeivel, nevezetesen a legalább tizennegyedik életév betöltése [...] illetve a legalább korlátozott beszámítási képesség. [...] A tettesként történő alannyá válás szempontjából különbséget kell tenni a közönséges bűncselekmények [...], valamint a különös bűncselekmények [...] között. [...] A közönséges bűncselekményeket tettesként bárki megvalósíthatja. [...] Ezzel szemben a különös bűncselekményeket tettesként kizárólag az követheti el, aki a törvényben meghatározott személyes kvalifikáltsággal rendelkezik.” Belovics Ervin: i. m. 191–192. o.

³³ A Btk. 11. § (1) bekezdése szerint: „Ha e törvény külön elrendeli, előkészület miatt büntetendő, aki a bűncselekmény elkövetése céljából az ehhez szükséges vagy ezt

Mindezek alapján a közbeszerzési eljárásban a minősített adat büntetőjogi védelme az eljárásban történő adatkezeléstől fogva fennáll, és ennek során akár az ajánlatkérő, akár az általa az eljárásba bevont szervezet részéről eljáró személy, vagy akár az ajánlattevő is megvalósíthatja a minősített adattal visszaélést. A fenti magatartások valamelyikének a kifejtésével nemcsak a közbeszerzési eljárásban, hanem az azt esetlegesen követő polgári peres eljárásban is megvalósulhat ez a bűncselekmény, ahol a bűncselekmény alanya közötti különbségtétel a büntetés mértékében jelentkezik.

Az igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények

A Btk. XXVI. fejezetében szabályozott bűncselekmények köréből a hamis tanúzás, a hamis tanúzásra felhívás, a kényszerítés hatósági eljárásban, illetve a zugírászat tényállásait emelem ki.

*Hamis tanúzás, hamis tanúzásra felhívás, kényszerítés hatósági eljárásban*³⁵

Ezen igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények megállapításához nélkülözhetetlen a hatóság, illetve a hatósági eljárás lehetősége, így fokozott vizsgálatot igényel, hogy az eljáró szerv hatóságnak minősül-e.

A közbeszerzési eljárásban a Hatóság nevében megfelel e kritériumnak, amelyet megerősít az is, hogy eljárására az Ákr. rendelkezéseit kell alkalmazni, emellett

könnyítő feltételeket biztosítja, az elkövetésre felhív, ajánlkozik, vállalkozik, vagy a közös elkövetésben megállapodik.”

³⁴ A Btk. 265. § (4) bekezdése alapján, aki a (2) bekezdés c)–d) pontjaiban meghatározott minősített adattal visszaélésre irányuló előkészületet követ el; az ott tett megkülönböztetés szerint vétség miatt két évig, illetve büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Az (5) bekezdés szerint az a minősített adat felhasználására törvény alapján jogosult személy, aki a (2) bekezdés c)–d) pontjaiban meghatározott minősített adattal visszaélésre irányuló előkészületet követ el; az ott tett megkülönböztetés szerint büntett miatt három évig, illetve egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

³⁵ A Btk. 272. § (1) bekezdése alapján a tanú, aki hatóság előtt az ügy lényeges körülményére valótlan vallomást tesz, vagy a valót elhallgatja, hamis tanúzást követ el. A (2) bekezdés szerint a hamis tanúzásra vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni arra, aki a) mint szakértő hamis szakvéleményt vagy mint szaktanácsadó hamis felvilágosítást ad; b) mint tolmács vagy fordító hamisan fordít; c) a 268. § (1) bekezdésének b) pontja (hamis vád) esetén kívül büntető- vagy polgári ügyben hamis okiratot vagy hamis tárgyi bizonyítási eszközt szolgáltat. A 276. § (1)–(2) bekezdései alapján, aki mást hamis tanúzásra rábírn törekszik, polgári ügyben történő elkövetés esetén vétség miatt két évig terjedő, egyéb hatóság előtt folyamatban lévő ügyben vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. A 278. § (1)–(2) bekezdései szerint, aki mást erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy hatósági eljárásban a törvényes jogait ne gyakorolja, vagy a kötelezettségeit ne teljesítse, a kényszerítés hatósági eljárásban bűncselekményt követi el.

a Kbt. 187. § (2) bekezdés j) pontja alapján – az Ákr. VI. fejezetének megfelelően – hatósági ellenőrzést is folytathat és bírósági eljárást is kezdeményezhet.

A Hatóság előtti eljárásban azonban csak akkor valósulhatnak meg ezek a bűncselekmények, ha tanút hallgat(hat)na ki, vagy – a kényszerítés hatósági eljárásban kivételével – az eljárásban a szakértő hamis szakvéleményt, vagy szaktanácsadóként hamis felvilágosítást adna, vagy a tolmács vagy fordító hamisan fordítana,³⁶ továbbá ha polgári ügyben hamis okirat, vagy hamis tárgyi bizonyítási eszköz szolgáltatására kerülne sor.

Figyelemmel azonban arra, hogy a Kbt. alapján a közbeszerzési eljárás során, illetve azt követően polgári peres eljárásnak³⁷ is helye van, így mindhárom bűncselekmény a polgári peres eljárásban megvalósulhat.³⁸ A Btk. alkalmazásának szempontjából ugyanis a bíróság hatóságnak minősül.³⁹

Emellett e három bűncselekmény megállapítható a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény (a továbbiakban: Tptv.) alapján a Gazdasági Versenyhivatal által lefolytatott eljárásban is. A versenyfelügyeleti eljárásban a tényállás tisztázása során az Ákr. rendelkezései alapján olyan bizonyítási cselekmények elvégzésére kerül sor, amelyek között tanúkihallgatásra, szakértő-kirendelés alapján szakvélemény

³⁶ A Btk. 459. § (1) bekezdés 12.e.) pontja alapján a bírósági vagy más hatósági eljárásban a szakértő közfeladatot ellátó személynek minősül, így az irányába kifejtett kényszerítés esetében a Btk. 311. §-ába ütköző és a Btk. 310. § (1) bekezdésének a)–c) pontjai szerint büntetendő közfeladatot ellátó személy elleni erőszak megállapításának van helye.

³⁷ A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) negyedik része szabályozza a bizonyítást, amelynek módja és eszközei között szerepel a tanúbizonyítás, a szakértői bizonyítás és az okirati bizonyítás. Emellett a 269. §-ban kizárja a jogsértően beszerzett bizonyítási eszközök felhasználását, amelyek között külön említi az élethez és a testi épséghez fűződő jog megsértésével, vagy fenyegetéssel megszerzett, vagy az egyéb jogsértő módon keletkezett bizonyítási eszközöket, míg a 292. § (3) bekezdés a hamis tanúzással, a 304. § (4) bekezdése pedig a magánszakérő esetében a hamis szakvélemény adásával kapcsolatos figyelmeztetéseket tartalmazza.

³⁸ A hamis tanúzásra felhívás csak akkor állapítható meg, ha a felhívás hamis tanúvalomásra, hamis szakvéleményadásra, hamis tolmácsolásra, hamis okirat vagy hamis tárgyi bizonyítási eszköz szolgáltatására eredménytelen. Az eredményes – az akaratelhatározást kialakító felhívást követő, legalább kísérleti stádiumba eljutó hamis tanúzásra – felhívás esetén ugyanis a hamis tanúzás valamely alakzatára való felbujtást kell megállapítani. Abban az esetben pedig, ha az elkövető nem pusztán felhívás útján törekszik rábírníni más hamis tanúzásra, hanem ennek érdekében erőszakot vagy fenyegetést alkalmaz, nem a hamis tanúzásra felhívást, hanem a kényszerítés hatósági eljárásban kísérletét, illetve ha a kényszerítés eredményes, e bűncselekmény befejezett alakzatát valósítja meg. Kónya István (szerk.): *Magyar Büntetőjog I–III. – új Btk. – Kommentár a gyakorlat számára*. 3. kiadás HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2020. Elektronikus kiadvány

³⁹ Btk. 459. § (1) bek. 9. pont

készítésre, továbbá tárgyalás tartása során az eljárás résztvevőinek együttes meghallgatására sor kerül,⁴⁰ ezért az említett igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények elkövetési magatartásának kifejtésével – a Gazdasági Versenyhivatal eljárására tekintettel – megvalósulhatnak.

*Zugírászat*⁴¹

A közbeszerzési eljárás előkészítése, a felhívás és a közbeszerzési dokumentumok elkészítése, valamint az ajánlatok értékelése során és az eljárás más szakaszában az ajánlatkérő nevében más személyek és szervezetek járhatnak el, akiknek együttesen rendelkezniük kell a közbeszerzés tárgya szerinti szakmai, közbeszerzési, jogi és pénzügyi szakértelemmel. Az ajánlatkérő köteles felelős akkreditált közbeszerzési szaktanácsadót⁴² bevonni,⁴³ a Hatóság pedig jogosult a velük kapcsolatban kezelt személyes adatokat és azt nyilvántartani, hogy a felelős akkreditált közbeszerzési szaktanácsadó jogosult-e az ügyvédi tevékenységről szóló 2017. évi LXXVIII. törvény 2. § (1) bekezdésében meghatározott tevékenység folytatására.⁴⁴

Az ajánlattevő azonban megbízhat ügyvédet, hogy a közbeszerzési eljárás során jogi tanácsot adjon, szerződéstervezeteket készítsen, pályázati igazolások elkészítésében közreműködjön, jogszabályi előírásokkal történő összevetést végezzen, jogi értelmezéseket készítsen. Abban az esetben azonban, ha ilyen jogi tanácsadásra olyan személy vállalkozik, aki nem ügyvéd, vagy már nem tagja az ügyvédi kamarának, ügyvédi (közösségi jogászi), alkalmazott ügyvédi (közösségi jogászi), jogtanácsosi névjegyzékben nem szerepel és ezt a tevékenységet rendszeres ellenszolgáltatás ellenében végzi, úgy a zugírászat tényállásszerű.

A zugírászat törvényi tényállása ugyanis kerettényállás, elkövetési magatartását külön törvényekben meghatározott szabályok töltik meg tartalommal. Lényeges, hogy nem az ügyvéd bárminemű tevékenysége, hanem foglalkozási jogosultsága alapján végzett szakmai tevékenysége, kizárólag az általa végezhető szakmai tevékenysége tartozik büntetőjogi védelem alá. Ilyen az ügyvédi tevékenységről szóló 2017. évi LXXVIII. törvény (a továbbiakban: Ügytv.) 2. § (1) bekezdésében meghatározott tevékenység folytatása, így a jogi képviselő ellátása, a büntetőeljárásban védelem ellátása, a jogi tanácsadás, az okiratszerkesztés, az okirat ellenjegyzése, mindezeknek és mellékleteiknek elektronikus

⁴⁰ Tptv. 64/A.–66.§

⁴¹ A Btk. 286. § (1) bekezdése szerint: Aki jogosulatlanul és üzletszerűen ügyvédi, szabadalmi ügyvivői vagy közjegyzői tevékenységet végez, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. A 459. § (1) bekezdés 28. pontja alapján üzletszerűen követi el a bűncselekményt, aki ugyanolyan vagy hasonló jellegű bűncselekmények elkövetése révén rendszeres haszonszerzésre törekszik.

⁴² A felelős akkreditált közbeszerzési szaktanácsadói tevékenységről szóló 257/2018. (XII. 18.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Rendelet).

⁴³ Kbt. 27. § (3) bek.

⁴⁴ Kbt. 187. § (12) bek.

okirati formába alakítása, és az ezekkel kapcsolatos letét kezelése. Ehhez képest az Ügytv. 3. § (1) bekezdésében meghatározott egyéb tevékenység, így többek között a felelős akkreditált közbeszerzési szaktanácsadó tevékenység az ügyvédi tevékenység keretén belül kiegészítő jelleggel folytatható⁴⁵, így az nem tartozik a kizárólagos ügyvédi tevékenység körébe. Mivel az Ügytv. 3. § (3) bekezdése szerinti tevékenység ellátása, tehát a felelős akkreditált közbeszerzési szaktanácsadó tevékenység nem kötött ügyvédi jogosítványhoz, ekként a zugírászat szempontjából közömbös.⁴⁶

Látható tehát, hogy a közbeszerzési eljárásban nem azzal valósul meg a zugírászat, ha valaki jogszabály(ok)ban előírt feltételek hiányában felelős akkreditált közbeszerzési szaktanácsadóként jár el, hanem ha feltételek hiányában – üzletszerűen – kizárólagosan ügyvéd (közjegyző) által végezhető tevékenységet folytat.

Korrupciós bűncselekmények

A Btk. XXVII. fejezete szabályozza a korrupciós bűncselekményeket.

Gazdasági aktív⁴⁷ és passzív⁴⁸ vesztegetés⁴⁹

A közbeszerzési eljárásban nemcsak az ajánlattevői, hanem az ajánlatkérői oldalon is részt vehet gazdálkodó szervezet,⁵⁰ míg – ahogy arra korábban már utaltam –, az ajánlatkérő, így akár az állami szerv, hatóság nevében más személyek és szervezetek járhatnak el, míg a felelős akkreditált közbeszerzési szaktanácsadó szintén gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személynek minősülhet.

⁴⁵ Emellett a Rendelet 2. § (2) bekezdés a) pontja is főiskolai, vagy egyetemi végzettséget és nem jogi végzettséget kíván meg.

⁴⁶ Kúria Bfv.III.236/2014/6. számú határozata.

⁴⁷ A Btk. 290. § (1) bekezdése alapján vesztegetést követ el, aki gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személynek vagy rá tekintettel másnak azért ad vagy ígér jogtalan előnyt, hogy a kötelességét megszegje.

⁴⁸ A Btk. 291. § (1) bekezdése alapján vesztegetés elfogadását követi el, aki gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében végzett tevékenységével kapcsolatban jogtalan előnyt kér, avagy a jogtalan előnyt vagy ennek ígértét elfogadja, illetve a rá tekintettel harmadik személynek adott vagy ígért jogtalan előny kérőjével vagy elfogadójával egyetért.

⁴⁹ Az elkövetési tárgy az a dolog, amelyre a bűncselekmény irányul. [...] Lehetséges azonban, hogy a bűncselekmény személy ellen kerül kifejtésre, ebben az esetben passzív alanyról beszélünk. [...] viszont nincs minden bűncselekménynek elkövetési tárgy vagy passzív alanya. [...] Ebbe a körbe tartozik például a vesztegetés (Btk. 290. §), amely [...] bűncselekmény törvényi tényállásából megállapítható, hogy az se dolog, se személy ellen nem irányul.” Belovics Ervin: i. m. 191–192. o.

⁵⁰ A Btk. 459. § (1) bekezdés 8. pontja alapján gazdálkodó szervezet: a polgári perrendtartás szerinti gazdálkodó szervezeten kívül az a szervezet is, amelynek gazdálkodó tevékenységével összefüggő polgári jogi kapcsolataira a polgári perrendtartás szerint a gazdálkodó szervezetre vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni.

Az egységes bírói gyakorlat szerint pedig a vesztegetés törvényi tényállásában szereplő gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személyen nem csupán a szervnél munkaviszonyban álló személyt, hanem az olyan személyt is érteni kell, aki munkaviszonyra jellemző sajátosságokat mutató jogviszony keretében fejti ki tevékenységét.⁵¹ A tényállásban szereplő „rá tekintettel” fordulat olyan személyre utal, aki a gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személyhez fűződő tényleges kapcsolatait tekintve képes arra, hogy őt befolyásolja.

Az előny jogtalan minősítése egyértelművé teszi, hogy az jogszerűtlen magatartáshoz kapcsolódik, így büntetendő. Az előny lehet vagyoni és személyes juttatás is; ilyen lehet például a szexuális kapcsolat. Nem tekinthető azonban jogtalan előnynek az olyan jelentéktelen juttatás, amely nem ellenkezik a társadalomban bevett szokásokkal (ilyen pl. a kávé vagy üdítő kínálása tárgyalás közben).⁵²

Abban az esetben tehát, ha a közbeszerzési eljárásban az ajánlattevő vagy a részéről vagy érdekében eljáró bármely személy jogtalan előnyt ad, vagy ígér azért, hogy az ajánlatkérői oldalon akár a szervezet részére, vagy érdekében eljáró személy a kötelességét megszegje,⁵³ úgy az aktív vesztegetés befejezett. A passzív oldalon a kéréssel, a jogtalan előnynek, vagy annak ígéretének elfogadásával vesztegetés befejezett, míg a jogtalan előnyért a kötelesség megszegése a bűncselekmény minősítő körülményeként kerül értékelésre.

A magam részéről jogtalan előnyként tekintek arra az esetre is, amikor ugyanazon a területen – főleg út- és ingatlanépítéseknel –, ugyanazok az ajánlattevők jelennek meg a közbeszerzési eljárásban, akik a piacot egymás között felosztva minden esetben megállapodnak abban, hogy az adott közbeszerzési eljárást ki nyerje meg azzal, hogy ezért cserébe a következő alkalommal a közöttük lévő másik ajánlattevő fog nyerni (körbenyerés). Jogtalan előny ugyanis a korábbihoz képest előnyösebb helyzet,⁵⁴ amelynek jogtalansága ez esetben vitán felül áll, hisz ilyen esetben torzul a verseny tisztasága, és ún. kartellbűncselekmény is megvalósul. Így, ha a tényállás egyéb feltételei is fennállnak, megítélesem szerint a gazdasági vesztegetés aktív és passzív alakzata a megállapodásoktól függően, a kartellbűncselekmény mellett megvalósul.

⁵¹ EBH 2012.B.28.

⁵² Kónya István (szerk.): i. m.

⁵³ A kötelesség alapulhat közvetlenül jogszabályon, de jogszabálynak nem minősülő belső szabályzaton, így alapszabályon, ügyrenden stb., de alapulhat szerződésen is, azonban fontos, hogy a megszegendő kötelességhez akár gazdasági, akár közérdek fűződjön. Emellett a Btk. 258/A. § 2. pontja szerint a korrupciós bűncselekmények esetében kötelességszegés a kötelességnek előny adásához kötött teljesítése is.

⁵⁴ A Kúria Bfv.III.827/2019/14. számú határozatának (20) bekezdése.

Hivatali aktív⁵⁵ és passzív⁵⁶ vesztegetés

A közbeszerzési eljárásban, de már előtte az azt megelőző előkészítési folyamatban is eljárhatnak hivatalos személyek,⁵⁷ ezért a passzív alany vizsgálata a gazdasági vesztegetés és a hivatali vesztegetés elhatárolása szempontjából elengedhetetlen.

A bírói gyakorlat szerint hivatalos személyi minőség megállapítása szempontjából államigazgatási szervnél, önkormányzati igazgatási szervnél szolgálatot teljesítő személynek minden olyan tevékenysége e szervek rendeltetésszerű működéséhez tartozik, amelynek végzésére az adott szervet jogszabály feljogosítja vagy kötelezi. A közbeszerzési törvény alapján lefolytatandó közbeszerzési eljárás az államigazgatási önkormányzati igazgatási szerv rendeltetésszerű működéséhez tartozik. E szervnél szolgálatot teljesítő és a közbeszerzési eljárással összefüggő feladatot ellátó személy a büntető törvény alkalmazásában hivatalos személy.⁵⁸

A jogtalan előny kapcsán a gazdasági vesztegetésnél kifejtettek itt is irányadóak, míg a rá tekintettel fordulatnál értelemszerűen a hivatalos személlyel fennálló kapcsolatban mutatkozik eltérés.

Az aktív hivatali vesztegetés esetében a befolyásolásra törekvés célzata fokozott vizsgálatot igényel, mivel az ügyintézés, a közbeszerzési eljárás lezárását követő előny adása a célzat megállapíthatóságától vagy hiányától függően valósíthat meg bűncselekményt. Az előny utólagos juttatása – kizárólag az átadó részéről – akkor nem bűncselekmény, ha nem lehet arra következtetni, hogy ezt az ügyfél, tehát az ajánlattevő a hivatalos személy éppen folyamatban lévő vagy jövőbeni tevékenységének befolyásolása célzatával adja. A hivatalos személy általi elfogadás – akár hatósági működésének befejezése után is – mindenképpen passzív vesztegetés, tehát bűncselekmény.⁵⁹

Mind az aktív, mind a passzív hivatali vesztegetés a közbeszerzési eljárásban, azt megelőző (előkészítési) folyamatokban, és a jövőre nézve is megvalósulhat. Nem kizárt ugyanis, hogy egy közbeszerzési pályázat kiírása jogtalan előny adásának/elfogadásának az eredménye, mint ahogy egy jövőben történő közbeszerzés elnyerése szintén az ajánlattevő érdekében állhat.

⁵⁵ A Btk. 293. § (1) bekezdés alapján hivatali vesztegetést követ el, aki hivatalos személyt a működésével kapcsolatban neki vagy rá tekintettel másnak adott vagy ígért jogtalan előnnyel befolyásolni törekszik.

⁵⁶ A Btk. 294. § (1) bekezdés alapján hivatali vesztegetés elfogadását követi el az a hivatalos személy, aki a működésével kapcsolatban jogtalan előnyt kér, a jogtalan előnyt vagy ennek ígérését elfogadja, illetve a rá tekintettel harmadik személynek adott vagy ígért jogtalan előny kérőjével vagy elfogadójával egyetért.

⁵⁷ A Btk. 459. § (1) bekezdés 11. pontja sorolja fel a hivatalos személyeket.

⁵⁸ EBH 2003.838

⁵⁹ EBH 2018.B.13.

Aktív⁶⁰ és passzív⁶¹ vesztegetés bírósági és hatósági eljárásban

E két korrupciós bűncselekmény közbeszerzési eljárásban történő megállapíthatóságánál a hamis tanúzásnál kifejtettek az irányadóak. Az eljárásban résztvevők, így a tanúk, szakértők stb. esetében is bírósági vagy hatósági eljárásban kell fennállniuk azoknak a jogaiknak vagy kötelezettségeiknek, amelyek gyakorlását a vesztegetés érinti.

A korrupciós bűncselekmények kapcsán eddig kifejtettek értelemszerűen itt is érvényesülnek, azzal, hogy a vesztegetés csak az eljárás résztvevőit érintheti. Amennyiben a vesztegetés a Hatóság, a Gazdasági Versenyhivatal vagy a bíróság részéről eljáró hivatalos személy irányába történik, vagy jogtalan előnyt ők kérnek, fogadnak el stb., úgy nem ezek a korrupciós bűncselekmények, hanem az aktív vagy a passzív hivatali vesztegetés valósul meg.

Befolyással üzérkedés⁶²

A hivatali korrupciós bűncselekményeknél kifejtettek itt is irányadók azzal, hogy a befolyással üzérkedés mind a gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személlyel kapcsolatban, mind a hivatalos személlyel kapcsolatban elkövethető. Az elkövető befolyása, amelyre hivatkozik, akár valóságos, akár színlelt lehet. A lényeg az, hogy az „ügyfél” azt valóságosnak hiszi, és annak érvényesítése érdekében adja az előnyt.

A befolyásolás tudatos ráhatás a hivatalos személyre annak érdekében, hogy ne kizárólag a jogszabályok és az adott ügyben megállapítható tényállás alapján járjon el, hanem a befolyással üzérkedő és annak „ügyfele” ügyében számukra kedvezően döntsön.

Hivatali bűncselekmények

A Btk. XXVIII. fejezetéből a hivatali visszaélés tényállását emelem ki.

⁶⁰ A Btk. 295. § (1) bekezdése alapján a vesztegetést bírósági vagy hatósági eljárásban az követi, aki azért, hogy más a bírósági, választottbírósági vagy hatósági eljárásban törvényes jogait ne gyakorolja, vagy kötelezettségeit ne teljesítse, neki vagy rá tekintettel másnak jogtalan előnyt ad vagy ígér.

⁶¹ A Btk. 296. § (1) bekezdése alapján a vesztegetés elfogadását bírósági vagy hatósági eljárásban az követi el, aki azért, hogy a bírósági, választottbírósági vagy hatósági eljárásban törvényes jogait ne gyakorolja, vagy kötelezettségeit ne teljesítse, jogtalan előnyt kér, a jogtalan előnyt vagy ennek ígértét elfogadja, illetve a rá tekintettel harmadik személynek adott vagy ígért jogtalan előny kérőjével vagy elfogadójával egyetért.

⁶² A Btk. 299. § (1) bekezdése alapján befolyással üzérkedést követ el, aki arra hivatkozással, hogy hivatalos személyt befolyásol, a maga vagy más számára jogtalan előnyt kér, a jogtalan előnyt vagy ennek ígértét elfogadja, illetve a rá tekintettel harmadik személynek adott vagy ígért jogtalan előny kérőjével vagy elfogadójával egyetért.

*Hivatali visszaélés*⁶³

A közbeszerzési eljárásban a hivatali visszaélés ugyanúgy végigkísérheti a közbeszerzési eljárást, akár csak a hivatali korrupció. A két bűncselekmény közötti jelentős különbség, hogy a hivatali vesztegetésnél a hivatalos személy a kötelességszegést, hatáskörtúllépést, hivatali helyzetével egyéb módon történő visszaélést a jogtalan előnyért cserébe fejti ki, míg a hivatali visszaélésnél a jogtalan előny magából a kötelességszegésből, hatáskörtúllépésből, hivatali helyzettel egyéb módon történő visszaélésből fakad. A hivatali korrupciónál kifejtettek ezzel a különbséggel irányadóak azzal, hogy jogtalan hátrány- okozási cél csak az elkövetőn kívüli személyt érinthet, míg az előny az elkövetőnél vagy rajta kívül álló személynél is jelentkezhethet. Ahogy a jogtalan előny minden a korábbihoz képest előnyösebb helyzetet jelent, úgy a jogtalan hátrány minden a korábbihoz képest hátrányosabb helyzetet.

Közbizalom elleni bűncselekmények

A Btk. XXXIII. fejezetéből a hamis magánokirat felhasználásának tényállását elemzem.

*Hamis magánokirat felhasználása*⁶⁴

A közbeszerzési eljárás során számos esetben megvalósulhat ez a közbizalom elleni bűncselekmény. Jellemzően azonban megvalósulásának lehetősége a kizárási okok igazolása esetén merül fel. A Kbt. 62. §-a az abszolút, mérlegelést nem tűrő, míg 63. §-a a relatív, azaz az ajánlatkérő mérlegelésétől függő kizárási okokat sorolja fel, amely feltételek fennállása esetén a gazdasági szereplők a közbeszerzési eljárásban nem vehetnek részt. Ezzel szemben a 65. § azt tartalmazza, hogy az ajánlatkérők milyen alkalmassági feltételeket határozhatnak meg.

A közbeszerzési eljárásokban az alkalmasság és a kizáró okok igazolásának, valamint a közbeszerzési műszaki leírás meghatározásának módjáról szóló 321/2015. (X. 30.) Korm. rendelet határozza meg, hogy az ajánlattevők milyen módon kötelesek igazolni a kizárási okok hiányát, valamint az alkalmassági feltételeknek való megfelelést.

Abban az esetben tehát, ha az ajánlattevő e körben szándékosan valótlan nyilatkozatot tesz és azt a valótlan tartalmú nyilatkozatot, igazolást benyújtja, úgy a hamis magánokirat felhasználása megvalósul.

⁶³ A Btk. 305. §-a alapján hivatali visszaélést az a hivatalos személy követ el, aki azért, hogy jogtalan hátrányt okozzon vagy jogtalan előnyt szerezzen a) hivatali kötelességét megszegi; b) hivatali hatáskörét túllépi; vagy c) hivatali helyzetével egyébként visszaél.

⁶⁴ A Btk. 345. §-ába ütköző hamis magánokirat felhasználását az követi el, aki jog vagy kötelezettség létezésének, megváltozásának vagy megszűnésének bizonyítására hamis, hamisított vagy valótlan tartalmú magánokiratot felhasznál.

Megjegyzem, ugyanez a helyzet a felelős akkreditált közbeszerzési szaknácscsodóval kapcsolatos kizáró okok, vagy az alkalmazása – így végzettségével, büntetlen előéletével stb. tett nyilatkozata – feltételeit illetően is.

Vagyon elleni bűncselekmények

A Btk. XXXVI. fejezetében szabályozott vagyon elleni bűncselekmények közül a gazdasági csalás és a hűtlen kezelés tényállásainak jellemzőit tekintem át.

Gazdasági csalás⁶⁵ és a hűtlen kezelés⁶⁶

Abban az esetben, ha a közbeszerzési eljárásban nyertes ajánlatkérő alvállalkozó bevonásával jár el, majd az alvállalkozó részére jogtalan kifizetést eszközöl anélkül, hogy tényleges gazdasági tevékenységet várna el, és az azzal kapcsolatos szerződések megkötése a jogtalan kifizetés leplezését szolgálja, valójában jogszerű gazdasági ügyletről nem beszélhetünk. Ennek ellenére az ajánlattevő és az alvállalkozó között színlelt gazdasági ügylet jön létre, amelyet követően az ajánlattevő gazdálkodó szervezett által bevont alvállalkozó tényleges gazdasági tevékenységet nem végez, azt csupán valótlan okiratok kiállításával színleli.

A gazdasági csaláshoz megkívánt jogtalan haszonszerzési cél a közbeszerzés eredményeként kiutalt pénzből az ajánlattevőn keresztül az alvállalkozónak kifizetett pénzre irányul, míg az eredmény maga a jogtalanul kifizetett összeg és az elmaradt haszon.

A hűtlen kezelés esetére példaként, ha egy önkormányzat közbeszerzési eljárást folytat és az ennek során eljáró ajánlatkérő egyben az önkormányzat vagyonkezelője, aki tisztában van azzal, hogy a közbeszerzési eljárás nyertese túlárazva nyert, úgy a tényleges kifizetés és a közbeszerzés tárgyának való értéke közötti különbözet vagyoni hátránnyként jelentkezik. Ez esetben a vagyonkezelő nyilvánvalóan megszegte a számára idegen vagyon kezelésével kapcsolatos kötelezettségeit – hiszen az a rendes gazdálkodás szabályainak betartását, a megengedett kockázat vállalását jelenti; tartalmi összetevői pedig többek között a vagyon őrzése, a vagyon állagának megóvása, a vagyon gyarapítása, a kárelhárítás, a tulajdonos érdekeinek megfelelő intézkedések megtétele.⁶⁷

⁶⁵ A Btk. 374. § (1) bekezdése alapján, aki jogtalan haszonszerzés végett színlelt gazdasági tevékenységet végez, és ezzel vagyoni hátrányt okoz, gazdasági csalást követ el.

⁶⁶ A Btk. 376. § (1) bekezdése alapján, akit idegen vagyon kezelésével bíztak meg, és ebből folyó kötelességének megszegésével vagyoni hátrányt okoz, hűtlen kezelést követ el.

⁶⁷ A Kúria Bfv.II.203/2015/6. számú határozata.

A fogyasztó érdekeit és a gazdasági verseny tisztaságát sértő bűncselekmények

A Btk. XXXIX. fejezetében szabályozott bűncselekmények közül az üzleti titok megsértését és a versenyt korlátozó megállapodás közbeszerzési és koncessziós eljárásban tényállásokat vázolom röviden.

Az üzleti titok megsértése⁶⁸

Angyal Pál tágabb és szorosabb értelemben vett titok között tett különbséget azzal, hogy jogi jelentőséget ez utóbbinak tulajdonított, mivel „[E]zen mindaz a bárki által megismerhető, de tényleg csak egy vagy korlátozott számú egyén tudatkörében létező és, harmadik személyek elől elzárt olyan valóság [...] értendő, melyre vonatkozólag bizonyos méltánylandó érdek azt kívánja, hogy az mások ismeretkörébe ne jusson.”⁶⁹

Nincs ez másként napjainkban sem, ahol külön törvény rendelkezik az üzleti titokról.⁷⁰

Mindezen érdekek védelme érdekében a Kbt. 44. § (1) bekezdése alapján a közbeszerzési eljárásban a gazdasági szereplő az ajánlatban, részvételi jelentkezésben, hiánypótlásában vagy felvilágosításban, valamint a Kbt. 72. § szerinti indokolásban elkülönített módon elhelyezett, üzleti titkot tartalmazó iratok nyilvánosságra hozatalát megtilthatja.

Abban az esetben tehát, ha az ajánlattevők egyike a közbeszerzési eljárásban szereplő üzleti titkot azért szerez meg, hogy megtudja, mivel kell egy másik ajánlattevőnél számolnia és ennek a titoknak az ismeretében akár a közbeszerzést is megnyeri, úgy e bűncselekmény már a célzatra figyelemmel is befejezett.

⁶⁸ A Btk. 418. §-a alapján üzleti titok megsértését az követi el, aki jogtalan előnyszerzés végett, vagy másnak vagyoni hátrányt okozva üzleti titkot jogosulatlanul megszerz, felhasznál, más személy részére hozzáférhetővé tesz vagy nyilvánosságra hoz.

⁶⁹ Angyal Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve 6. Személyes szabadság megsértése. A titok büntetőjogi védelme. Magánlaksértés.* Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T. Kiadása, Budapest, 1929, 56. o.

⁷⁰ Az üzleti titok védelméről szóló 2018. évi LIV. törvény 1. § (1) bekezdése szerint üzleti titok a gazdasági tevékenységhez kapcsolódó, titkos – egészben, vagy elemeinek összességéként nem közismert vagy az érintett gazdasági tevékenységet végző személyek számára nem könnyen hozzáférhető –, ennélfogva vagyoni értékkel bíró olyan tény, tájékoztatás, egyéb adat és az azokból készült összeállítás, amelynek a titokban tartása érdekében a titok jogosultja az adott helyzetben általában elvárható magatartást tanúsítja.

*Versenyt korlátozó megállapodás közbeszerzési és koncessziós eljárásban*⁷¹
(*ún. kartellbűncselekmények*)

A versenyt korlátozó megállapodások vertikálisan a piaci rendszer különböző szintjein működő vállalkozások között, míg horizontális kartell a versenytársak között jön létre. A felek közötti megállapodások alapján különböző kartelltípusokról beszélhetünk, így

- *árkartell* esetén a versenytársak egyeztetik eladási és/vagy beszerzési áraikat;
- *információkartellben* a versenytársak egymás között tipikusan titkos aktuális adatokat, információkat osztanak meg, amelyek a piaci versenyből adódó bizonytalan állapotot – részükre – mérsékelik;
- a *piacfelosztó kartell* részesei lehetnek beszerzők, illetve értékesítők;
- a *beszerző kartell* a beszerzési források felosztását, a választást korlátozza, valamint kizárja a fogyasztók egy részét valamely áru megszerzéséből;
- az *értékesítő kartell* a piac felosztására, az értékesítési lehetőségek korlátozására irányul;
- a *kvótakartell* az előállítás, a forgalmazás vagy befektetés korlátozására irányul, jellemzően a felek által meghatározott mennyiségi limitet meg nem haladóan, a gyártókapacitás korlátozásával.⁷²

A kartellbűncselekményekre jellemző a szervezett elkövetés, amely ha nem eleve egy egyszeri elkövetésre irányul, alkalmas a bünszövetség⁷³ megállapítására. A kartellbűncselekmények további jellemzője, hogy az abban résztvevők

⁷¹ A Btk. 420. § (1) bekezdése alapján, aki a közbeszerzési eljárás, illetve a koncesszióköteles tevékenységre vonatkozóan kiírt nyílt vagy zárt körű pályázat eredményének befolyásolása érdekében az árak, díjak, egyéb szerződéses feltételek rögzítésére vagy a piac felosztására irányuló megállapodást köt, vagy más összehangolt magatartást tanúsít, és ezzel a versenyt korlátozza, büntetett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. A (2) bekezdés alapján az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki a közbeszerzési eljárás, illetve a koncesszióköteles tevékenységre vonatkozóan kiírt nyílt vagy zártkörű pályázat eredményének befolyásolása érdekében a vállalkozások egyesülete, a köztestület, az egyesülés és más hasonló szervezet olyan döntésének a meghozatalában vesz részt, amely a versenyt korlátozza. Ahogy arra a bevezetőben már utaltam, értékhatártól függően enyhébben büntetendő a kartellbűncselekmény, ugyanis a (3) bekezdés szerint a büntetés vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztés, ha az (1) vagy (2) bekezdésben meghatározott bűncselekményt jelentős értéket meg nem haladó közbeszerzési értékre követik el.

⁷² Sinku Pál: XV. A kartellbűncselekmény. In: Hollán Miklós – Barabás A. Tünde: *A negyedik magyar büntetőkodeks – régi és újabb vitakérdései*. MTA TK JTI-OKRI, Budapest, 2017, (259–266) 259–260. o. https://www.okri.hu/images/stories/konyvajanlo/-Buntetokodex_2017/buntetokodex-beliv-ok.pdf

⁷³ A Btk. 459. § (1) bekezdés 2. pontja alapján bünszövetség akkor létesül, ha két vagy több személy bűncselekményeket szervezeten követ el, vagy ebben megállapodik, és legalább egy bűncselekmény elkövetését megkísérlik, de nem jön létre bünszervezet.

arra törekszenek, hogy cselekményük a külvilág elől rejtve maradjon, ennek érdekében konspirálnak, működésüket leplezik. Ezért, ha az egyéb törvényi feltételek fennállnak a bűnszervezet megállapítása sem kizárt.⁷⁴

Kriminálpolitikai érdekből a kartellbűncselekmények leleplezése és azok hatékony felderítése érdekében a jogalkotó bizonyos feltételek esetén büntethetőségi akadály, büntethetőséget megszüntető ok alkalmazását, valamint a büntetés korlátlan enyhítését is lehetővé teszi.⁷⁵

Álláspontom szerint azonban ez a kriminológiai érdek nem feltétlenül valósul meg a gyakorlatban. A versenytársak kiszorítását célzó eseteket kivéve, a kartell résztvevőinek nem áll érdekében, hogy akár a versenyfelügyeleti, akár a büntetőeljárás megindulását megelőzően bejelentse a hatóságnak, hogy kartelltevékenységet folytat vagy folytatott. Jellemző az is, hogy a büntetőeljárást versenyfelügyeleti eljárás előzi meg, és a versenyfelügyeleti hatóság illetékes tagja – a Be. alapján⁷⁶ – már ezen eljárás során vagy már azt megelőzően feljelentést tesz a nyomozó hatóságnál.

További jellemző az ilyen ügyekben, hogy egy a kartellben részt vevő személy a versenyfelügyeleti eljárás megindulása után nyújtja be a versenykorlátozás tilalmáról szóló törvény szerinti bírság mellőzésére alapot adó kérelmét, és tárja fel az elkövetés körülményeit. Ez esetben az ilyen személynél büntethetőségi akadály nem áll fenn, csupán a büntetés korlátlan enyhítésének vagy mellőzésének van helye. Ez a személy (illetőleg a cége) a versenyfelügyeleti bírságot elkerülte, a büntetőeljárásban azonban tanúként, nem terheltként szerepel; valómása nélkül azonban a versenyfelügyeleti eljárásban beszerzett bizonyítékok

⁷⁴ A Btk. 459. § (1) bekezdés 1. pontja szerint bűnszervezet: legalább három személyből álló, hosszabb időre, hierarchikusan szervezett, konspiratíván működő csoport, amelynek célja ötévi vagy ezt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmények elkövetése.

⁷⁵ A Btk. 420. § (4) bekezdése szerint nem büntethető az (1)–(3) bekezdésben meghatározott bűncselekmény elkövetője, mielőtt az a büntetőügyekben eljáró hatóság tudomására jutott volna, a hatóságnak bejelenti, és az elkövetés körülményeit feltárja. Az (5) bekezdés szerint nem büntethető az (1)–(3) bekezdésben meghatározott bűncselekmény elkövetője, ha a cselekmény elkövetésekor olyan vállalkozás vezető tisztviselője, tagja, felügyelő bizottságának tagja, alkalmazottja vagy ezek megbízottja, amely – mielőtt a versenyfelügyeleti ügyekben eljáró hatóság az ügyben vizsgálatot indított volna – a cselekményre kiterjedően a versenykorlátozás tilalmáról szóló törvény szerinti bírság mellőzésére alapot adó kérelmet nyújtott be, és az elkövetés körülményeit feltárja. A (6) bekezdés alapján a büntetés korlátlanul enyhíthető, különös méltánylást érdemlő esetben mellőzhető azzal szemben, aki a bűncselekmény elkövetésekor olyan vállalkozás vezető tisztviselője, tagja, felügyelőbizottságának tagja, alkalmazottja vagy ezek megbízottja, amely a versenyfelügyeleti ügyben eljáró hatóságnál a cselekményre kiterjedően a versenykorlátozás tilalmáról szóló törvény szerinti bírság mellőzésére vagy csökkentésére alapot adó kérelmet nyújtott be, és az elkövetés körülményeit feltárja.

⁷⁶ A Be. 376. § (2) bekezdés alapján a hatóság tagja és a hivatalos személy, továbbá, ha törvény előírja, a köztisztviselő köteles a hatáskörében tudomására jutott, közvédelemre szoruló bűncselekményt feljelenteni.

nem feltétlenül alkalmasak önmagukban a kartell többi résztvevőjének a felelősségre vonására.

Mindezekre figyelemmel a kriminálpolitikai érdekeket jobban szolgálná, ha nem az adott eljárási szakaszok megindulásához, hanem az időbeliséghez, így a cselekményt a hatóságnak először részleteiben feltáró személyhez kötnék a büntethetőségi akadály alkalmazását.

Jogi személlyel szemben alkalmazható intézkedések

A fenti bűncselekmények mellett említést kell tenni a közbeszerzésekben részt vevő gazdasági társaságokat érintő, külön jogszabályban részletezett büntetőjogi szankcióról is.

A közbeszerzési eljárásokkal összefüggésben megvalósított azon szándékos bűncselekmények esetén, amelyek elkövetése a gazdálkodó szervezet javára előny szerzését célozta vagy eredményezte, vagy a bűncselekményt a gazdálkodó szervezet felhasználásával követték el, úgy a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló 2001. évi CIV. törvény (a továbbiakban: Jszbt.) alapján a jogi személlyel szemben az egyéb törvényi feltételek megléte esetén intézkedésként a jogi személy megszüntetése, a jogi személy tevékenységének korlátozása és pénzbírság alkalmazható.⁷⁷

A Jszbt. 13. § (1) bekezdése úgy rendelkezik, hogy ha a nyomozás adatai alapján a jogi személlyel szemben e törvény szerint intézkedés alkalmazásának lehet helye, az ügyészség a jogi személlyel szemben intézkedés alkalmazását – ha e törvény másként nem rendelkezik – a vádiratban indítványozza. A Jszbt. 17. § (2) bekezdése alapján pedig, ha az ügyész a tárgyalás eredményéhez képest úgy látja, hogy a jogi személlyel szemben alkalmazható intézkedés feltételei fennállnak, a vádirati tényállást módosítja, és a jogi személlyel szemben intézkedés alkalmazását indítványozza.

Utóbbi esetben azonban a jogalkotó nem a vádirati tényállás módosításának kötelezettségét, hanem az ügyészi indítvány előterjesztésének a végső időpontját jelöli meg, így a vádirat teljessége esetén a vádirati tényállás módosítás nélkül is helye van ügyészi indítvány alapján a jogi személlyel szembeni szankció alkalmazásának (BH 2022.204).

A Kúria ezen döntéséből következhet azonban az is, hogy az eljáró bíróság kizárólag ügyészi indítvány alapján dönthet a jogi személlyel szembeni eljárás

⁷⁷ Ilyen feltétel, hogy a Jszbt. 2. §-ában meghatározott jogi személy vezető tisztségviselője vagy képviselője vagy feljogosított tagja, cégvezetője stb. a jogi személy tevékenységi körében kövesse el a bűncselekményt, vagy az ellenőrzési kötelezettség teljesítése a bűncselekmény elkövetését megakadályozhatta volna. További feltétel, hogy – a Jszbt. 3. §-a alapján – bűncselekmény e törvényben meghatározott elkövetőjével szemben a bíróság büntetést szabjon ki, megrovást vagy próbára bocsátást alkalmazzon, vagy elközbást, vagy onelközbást rendeljen el.

megindításáról és a vele szembeni szankció alkalmazásáról, amelyet a Jszbt. különböző rendelkezései alátámasztanak.⁷⁸

Kérdésként merül fel, hogy sérül-e a funkciómegosztás elve⁷⁹ azzal, ha a jogi személlyel szemben alkalmazható feltételek mindegyikét tartalmazza ugyan a vádirat, azonban erre irányuló ügyészi indítvány hiányában a bíróság teszi meg a szükséges intézkedéseket, így a Jszbt. 17. § (2) bekezdése alapján a tárgyalás elnapolásával a tárgyalási jegyzőkönyv másolatát megküldi jogi személynek és a Jszt. 12. § (2) bekezdése alapján felhívja a figyelmét, hogy jogi személy érdekében eljáró ügyvédet hatalmazhat meg, ha nem teszi, akkor a bíróság rendel ki neki, majd az eljárás befejeztével vele szemben intézkedést alkalmaz.

Figyelemmel a jogi személlyel szembeni intézkedéssel kapcsolatos szabályok külön törvényben történő szabályozására, álláspontom szerint nem gyakorol vádlói funkciót a bíróság azzal, ha a vádirat teljessége esetén intézkedik a jogi személlyel szembeni intézkedések alkalmazása érdekében.

Ezt támasztja alá a Jszbt. miniszteri indokolása is, amely szerint: „A törvény alaptétele az, hogy a jogi személy a büntető anyagi jog szerint nem elkövető, a büntetőeljárási jog szerint sem lehet terhelt. A törvény II. Fejezetébe felvett eljárásjogi rendelkezések ezért a jogi személyt nem terheltként, vagy – ami még következhetne a büntetőeljárás dogmatikája szerint – egyéb érdekeltként kezelik, hanem teljesen új konstrukciót hoz létre a büntetőeljárási jogban is. Tényként kezelve, hogy a jogi személy csak képviselője útján képes jogviszonyokban részt venni, nem a jogi személy jogállásáról rendelkezik, hanem a jogi személy törvényes képviselőjét, illetve a büntetőeljárás során az érdekében kötelezően eljáró ügyvédet, mint perbeli képviselőt ruházza fel büntetőeljárási jogosultságokkal, mégpedig úgy, hogy a jogi személy törvényes, illetve perbeli képviselőjének büntetőeljárási helyzete leginkább a védő eljárási helyzetéhez hasonlít. A törvény kiindulási alapként kezeli azt a tételt, hogy a jogi személy sajátos büntetőjogi felelőssége főszabályként nem önálló, hanem származékos: büntetőjogi szankcionálására – a törvényben meghatározott kivételekkel – csak akkor nyílik lehetőség, ha van olyan természetes személy, akivel szemben büntetőeljárást lehet folytatni, és e természetes személy hagyományos értelemben vett büntetőjogi felelősségéhez kapcsolható a jogi személy büntetőjogi szankcióval sújtása.”

A jogi személynek tehát nincs önálló büntető anyagi jogi jogalanyisága, így a Btk. értelmében nem elkövető, mivel bűnösség, így szándékosság vagy gon-

⁷⁸ Lásd a Jszbt. 13. § (1) és 17. § (2) bekezdéseit, emellett ezt támasztja alá a 18. § (1) bekezdése is, amely szerint, ha az ügyészség a jogi személlyel szemben intézkedés alkalmazását indítványozza; a bíróság ítéletében a jogi személlyel szemben intézkedést alkalmaz, az indítványt elutasítja, vagy az intézkedés alkalmazását mellőzi, ha az a jogi személyre nézve méltánytalan hátrányt jelentene.

⁷⁹ A büntetőeljárásban a vád, a védelem és az ítékezés elkülönül (Be. 5. §).

datlanság a hazai szabályok alapján kizárólag természetes személynél merülhet fel. Az, hogy a bíróság bűnösség megállapítása nélkül alkalmazhat szankciót, nem idegen a hazai szabályozástól, hiszen az ún. „intézkedési modellnek” éppen az a lényege, hogy büntetőjogi bűnösség nélkül kerüljön sor a jogkövetkezmények alkalmazására, a bűncselekménnyel szerzett vagyoni előny, a gazdagodás elvonása, és a jogsértések megelőzése érdekében. A Btk. 74. § (2) bekezdése alapján vagyonekobbzást kell elrendelni arra a bűncselekmény elkövetéséből eredő, a bűncselekmény elkövetése során vagy azzal összefüggésben szerzett vagyonra is, amellyel más gazdagodott. Ha gazdálkodó szervezet gazdagodott ilyen vagyonnal, a vagyonekobbzást a gazdálkodó szervezettel szemben kell elrendelni. Mindez pedig a bíróságnak akkor is törvényi kötelessége, ha ezt az ügyész nem indítványozta.

Megítélésem szerint egyértelműbbé válna a helyzet, ha a Jsztb. előkészítő ülésre és tárgyalásra vonatkozó részénél a jogalkotó módosítaná a Jsztb.-t és lehetővé tenné, hogy a bíróság ne csupán ügyészi indítvány alapján, hanem hivatalból is alkalmazhassa a Btk. VIII. fejezetében megjelölt,⁸⁰ azonban részletesen a Jsztb.-ben szabályozott intézkedéseket.

További lehetőség lenne, ha a jogalkotó a Jsztb.-ből magát a teljes eljárási részzel kapcsolatos szabályt mellőzné, hiszen az előbb említett vagyonekobbzás valójában lefedi a Jsztb.-ben meghatározott egyik azon feltételt, amely a gazdálkodó szervezet részére előny szerzését eredményezte. Márpedig ilyen esetben a vagyonekobbzás alkalmazásának nem feltétele a Jsztb.-ben meghatározott eljárási szabályok alkalmazása, a gazdagodás összegére tekintettel a gazdálkodó szervezettel szembeni vagyonekobbzás pedig adott esetben a gazdálkodó szervezet „halálát” is jelentheti, ha emiatt a jövőben működésképtelenné válik.

Konklúzió

A közbeszerzéssel kapcsolatos jogi szabályozások folyamatosan fejlődnek, és próbálnak igazodni a kor követelményeihez; számos olyan garanciát tartalmaznak, amelyek igyekeznek teljes mértékben kizárni a visszaélések lehetőségét. Emellett a Btk. különös részében szereplő törvényi tényállások teljes mértékben lefedik a közbeszerzési eljárás során megvalósítható azon jogellenes magatartásokat, amelyek a társadalomra már olyan fokban veszélyesek, hogy a büntetőjog alkalmazását igénylik. A versenyt korlátozó megállapodás közbeszerzési és koncessziós eljárásban törvényi tényállása a büntetethez való akadály tekintetében átgondolást igényelne abból a szempontból, hogy az ne az eljárások megindulásához, hanem azoktól függetlenül a kártellel kapcsolatban jelentkező és annak részleteit feltáró személyek bejelentésének időbeliségéhez legyen köthető.

⁸⁰ A Btk. 63. § (1) bekezdés i) pontja alapján intézkedések a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló törvény szerinti intézkedések.

A közbeszerzési eljárásban részt vevő gazdálkodó szervezetekkel szembeni hatékonyabb fellépést szolgálná az is, ha – akár csak a Btk. többi intézkedésénél – lehetősége lenne az eljáró bíróságnak, hogy ügyészi indítvány hiányában hivatalból is dönthessen a Jszbt.-ben szabályozott intézkedések alkalmazhatóságáról, akár úgy, hogy erre a Jszbt. külön lehetőséget ad neki, vagy úgy, hogy a jogalkotó mellőzi a jelenlegi eljárási szabályokat a Jszbt.-ből.

Kulturális javak védelmének reformja az olasz büntetőjogban – I. rész

Bevezetés

Olaszország a világ egyik leggazdagabb kulturális örökségét tudhatja magáénak, mind a javak mennyisége, mind azok sokfélesége tekintetében, ebből fakadóan ezeket az értékeket sértő, illetve veszélyeztető cselekmények elleni küzdelem terén az élen jár. A védelem különböző területeken és szinteken jelenik meg, komplex és egyben sajátos rendszert hozva létre.

A jogi szabályozás tekintetében a több jogágon átívelő jogi szabályozás figyelhető meg, így a védelem az alkotmányjog, a közigazgatási jog, a polgári jog és a büntetőjog rendelkezéseiben ölt testet. A büntetőjogi védelem két pilléren nyugszik: a büntetőjogi normákon és a világon egyedülálló sajátos rendőri szerv, a csendőrség keretén belül működő speciális egység, a Csendőrség Kulturális Javak Védelmével foglalkozó Parancsnoksága (*Comando Carabinieri per la Tutela del Patrimonio Culturale*)¹ tevékenységén.²

A kulturális értékek védelme nemcsak nemzeti, hanem nemzetközi szinten is megjelenik, így a nemzetközi jogi normák, illetve az Európai Unió dokumentumai is jelentőséggel bírnak. A büntetőjogi védelem szempontjából legjelentősebb nemzetközi dokumentum az Európa Tanács kulturális örökséggel kapcsolatos bűncselekményekről szóló, Nikóziában, 2017. május 3-án kelt egyezménye.³ Az egyezmény két szempontból aktuális. Egyrészt Olaszország 2022. április 1-jén ratifikálta az egyezményt (bár már 2017. október 24-én aláírta), hatálybalépése

* Farkas Krisztina PhD, Legfőbb Ügyészségre kirendelt ügyész

¹ Comando Carabinieri per la Tutela del Patrimonio Culturale (az olasz rövidítésnek megfelelően a továbbiakban: TPC). A szervezetről és tevékenységéről lásd részletesen Lukács Dalma: *Az illegális műkincskereskedelem elleni küzdelem olasz modellje – a nemzetközi rendszer tükrében, párhuzamban a magyar struktúrával*. Doktori (PhD) értekezés. NKE Rendészettudományi Doktori Iskola, Budapest, 2022, 115–156. o.; Farkas Krisztina: A kulturális javak védelmének rendészeti eszközzrendszere Olaszországban. *Ügyészeti Szemle*, 2018/4., 108–122. o.

² A büntetőjogi megközelítésen kívül ez az olasz védelmi rendszer további sajátossága, egyben kiemelkedő jelentőséggel bír a sajátos szemléletmód kialakítása, a civil lakosság oktatása, a tömegtájékoztatás és a társadalmi érzékenyítés terén is. Lásd részletesen: Lukács: i. m. 121–126. o.

³ Council of Europe Convention on Offences relating to Cultural Property (CETS No. 221), adopted on 3 May 2017, Nicosia. Az egyezményről lásd részletesen Farkas Krisztina: Kulturális javak nemzetközi szintű védelmének perspektívája. *Ügyészek Lapja*, 2018/4., 19–30. o.

pedig az olasz ratifikációhoz köthető.⁴ Eddig összesen hat állam ratifikálta, amely alacsony számnak tekinthető. A másik, sokkal jelentősebb szempont, hogy az egyezmény ratifikációjához a büntetőjogi szabályozás módosítására is szükség volt,⁵ melynek eleget téve a jogalkotó a kulturális örökség elleni bűncselekményekre vonatkozó fejezetet iktatott be az olasz büntető törvénykönyvbe.⁶ A 2022. március 9-én kelt 22. számú törvénnyel a jogalkotó a kulturális örökség büntetőjogi védelmének mélyreható reformját vitte véghez.⁷ A reformot azonban elsősorban nem a ratifikáció indokolta, hanem a szabályozás ellentmondásosságának, inkoherenciának megszüntetése, amelynek érdekében korábban már több törvényjavaslat benyújtására sor került. A büntetőjogi védelem a normák olyan együttesét jelentette, amelyek különbözők voltak származásukat, rendszerbeli elhelyezésüket, tartalmukat és céljukat tekintve, így nem csoda, hogy a szabályozás széttöredezett, inhomogén volt.⁸ A ratifikáció új impulzust adott, mintegy megteremtette a lehetőséget, kipárnázta az utat a reform felé, túllépve a korábbi törvényjavaslatok útvesztőin.

A tanulmány két részben mutatja be a reform által bevezetett szabályozást, összevetve a korábbival, rámutatva annak hiányosságaira, jellemzi az olasz rendszer sajátosságait, kitér továbbá a nikóziai egyezmény jelentőségére, főbb rendelkezéseire a reform tükrében. Végül a reform következtében megvalósított büntetőjogi védelem magyar szabályozással történő összehasonlítására kerül sor.

A büntetőjogi védelem általános jellemzői, a reform előtti szabályozása

A kulturális javak védelme alapvetően két jogterület – a közigazgatási jog és a büntetőjog –, egyúttal két kódex – a „*Kulturális és természeti javak védelméről szóló 2004. évi 42. számú törvényerejű rendelet*”⁹ és a *Büntető Törvénykönyv* – kö-

⁴ A hatálybalépéshez szükséges ratifikáló államok minimum száma akkor érte el ötöt (amelyből minimum három állam az Európa Tanács tagállama kell hogy legyen). Magyarország 2021. október 5-én írta alá az egyezményt, és a 2021. december 12-én kelt 2021. évi CXXV. törvénnyel ratifikálta.

⁵ Di Adriano Martini: In G.U. la tutela del patrimonio culturale: le modifiche al codice penale. *Altalex*, 23 March 2022. <https://www.altalex.com/documents/2022/03/23/in-g-u-la-tutela-del-patrimonio-culturale-le-modifiche-al-codice-penale>

⁶ Regio decreto 19 ottobre 1930, n.1398 (Codice penale, más néven Codice Rocco) – a továbbiakban c. p.

⁷ Legge 9 marzo 2022, n.22 Disposizioni in materia di reati contro il patrimonio culturale

⁸ Stefano Manacorda: La circolazione illecita dei beni culturali nella prospettiva penalistica: problemi e prospettive di riforma. In: Stefano Manacorda (a cura di): *Circolazione dei beni culturali mobili e tutela penale: un'analisi di diritto interno, comparato e internazionale*. Giuffrè Editoré, Milano, 2015, p. 6.

⁹ Decreto legislativo 22 gennaio 2004, n. 42 Codice dei beni culturali e del paesaggio – a továbbiakban: D.Lgs. 42/2004.

zött oszlik meg.¹⁰ A jogalkotó 2004-ben kodifikálta az addig különböző jogszabályokban, szétszórtan elhelyezkedő szabályozást, amely lépés mérföldkőnek számított.¹¹ A D.Lgs. 42/2004 közigazgatási és büntetőjogi normákat egyaránt tartalmazott, ezen belül meghatározta az alapvető fogalmakat (így a kulturális örökség, a kulturális javak és a természeti javak fogalmait), az alapvető elveket, valamint a kulturális javakat veszélyeztető és sértő cselekmények ellen írt elő közigazgatási és büntetőjogi szankciókat.

A kulturális javak elleni cselekmények egyrészt kihágások voltak, amelyeknek általános jellemzője, hogy kevésbé súlyosak és nem okoznak kárt, de a védett értéket veszélyeztetik. Ezek a kihágások – egy kivétellel – a közigazgatási kódex szerint voltak büntetendők (art.¹² 169–172. D.Lgs 42/2004). Büntettként viszont olyan súlyosabb cselekmények minősültek, amelyek a közigazgatási szabályok megsértésén túl a védett értéket is károsítják.¹³ A büntető törvénykönyvben ezek a kulturális javakat sértő bűncselekmények a vagyoni elleni bűncselekmények körében voltak büntetendők. A kihágásként-büntettként történő szabályozás indokait a jogalkotó a reform során is zsinórmértékül használta, így a hatályos szabályozás is ezen felosztás mentén halad. Ezt a típusú megoldást *Francesco Salamoné* „hibrid” természetűnek nevezte.¹⁴

Meg kell említeni, hogy a büntetőjogi védelem közvetett és közvetlen formában ölt testet.¹⁵ A *közvetett védelem* a javak magánjogi jellegéből és kulturális értéket képviselő karakteréből indul ki, lényegében a tulajdonnal való rendelkezésnek a határait jelöli ki. Ezeknek a bűncselekményeknek más a jogi tárgyük (tulajdon elleni bűncselekmények), és a kulturális javak a minősített esetek körében jelennek meg. A *közvetlen védelem* ezzel szemben független a javak magánjogi vagy közjogi jellegétől, sőt maga a tulajdonos is védelmet nyújt. Azokat a büntetőjogi tényállásokat öleli fel, amelyeknek védendő jogi tárgyai kifejezetten a kulturális javak, maga a bűncselekmény elnevezése is utal a közvetlen védelemre.

¹⁰ Paolo Carpentieri: La tutela penale dei beni culturali in Italia e le prospettive di riforma: i profili sostanziali. In: Stefano Manacorda – Arianna Visconti (a cura di): *Beni culturali e sistema penale*. (Atti del convegno: Prevenzione e contrasto dei reati contro il patrimonio culturale. La dimensione nazionale ed internazionale) Vita e Pensiero, Milano, 2013, 31; Manacorda (2005): i. m. 6. o.

¹¹ Maria Beatrice Mirri: *Codice dei beni culturali e paesaggio*. Edizione Sette Città, Viterbo, 2017, p. 13.

¹² Articolo jelentése szakasz, rövidítése art. – a továbbiakban: art.

¹³ Mirri: i. m. 130–131. o., Gianluca Gambogi: *Le protezione penale del patrimonio culturale nell'ordinamento giuridico italiano*. (Intervento al V Seminario International de Arte y Derecho – Barcelona 17 maggio 2013) <https://www.ordineavvocatifirenze.eu/wp-content/uploads/2013/12/17.05.2013-La-protezione-penale-del-patrimonio-culturale-Gianluca-Gambogi.docx>, p. 16.

¹⁴ Francesco Emanuele Salamoné: *Argomenti di diritto penale dei beni culturali*. G. Giappichelli Editoré, Torino, 2017, p. 12.

¹⁵ Salamoné: i. m. 33–36. o.

A támadó magatartások legsúlyosabb formái a kulturális javak megsemmisítése és eltüntetése, amelyek ellen a büntető törvénykönyv a vagyoni elleni bűncselekmények körében – elsősorban a lopás és rongálás tényállások által – nyújtott védelmet.¹⁶ A vagyoni elleni bűncselekmények közül több büntetett tartozott ide, amelyek elkövetési tárgya a D.Lgs 42/2004 art. 10-ben meghatározott kulturális javak körébe tartozó dolog volt. A büntető anyagi kódex nem védett kifejezetten a kulturális értékek elleni támadásokkal szemben (kivéve az egy kifejezetten erre irányuló kihágást), amely a rendszer komoly hiányosságaként volt értékelhető.

A konkrét tényállások felsorolását a hatályos szabályozással együtt a következő alfejezet táblázatba foglalva tartalmazza, amely alapján a két szabályozás, a reform által bevezetett újítások áttekinthetők.

A büntetőjogi védelem reform utáni szabályozása

Általános jellemzők

A kulturális örökséget védő büntetőjogi rendelkezések aktualizálására és átszervezésére vonatkozó első kísérlet egészen a XV. jogalkotás ciklusig¹⁷ (azon belül 2007-ig) nyúlik vissza.¹⁸ A reformot megtestesítő 2022. évi 22. számú törvényt egy hosszú, még a korábbi jogalkotási ciklusban¹⁹ kezdődő folyamat részeként, a bizottságok közötti különböző módosítások után, március 9-én fogadták el, majd március 23-án lépett hatályba.

A gyakorlatban felmerült kritikus pontok, a nemzetközi normák fejlődése és a témával kapcsolatos megváltozott társadalmi érzékenység fényében a rendszer racionalizálására irányuló beavatkozásra volt szükség, amelyet nem lehetett tovább halogatni, és amelynek célja a kulturális örökség szerves, autonóm és közvetlen védelmének bevezetése volt a jogrendszerbe, amely rendszer jobban

¹⁶ Gian Paolo Demuro: Le tutela penale dei beni culturali, anche alla luce del codice dei beni culturali e del paesaggio. *Archivio Giuridico*, no. 10, 2006, p. 102.

¹⁷ Olaszországban jogszabályalkotási ciklusok (Legislatura) vannak. A XV. ciklus 2006. április 28-tól 2008. április 28-ig tartott.

¹⁸ Giuseppe Fornari – Giulio Casilli: Focus – I reati contro il patrimonio culturale. *Fornari e Associati Studio Legale*, 31 Maggio 2022. <http://fornarieassociati.com/focus-i-reati-contro-il-patrimonio-culturale/>

¹⁹ A XVIII. ciklus 2018. március 23-tól 2022. október 12-ig tartott. Demuro az előző, XVII. ciklusra hivatkozik, azaz 2013. március 15-től 2018. március 22-ig, így valóban hosszúnak tekinthető folyamatról van szó. Gian Paolo Demuro: I delitti contro il patrimonio culturale nel codice penale: prime riflessioni sul nuovo titolo VIII-bis. *Sistema Penale*, 22/2022, p. 1. https://www.sistemapenale.it/pdf_contenuti/16511-70478_demuro-2022b-reati-patrimonio-culturale-codice-penale-titolo-viii-bis.pdf (Demuro 2022b)

összhangban van az olasz alkotmányban deklarált²⁰ kulturális örökség védelmének alkotmányos elvvel.²¹

A reform átalakította a kulturális örökség védelmére vonatkozó büntetőjogi szabályozást azzal a céllal, hogy a szankcionálás szigorításának irányába mutatón újradefiniálja a védelem szerkezetét. A védendő jogi tárgy azonossága egységes normarendszert igényel, erre tekintettel a reform egységes büntetőjogi védelmet kíván nyújtani. A jogalkotó új, önálló (VIII-bis) címet iktatott be a büntető törvénykönyvbe „A kulturális örökség elleni bűncselekmények” elnevezéssel, amely számos újonnan bevezetett rendelkezést tartalmaz. A jogalkotó a reformmal a nikóziai egyezmény nyomán, az egyezményből eredő nemzetközi kötelezettségek fényében is, új bűncselekményeket és új súlyosító körülményeket vezetett be azokra az esetekre, amikor a bűncselekmény tárgya a kulturális örökség, valamint szigorította büntetési tételeket. Egyúttal számos, a 42/2004. számú törvényerejű rendeletben szabályozott tényállást helyezett hatályon kívül.

Gian Paolo Demuro olasz büntetőjogász az alábbiak szerint foglalja össze a reform főbb pontjait:

- a reform a két kódex között megosztott – súlyosabbnak tekintett – bűncselekményeket a büntető törvénykönyvbe helyezi, új bűncselekményeket vezetve be;
- olyan technikát követ, amely nem a magatartáson, hanem a bűncselekmény tárgyának sajátosságán alapul;
- a vagyon elleni bűncselekmények körébe tartozó alapesetekhez képest megemeli a törvényi szankciókat;
- súlyosító (és enyhítő) körülményeket vezet be, ha a bűncselekmények tárgya kulturális javak;
- rendelkezik a jogi személyek felelőségéről az új címben szereplő bűncselekmények elkövetésével kapcsolatban.²²

Salamoné azon jellemzése, miszerint a büntetőjogi védelem közigazgatási és büntetőjogi normák által történő biztosítása egy hibrid rendszert eredményez, ma is érvényes.²³

²⁰ Az olasz alkotmány az alapvető elvek között nyilvánítja ki a kulturális értékek védelmét (art. 9. Costituzione). Lásd részletesen Farkas Krisztina: Kulturális javak büntetőjogi védelmének alapjai Olaszországban. In: Bendzsel Miklós – Emőd Péter – Kármán Gabriella (szerk.): *Műtárgyhamisítás magyar szemmel – Ocsút a bűzától*. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala – Országos Kriminológiai Intézet – Kieselbach Galéria, Budapest, 2019, 286. o.; Gian Paolo Demuro: La riforma dei reati contro il patrimonio culturale: per un sistema progressivo di tutela. *Sistema Penale* 2/2022, p. 6–7. https://www.sistemapenale.it/pdf_contenuti/1643755388_demuro-2022a-riforma-reati-patrimonio-culturale-ddl-ac-893-b.pdf (Demuro 2022a); Demuro (2002b): i. m. 2–4. o.

²¹ Fornari – Casilli: i. m.

²² Demuro (2022b): i. m. 1–2. o.

²³ Salamoné: i. m. 12. o.

A következő táblázat a reform előtti és utáni büntetőjogi normákat veti össze.

A reform előtti szabályozás – 2022. március 22-ig	A reform utáni szabályozás – 2022. március 23-tól
<p>D.Lgs. 4/2004</p> <p>Kihágások: <i>Jogellenes tevékenység</i> – Opere illecite, art. 169. <i>Jogellenes használat</i> – Uso illecito art., 170. <i>Jogtalan elhelyezés és eltávolítás</i> – Collocazione e rimozione illecito, art. 171. <i>Közvetett védelem szabályainak megsértése</i> – Inosservanza delle prescrizioni di tutela indiretta, art. 172. <i>Régészeti leletek feltárása szabályainak megsértése</i> – Violazioni in materia di ricerche archeologiche, art. 175.</p> <p>Büntettek: <i>Elidegenítés szabályainak megsértése</i> – Violazione in materia di alienazione, art. 173. <i>Jogtalan kivitel vagy behozatal</i> – Uscita o esportazione illecite, art. 174. <i>Az állam tulajdonát képező kulturális javak jogellenes birtoklása</i> – Impossessamento illecito di beni culturali appartenenti allo Stato, art. 176. <i>Jogellenesen kivitt kulturális javak visszaszerzésében együttműködés</i> – Collaborazione per il recupero di beni culturali, art. 17.7 <i>Művészeti alkotások hamisítása</i> – Contraffazione di opere d'arte, art. 178.</p>	<p>D.Lgs. 4/2004</p> <p>Kihágások: <i>Jogellenes tevékenység</i> – Opere illecite, art. 169. <i>Jogtalan elhelyezés és eltávolítás</i> – Collocazione e rimozione illecito, art. 171. <i>Közvetett védelem szabályainak megsértése</i> – Inosservanza delle prescrizioni di tutela indiretta, art. 172.</p>
<p>Büntető törvénykönyv</p> <p>Kihágás: <i>Nemzeti régészeti, történelmi vagy művészeti örökség károsítása</i> – Danneggiamento al patrimonio archeologico, storico o artistico nazionale, art. 733. c.p.</p> <p>Büntettek: <i>Magánlakásban és dolog elleni erőszakkal elkövetett lopás büntette</i> – Furto in abitazione e furto strappo art. 624bis c.p. <i>Rongálás büntette</i> – Danneggiamento, art. 635 c.p.</p>	<p>Büntető törvénykönyv</p> <p>Kihágások: <i>Nemzeti régészeti, történelmi vagy művészeti örökség károsítása</i> – Danneggiamento al patrimonio archeologico, storico o artistico nazionale, art. 733. c.p. <i>Talajszonda vagy fémkereső berendezés jogellenes birtoklása</i> – Possesso ingiustificato di strumenti per il sondaggio del terreno o di apparecchiature per la rilevazione dei metalli, art. 707bis c.p.</p> <p>Büntettek: <i>Kulturális javakra elkövetett lopás</i> – Furto di beni culturali, art. 518-bis c.p. <i>Kulturális javakra elkövetett sikkasztás</i> – Appropriazione indebita di beni culturali, art. 518-ter c.p.</p>

Büntető törvénykönyv (bűntettek, folyt.)	Büntető törvénykönyv (bűntettek, folyt.)
<p><i>Idegen dolog elcsúfításának és bepiszkításának bűntette</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Deturpamento e imbrattamento de cose altrui, art. 639 c.p. <p><i>Orgazdaság</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Ricettazione, art. 648 c.p. <p><i>Pénzmosás</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Riciclaggio, art. 648bis c.p. <p><i>Jogellenes eredetű pénz, javak vagy előny használatának bűntette</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Impiego di denaro, beni o utilità di provenienza illecita, art. 648-ter c.p. 	<p><i>Kulturális javakra elkövetett orgazdaság</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Ricettazione di beni culturali, art. 518-quarter c.p. <p><i>Bűncselekményből származó kulturális javak felhasználása</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Impiego di beni culturali provenienti da delitto, art. 518-quinquies c.p. <p><i>Kulturális javakra elkövetett pénzmosás</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Riciclaggio di beni culturali, art. 518-sexies c.p. <p><i>Kulturális javakra elkövetett saját pénzmosás</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Autoriciclaggio di beni culturali, 518-septies c.p. <p><i>Kulturális javakra vonatkozó magánokirat-hamisítás</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Falsificazione in scrittura privata relativa a beni culturali, art. 518-octies c.p. <p><i>Kulturális javak elidegenítésére vonatkozó szabályok megsértése</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Violazioni in materia di alienazione di beni culturali, art. 518-nonies c.p. <p><i>Kulturális javak jogellenes behozalata</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Importazione illecita di beni culturali, art. 518-decies c.p. <p><i>Kulturális javak jogellenes kivitele vagy exportja</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Uscita o esportazione illecite di beni culturali, art. 518-undecies c.p. <p><i>Kulturális vagy természeti javak megsemmisítése, eltüntetése, roncsolása, elcsúfítása, beszennyezése vagy jogellenes felhasználása</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Distruzione, dispersione, deterioramento, deturpamento, imbrattamento e uso illecito, di beni culturali o paesaggistici art. 518-duodecies c.p. <p><i>Kulturális és természeti javak pusztítása és fosztogatása</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Devastazione e saccheggio di beni culturali e paesaggistici, art. 518-terdecies c.p. <p><i>Művészeti alkotások hamisítása</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Contraffazione di opere d'arte, art. 518-quaterdecies c.p.

Az új cím kódexen belüli elhelyezése nem ideális, Demuro szerint jobb lett volna a környezet elleni bűncselekményeknek szentelt (VI-bis) címmel együtt vagy közvetlenül után beiktatni, azonban a VIII-bis cím a közgazdaság, az ipar és a kereskedelem elleni bűncselekményeket tartalmazó VIII. címet követi.²⁴

További újítás azon alpbűncselekmények katalógusának kibővítése, amelyek a *jogi személyek* 2001. évi 231. számú törvényerejű rendelet²⁵ szerinti felelősségét

²⁴ Demuro (2022b): i. m. 3. o.

²⁵ Decreto legislativo 8 giugno 2001, n. 231. Disciplina della responsabilità amministrativa delle persone giuridiche, delle società e delle associazioni anche prive di personalità giuridica, a norma dell'articolo 11 della legge 29 settembre 2000, n. 300 – a továbbiakban: D.Lgs. 231/2001.

megalapozzák.²⁶ A reform az alábbi két szakasz beiktatásával kívánta biztosítani a védelmet:

- *Kulturális örökség elleni bűncselekmények* (Delitti contro il patrimonio culturale art. 25-septiesdecies D.Lgs.231/2001.); és
- *Kulturális javakra elkövetett pénzmosás, kulturális és természeti javak pusztítása és fosztogatása* (Riciclaggio di beni culturali e devastazione e saccheggio di beni culturali e paesaggistici art. 25-duodevicies D.Lgs. 231/2001.).

A szabályozás kibővítette azon bűncselekmények jegyzékét, amelyek a szervezetek felelősségét vonják maguk után, amennyiben a kulturális örökség elleni bűncselekményeket az ő érdekükben vagy előnyükre követik el. Felmerül a kérdés, hogy mit tehet egy jogi személy, hogy megelőzze a kulturális örökség elleni bűncselekmények elkövetésének kockázatát?²⁷

A reform a „kiterjesztett” elkövetés alkalmazási körét is jelentős mértékben módosította (815-octiesdecies c.p., 240-bis. c.p.).

Szintén újdonság, hogy a VIII-bis cím rendelkezései akkor is alkalmazandók, ha a nemzeti kulturális örökség sérelmére elkövetett bűncselekményt külföldön követik el.

A kulturális örökség (mint védett jogi tárgy)

Alapvető kérdés a kulturális örökség (*patrimonio culturale*) mibenlétének meghatározása. A reform nem alkot önálló definíciót, hanem a már említett D.Lgs. 42/2004 2. §-ára hivatkozik.²⁸ A kulturális örökség gyűjtőfogalom, ezen belül meg kell különböztetni a kulturális javak (*beni culturali*) és a természeti javak (*beni paesaggistici*) fogalmi körét. A fogalom egyszerűnek tűnik: „A kulturális örökséget a kulturális javak és természeti javak alkotják” (art. 2. comma²⁹ 1 D.Lgs 42/2004).

Ezt az általános megfogalmazást a kódex a későbbiekben részletesen kifejti, így a kulturális javakra vonatkozóan az art. 10–11, a természeti javakra pedig az art. 134 tartalmaz először egy általános fogalmat, majd részletes, de nem kizárólagos felsorolást. A kulturális javak általános fogalma szerint annak tekinthető „Minden ingatlan és ingó dolog, amelyek az art. 10 és 11 D.Lgs 42/2004 értelmében művészeti, történelmi, régészeti, etnoantropológiai, levéltári és könyvtári értéket hordoznak; valamint egyéb, törvény vagy törvény felhatalmazása alapján a civilizáció értékét tanúsító eseményekre vonatkozó jogszabály által értékeknek minősülnek” (art. 2 comma 2 D.Lgs 42/2004), míg „A természeti javak az ingatlanok és az art. 134-ben meghatározott területeken lévő olyan ingatlanok, ame-

²⁶ D.Lgs. 231/2001.

²⁷ Fornari – Casilli: i. m.

²⁸ Demuro (2022b): i. m. 4. o.

²⁹ A comma jelentése bekezdés (továbbiakban: comma)

lyek a terület történelmi, kulturális, természeti, morfológiai és esztétikai értékét fejezik ki, valamint törvény vagy törvény felhatalmazása alapján egyéb jogszabály által meghatározott egyéb javak” (art. 2 comma 3 D.Lgs 42/2004).

A kulturális javak (*beni culturali*) általános fogalma beépült az olasz köznyelvbe, különböző jelentéstartalmakkal, azok pontos meghatározása nélkül.³⁰ Az olasz szaknyelvben a hatvanas évektől kezdve terjedt el a használata.³¹

A már említett nikóziai egyezmény szintén meghatározza a kulturális örökség fogalmát. A definíció elemzésére, valamint az olasz és magyar szabályozással történő összehasonlítására a tanulmány következő részében kerül sor.

A védelem első szintje – a közigazgatási normák által biztosított védelem

A D.Lgs. 42/2004 továbbra is tartalmaz közigazgatási és büntetőjogi normákat. A kódexben meghatározott legsúlyosabb cselekmények a reform következtében a büntető törvénykönyvbe kerültek, ezek a tényállások továbbra is a védelem kezdeti szintjét jelentik. A védelem alapvetően az absztrakt veszély technikáján keresztül valósul meg.³²

A szankcionált magatartások többsége alapvetően különféle, engedély nélkül végzett tevékenységekből áll. Olyan cselekményekről van szó, amelyek végrehajtása különleges óvintézkedéseket, illetve speciális szakmai ismereteket, kompetenciákat igényel, tekintettel arra, hogy a kulturális javakat egyediségük, romlandóságuk és megismételhetetlenségük jellemzik. Az olyan magatartásokban, mint a kulturális javak elpusztítása, eltávolítása, módosítása, restaurálása vagy a régészeti javak kutatása, a jogalkotó továbbra is elismeri az absztrakt veszélyt. Ezt a védelmet két tényállás fémjelzi: a jogellenes tevékenység (*Opere illecite* art. 169.), és a reform előtt a régészeti leletek feltárása szabályainak megsértése (*Violazioni in materia di ricerche archeologiche* art. 175).³³

Jelenleg az alábbi három tényállásban ölt testet ez a típusú védelem, a „büntető szankciók” című fejezetben.

³⁰ Vito Andrea Iannizzotto: *Beni culturali nellottica criminale*. Europolis Editoré, Roma, 2006, p.16.

³¹ Ruggiero Marzocca: La nozione di bene culturale dalla Commissione Franceschini al nuovo Codice dei Beni Culturali. *Altalex*, 3 Gennaio 2007. <https://www.altalex.com/-documents/news/2007/01/03/la-nozione-di-bene-culturale-dalla-commissione-franceschini-al-nuovo-codice>

³² Gian Paolo Demuro: *Beni culturali e tecniche di tutela penale*. Giuffrè Editore, Milano, 2002, pp. 87–101.

³³ Az utóbbi tényállás a régészeti kutatás területén elkövetett jogsértések ellen nyújtott védelmet, amely egyrészt a visszaélészerű régészeti kutatást, másrészt a véletlenszerű felfedezésből eredő kötelezettségek be nem tartását rendelte bünteti. A kutatás jogellenessége azt az alapvető választást feltételezi, hogy a régészeti kutatások és általában a kulturális örökség feltárására irányuló munkálatok elvégzésére kizárólag az állam jogszerű.

Jogellenes tevékenység (Opere illecite, art. 169.)

A jogellenes tevékenység a kulturális javakon végzett különböző, engedély nélküli munkálatokat, fizikális módosításokat rendeli büntetni, így

- a) a lebontást, eltávolítást, átalakítást, helyreállítást vagy bármilyen jellegű munka végzését;
- b) a főfelügyelő engedélye nélkül épületek freskóinak, címereinek, feliratainak, tabernákulumainak és egyéb díszítményeinek eltávolítását, akár közszemlére van téve, akár nincs, még akkor is, ha a jogszabály által előírt nyilatkozatot nem tették meg;
- c) a kulturális javak jelentős károsodásának elkerülése érdekében sürgős esetben ideiglenes munkálatok végzését anélkül, hogy a közigazgatási hatóságot haladéktalanul értesítsék vagy anélkül, hogy a lehető legrövidebb időn belül megküldnék a végleges munkák terveit engedélyezésre; illetve
- d) a közigazgatási hatóság által kiadott, a munkálatok felfüggesztésére vonatkozó végzés be nem tartását.

Jogtalan elhelyezés és eltávolítás (Collocazione e rimozione illecito, art. 171.)

A tényállás a kulturális javak állagának megőrzését, korrekt kezelését hivatott biztosítani, miszerint büntetni rendeli

- a kulturális javak rendeltetési helyükön nem a közigazgatási hatóság által megjelölt módon való biztosítását; továbbá
- az illetékes közigazgatási hatóság tájékoztatásának elmulasztását a kulturális javaknak a lakóhelyváltozástól függő mozgásáról, vagy a közigazgatási hatóság által adott előírások be nem tartását annak érdekében, hogy a javak a szállítás során ne sérüljenek meg.

A közvetett védelem szabályainak megsértése (Inosservanza delle prescrizioni di tutela indiretta, art. 172.)

A tényállás szintén a közigazgatási normák megsértését rendeli büntetni. Egyrészt a minisztérium által előírt közvetlen védelem szabályainak megsértését szankcionálja, melyek a kulturális értékek integritásának, vagy károsodásának veszélye esetére előírt intézkedések, szabályok megsértését ölelik fel (art. 45. comma 1), másrészt az úgynevezett biztonsági intézkedések szabályainak megsértését rendeli büntetni (art. 46. comma 4).

A védelem második szintje – a büntetőjogi normák által biztosított védelem

A büntetőjogi normák két kihágásban és tizenhárom büntettségben öltenek testet. A reform előtt a tényállások az elkövetési tárgy jellegére tekintettel vagy a bűncselekmény minősített eseteként kerültek megfogalmazásra, közvetett védelmet

biztosítva. Ezzel szemben a hatályos szabályozás közvetlen védelmet nyújt a kulturális örökséget sértő, illetve veszélyeztető magatartások ellen.³⁴

Zárógondolatok

A kulturális javak büntetőjogi védelmét folyamatos kritikák érték, a szabályozás megérett a reformra. Ebből következően nem meglepő, hogy mind az elméleti, mind a gyakorlati szakemberek nemcsak üdvözlik, támogatják az a reformot, hanem nagy várakozással tekintenek rá; elfogadása mérföldkőnek tekinthető. Demuro még a jogszabály elfogadása előtt hangsúlyozta, hogy „*az országunk rendkívüli kulturális örökségének megfelelő és valóban hatékony védelmi rendszert hozna létre*”.³⁵ Szintén Demuro-t idézve, „*az újítások lényegesek mind érdemi szinten, mind pedig a nyomozás és a tárgyalás során, és lefedik az összes lehetséges bűncselekményt*”.³⁶

Az új szabályozás a kulturális javak rendszerszintű, egyben közvetlen védelmét teremtette meg.³⁷

A kulturális örökségvédelmi rendszer újítása egyben elgondolkodtat a büntetőjog általános része és a különös része közötti, a büntető törvénykönyv és a kiegészítő jogszabályok közötti, a közvetlen védelem és a közvetett védelem közötti, az büntetések, illetve közigazgatási szankciók közötti szerepéről és feladatairól.

Paliero „*Minima non curat praetor*” című, 1985-ben megjelent könyvében³⁸ felvetett ezen kérdések ma is aktuálisak.³⁹ E reflexiók alapja a védett tárgy sajátossága, amelynek jellemzői képesek megszabni a büntetőjog beavatkozásának szerepét, korlátait és technikáit, egy progresszív, hatékony védelmi rendszert keresve.

A bevezetett újítások mindennapi alkalmazása a jogalkalmazó előtt álló feladat. A gyakorlati tapasztalatok által lehet majd értékelni a reformot, a gyakorlat és az esetlegesen felmerülő problémák feltárása alapján lehet továbblépni a jogalkotó által kijelölt úton.

³⁴ A tényállások részletes elemzése az Ügyészek Lapja következő száma részében jelenik meg.

³⁵ Gian Paolo Demuro: *Verso la riforma dei reati contro i beni culturali: approvato dal Consiglio dei Ministri un disegno di legge delega di aggressione al patrimonio culturale per l'introduzione nel codice penale delle più gravi forme. Diritto Penale Contemporaneo*, 1/2017, p. 194.

³⁶ Uo.

³⁷ Fornari – Casilli: i. m. 1. o.

³⁸ Carlo Enrico Paliero: „*Minima non curat praetor*”: *ipertrofia del diritto penale e decriminalizzazione dei reati bagatellari*. CEDAM, 1985.

³⁹ Demuro (2022a): i. m. 5. o.

Amennyiben a reform beváltja a hozzáfűzött reményeket, a komplex és koherens szabályozás révén a jól működő szervezetrendszer még hatékonyabbá válhat.

A reform által bevezetett újítások nemcsak Olaszország számára bírnak jelentőséggel, hanem útmutatóként szolgálhatnak más államok, így hazánk számára is.

Öngyilkossági esetek a határőrségnél az 1980-as években

Bevezetés

Publikációmban a határőrségnél az 1980-as években bekövetkezett öngyilkossági cselekményeket kívánom feldolgozni. A vonatkozó információk a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Lángliliom utcai gyűjteményéből származnak, ahol megtalálhatók a Határőrség Országos Parancsnokság 1945–2005 közötti időből fennmaradt dokumentumai.¹

A korabeli nyilvántartás az öngyilkosságokat, öngyilkossági kísérleteket a „rendkívüli események” kategóriájában tartotta nyilván, ezekről gyakran éves kimutatásokat is készítettek. Egységes, átfogó adatokkal nem rendelkezünk, viszont fennmaradtak az országos parancsnokságának ügyeletes tisztí napi jelentései, amelyek elvileg minden, az eltelt 24 órában bekövetkezett történést rövid szöveggel tartalmaznak. Ezekon felül sok irat megőrződött a témában bizottsági kivizsgálások, körlevelek, parancsok, intézkedések formájában.

Az öngyilkosság az értelmező szótár alapján *„Ön/gyilkosság [...] Az a tett, hogy vki önmagát szándékosan megöli, öngyilkosságot követ el. [...] Öngyilkos [...] Aki saját magát szándékosan megöli.”*² Büntetőjogi felfogás szerint az öngyilkosság nem bűncselekmény.³

Az öngyilkosság, illetve annak kísérlete rendkívül kényes téma, a fegyveres szervezeteknél különösen. Mindig is szigorú kivizsgálást vont maga után és mindenkor törekedtek annak megállapítására, miért következett be, mik lehettek az elhunyt tetteinek mozgatórugói, milyen körülmények között történt az esemény és miként lehetett volna megelőzni, terhel-e valakit felelősség a bekövetkezéséért. Nyilvánvalóan egyetlen fegyveres testület sem kívánja beismerni, hogy működése közben olyan negatív körülményeket teremtett, amelyek esetleg részben hozzájárultak egy ilyen tragédiához.

Különösen vonatkozik ez az 1980-as évek határőrségére, amikor nagyszámú sorkatonai állomány teljesített szolgálatot, és a szervezet felelősséggel tartozott értük.

* Fórizs Sándor, ny. r. dandártábornok, ny. egyetemi tanár

¹ A nyilvántartási számuk MNL OL HOP XIX-B-10.

² Pusztai Ferenc (főszerk.): *Magyar Értelmező Kéziszótár*. Második, átdolgozott kiadás. Akadémiai Kiadó, 2003, 1027. o.

³ Lamm Vanda (szerk.): *Jogi Lexikon*. Complex Kiadó, 2009, 533. o.

Az általam vizsgált események során elsősorban a sorkatonai szolgálatot teljesítő határőrök eseteivel foglalkozom. A többi állománykategórián (tisztok, zászlósok, tiszthelyettesek) belül más körülmények kapcsolódnak a kérdéskörhöz. A hivatásosok esetében lényegesen idősebb, 25–50 éves munkatársakról van szó, akik egy életre elkötelezték magukat a szervezet mellett. Körükben az öngyilkossághoz vezető mozgatórugók lényegesen eltérnek a fiatalokétól; ezek családi problémákra, súlyos betegségekre, valamint a szolgálatuk során elkövetett többnyire anyagi jellegű cselekményekre vetíthetők vissza.

Rámutatok még az öngyilkosságok kivizsgálásának kérdéskörére is, amely a HŐR parancsnokságon rendkívül fontos feladat volt. A határőrajárőrök esetében, akik szolgálatukat egy-két fős rendszerben, az őrstől távol és viszonylag szabadon, csekély ellenőrzés mellett teljesítették, megbízhatóan el kellett dönteni, hogy az esetleg bekövetkezett haláleset mögött baleset, önkézés vagy idegenkézés, más ok – gyilkosság, erőszakos cselekmény stb. – állt fenn.

Vizsgálatomban nem foglalkozom az öngyilkossági kísérletekkel. Ezekhez kapcsolódó nagyobb mennyiségű értékelhető dokumentumot nem is találtam. A kísérletek esetében gyakran látható, hogy az öngyilkosságra választott eszköz és módszer alkalmatlannak bizonyult a saját élet kioltására: a cselekmény problémafelhívásnak, segélykérésnek, a katonai szolgálat elkerülésének tekinthető. Más részről komoly kísérleteket is találhatunk a vizsgált anyagokban, ahol csak egy hajszálon múltott a szuicidum bekövetkezése.

Az öngyilkossági cselekmények a szervezetben az úgynevezett „rendkívüli halál” fogalomkörébe tartoztak. Ebbe a kategóriába sorolták még, egyebek mellett, azokat az elhalálozásokat, amelyek bűncselekmény, baleset, öngyilkosság miatt következtek be, vagy a halál oka tisztázatlan volt. Az öngyilkosságok kivizsgálásának ezen egyéb kategóriákat kellett megbízhatóan kizárni.

Az 1965-ös IM rendelet⁴ – amely megalapozta az 1970–1980-as évek kivizsgálásait – 1. §-a az ügyészséget feljogosította igazságügyi orvos szakértő kirendelésére.

A BM Határőrség Politikai Csoportfőnökség értékelő anyaga

1983. szeptember 3-i dátummal rendelkezésre áll a csoportfőnökség által készített 14 oldalas értékelés⁵, amely az öngyilkosságok problémakörét dolgozza fel. A csoportfőnökség feladatai közé tartozott többek között a személyi állomány pozitív erkölcsi állapotának fenntartása, helyzetének figyelemmel kísé-

⁴ Az igazságügyminiszter 9/1965. (VIII. 23.) IM számú rendelete az igazságügyi szakértői működésről. *Magyar Közlöny*, 1965/49. szám (közzétéve: augusztus 23.)

⁵ MNL OL HOP XIX-B-10, 1983. év, 15. sz. doboz, III/1-4. tárgykör, 7. folyószám, „A BM. Határőrségnél bekövetkezett öngyilkossági cselekmények és a megelőző tevékenység tapasztalatai”

rése, a normális munkafeltételek meglétének ellenőrzése, a sorállomány szabadidős tevékenységének irányítása, járandóságai biztosításának ellenőrzése. Így nem meglepő, hogy a bekövetkezett öngyilkosságokról az érintett kerületparancsnokok a parancsnoki jelentési útvonal mellett nem csupán az országos parancsnoknak, hanem minden esetben a politikai csoportfőnöknek is írásban referáltak. Ezzel lényegében az irattárban kettős jelentési irány okmányai tanulmányozhatók. A mostani anyag azért érdekes, mert hat év (bizonyos vonatkozásban tizenkét év) történéseit foglalja össze.

A személyi állomány erkölcsi fegyelmi helyzete megfelelő⁶ – szögezi le az első bekezdés, az általános helyzetet jónak ítélve. Az öngyilkossági cselekmények veszélyességét, illetve lehetséges okait az alábbiak szerint mutatják be: „Az öngyilkossági cselekmények – a társadalmi hatásokkal összefüggésben – konfliktushelyzeteket, beilleszkedési zavarokat, megoldatlan vagy vélt problémákat, fejletlen személyiséget, helytelen életszemléletet, jellem- és akaratgyengésséget, nem egyszerű pszichés állapotot takarnak.”⁷ Mint írják, legutoljára körlevelet (01/1977. sz.) adtak ki a kérdéssel kapcsolatban, foglalkoztak a gondokkal parancsnoki értekezleteken, géptávirati utasításokban, továbbképzéseken és kiküldött esettanulmányokban. Leszögezik, a helyzet további javulásához a parancsnoki szemlélet változására is szükség van.

Az 1977. január 1. és az 1982. december 31. közötti időszakban, 6 év alatt 31 öngyilkosság és 22 öngyilkossági kísérlet történt, kevesebb, mint korábban. 1982-ben 10 öngyilkosság következett be, 2 hivatásos és 8 sorállományú fő részéről, ami a hatéves időszak cselekményeinek egyharmadát jelenti, vagyis igen erős a hullámmérés.

A hivatásos állományból ebben az időszakban 7 (a korábbi hat évben 12 fő) követett el befejezett cselekményt. Az életkoruk 31–50 év közötti, szolgálati beosztásuk szerint kerületi vezető, őrsparancsnok, őrs és század politikai helyettes, útlevélezkező, operatív tiszthelyettes, szakaszparancsnok voltak; reprezentálva a határőrség teljes szolgálati rendszerét, minden szinten, rendfokozat szerint 2 alezredes, 1 százados, 2 főhadnagy, 1 zászlós és 1 törzsőrmester.

Cselekményük okait a kivizsgálás 4 esetben családi problémában, 2 esetben túlzott idegi megterhelésben, 1 esetben idegbetegségben látta. Az elkövetés módja szerint négyen fegyverrel, ketten önakasztással vetettek véget életüknök, 1 fő mérget ivott.

Öngyilkossági kísérletet hárman követtek el, 29–37 éves korosztályban, ebből 2 százados, 1 főhadnagy, beosztás szerint 2 politikai helyettes és 1 felderítő tiszt volt. Ketten családi probléma, egy betegség miatt kísérelte meg a szuicidumot. Elkövetési módszerként mérge, gyógyszer, illetve kés szerepeltek.

⁶ Uo.

⁷ Uo.

A sorállományból 24-en, köztük 2 tisztos követett el öngyilkosságot ebben az időszakban (a megelőző hat évben 40 fő.) 24-ből öten voltak eltávozáson és szabadságon, az azt követő 24 órán belül a szolgálati helyükre történt visszatérésüket követően 6-an, járőrszolgálatban 14-en (9 ebből egyfős járőr), 3 lakáson, 2 őrszolgálatban, 2 elhelyezési körlet mosdójában, 1 szolgálati helyiségben, 2 eltávozásról visszautazás során követte el a cselekményt.

17-en őrsön teljesítettek szolgálatot, a 24 főből csak ketten szolgáltak 6 hónapnál rövidebb ideig a határőrségnél, egy kivételével mind nőtlen volt. Iskola szerint ketten érettségizettek, 15-en szakmunkásképzőt, 7-en nyolc általánost végeztek. Az adatok alapján 5-en hajlamosak voltak italozásra, 8-an a cselekmény elkövetésekor is alkohol hatása alatt álltak. 3 főnek már korábban volt öngyilkossági kísérlete, és 3-an már tettek is korábban erre utaló kijelentést.

19-en fegyverrel követték el a cselekményt, ebből 17 géppisztollyal, 2 pisztollyal. Hárman végeztek magukkal önakasztással, kettő közülük polgári lakhelyén. 1 fő otthonában a gázcsapot nyitotta meg, 1 vonat alá vetette magát, 1 pedig, felmászva egy magasfeszültségű oszlopra, áramütés következtében szenvedett halálos sérülést.

A vélelmezett elkövetési okok:

- szerelmi csalódás (10 fő),
- családi gondok (4 fő),
- ismeretlen okokból (4 fő)
- idegi problémák (3 fő),
- felelősségre vonástól való félelem (2 fő),
- nehezen viselte a katonai életkörülményeket (3 fő),
- eltúlzott szexuális problémák (1 fő).

Az anyag összegzett megállapítása szerint *„Az öngyilkosságok közvetlenül nem függenek össze a katonai szolgálattal, de ezek az életviszonyok kisebb-nagyobb mértékben hozzájárulnak ahhoz, hogy a személyiség fejlődésükben problémás egyének a cselekmény felé sodródjanak.”*⁸ Mint írják, mindenképpen szükséges számolni a katonák kifáradásával, a rendszertelen szolgálattal és napirenddel, az esetenkénti zord időjárási körülményekkel, a laktanyai sajátos őrsi elzártasággal, a határőrkatonai szolgálat fizikai és lelki nehézségeivel.

Az öngyilkossági cselekmények megelőzésének feladatait a BM Határőrség Politikai Csoportfőnökség értékelése több pontban foglalta össze, amelyek a behívástól a leszerelésig átfogták a teljes katonai szolgálati időt. Maguk a ténnyel érintettek, hivatásos tiszthelyettesek feladatait tovább szélesítették, jelentős terhet helyezve vállukra.

⁸ Uo.

Fontosabb tennivalóként határozták meg:

- a bevonulást megelőzően a korábban öngyilkosságot megkíséreltek, a problémás családi háttérrel rendelkezők, az idegileg labilis személyek kiszűrése a munkahelyi és lakóhelyi ellenőrzések során,
- az alapkiképzés folyamán az előző szempontok szerint a résztvevők megismerése,
- a laktanyákban a sorkatonák személyiségének jó ismerete, családi körülményeikről megfelelő tájékozottsággal rendelkezés, olyan információs rendszer működtetése az állomány körében, amely megbízható módon előre jelzi a problémás helyzeteket, lehetőséget biztosít az azokra történő időbeni reagálásokra,
- a szabadságra távozókkal és a visszaérkezőkkel szolgálatba lépés előtt minden esetben egyéni beszélgetés, a visszaérkező katonáknak szolgálatba lépését megelőzően elegendő idő biztosítása pihenésre,
- a közösségi szellem erősítésével az egymással törődés, a bajtársi, összetartási hangulat kialakítása, növelése,
- az előírt járandóságok biztosítása – kiemelten a pihenőidőt és a hazameneteleket –, a katonák kimerülésének elkerülése,
- az egyéni kérelmek lehetőség szerinti teljesítése, a konfrontációs helyzetek kerülése, rugalmas feloldása.

Egyes esetek bemutatása

A sorállomány körében 1982-ben 8 öngyilkosság és 5 kísérlet, 1983-ban 4 öngyilkosság és 3 kísérlet történt.⁹ 1983-ban sor- és hivatásos állomány kategóriában 5 öngyilkosság és 3 kísérlet következett be.¹⁰

Mind az öt esemény kivizsgálásáról készültek okmányok részletesen összeállítva, külön-külön dossziékban megtalálhatóak a levéltárban, igazolva a körültekintő kivizsgálást. Egy hivatásos állományú százados az országos parancsnokságon az irodájában lőtte agyon magát. A kivizsgálás¹¹ arra a következtetésre jutott, hogy korábbi gépkocsibalesete nyomasztotta és feltételezte, emiatt nem fogják magasabb beosztásba helyezni, szolgálati karrierje megtörik. A sorkatonák közül három szolgálatban, egy pedig a laktanyában fegyverrel vetett véget az életének. Egy fő hagyott hátra szüleinek szóló búcsúlevelet, amelyben betegségére hivatkozott. Egy főnek mint őrsraktárosnak jelen-

⁹ MNL OL HOP XIX-B-10, 1983. év, 15. sz. doboz, III/1-4. tárgykör, 10. folyószám, „Kimutatás az 1983. évi sorállomány fegyelmi helyzetéről”

¹⁰ MNL OL HOP XIX-B-10, 1983. év, 15. sz. doboz, III/1-4. tárgykör, 8. folyószám, „Kimutatás az 1983. évi rendkívüli eseményekről”

¹¹ MNL OL HOP XIX-B-10, 1983. év, 15. sz. doboz, III/1-4. tárgykör, 11. folyószám, „Jelentés K.M. öngyilkosságáról”

több anyagi hiánya keletkezett ruházatban és üzemanyagban, az objektumban lőtte agyon magát. A kivizsgálás súlyos előjárói felelősséget állapított meg, amennyiben a kezdő raktáros nem kapta meg a munkája ellátásához szükséges segítséget és ellenőrzést. Ráadásul a hiány megállapításakor parancsnoka „együtt megyünk a börtönbe”, „majd reggel még beszélünk” szavakkal hagyta magára és nem gondoskodott felügyeletéről. A tapasztalatok feldolgozását követően az őrs parancsnokát leváltották, a határőrkerület törzsfőnökét és pénzügyi-anyagi főnökét fegyelmi felelősségre vonásban részesítették. Az itt található okmányokból kitűnik, hogy a történeteket nem egységesen ítélték meg a kivizsgálók. Míg a belügyminisztériumi helyettes államtitkárnak felterjesztett jelentés szerint „Az öngyilkosság közvetlen okát bizonyítékok hiányában nem tudták megállapítani. Az öngyilkosságért mást büntetőjogi felelősség nem terhel.”¹² (A jelentés részben megkerüli a fegyelmi felelősség kérdését, a kerület parancsnoka jelentésében úgy fogalmaz, hogy nem segítették a raktárost és fenyegető megjegyzésekkel meg is ijesztették.)

V. G. határőr esetében nem sikerült tettere vonatkozóan közvetlen okot megállapítani. „V... határőr kissé zárkózott természetű egyéniség volt, ebből kiindulva a bizottság feltételezése szerint tetterének oka pillanatnyi tanácstalanság, meggondolatlanság, érzelmi elgyengülés volt”¹³ – fogalmazza meg a kivizsgáló jelentés.

B. S. határőr szolgálatban lőtte magát agyon, holttestét egy buszvezető bejelentése alapján találták meg és vette kezdetét a kivizsgálás. Az esetről súlyos hibának minősítették, hogy a szolgálata folyamán az őt ellenőrző tisztnek panaszkodott nagy fáradtságára, mégsem váltották le pihenés céljából.

V. E. Z. határőr szolgálatban kísérelt meg öngyilkosságot, géppisztolyával mellbe lőtte magát¹⁴. Súlyos sérülést szenvedett, de az életét sikerült megmenteni. Szándéka nyilvánvalóan komoly volt, csupán a szerencsének köszönhető a megmenekülését. Az elkövetés előtt bátorításként 2 deciliter szeszt ivott. A kivizsgálás során kiderült, a polgári életben egyszer már felvágta az ereit öngyilkossági szándékkal, amit a sorozás alkalmával nem fedtek fel. Annak, aki a határőrségnél rendszeresített géppisztollyal vagy pisztollyal mellbe lőtte magát, határozott volt a szándéka. Ezeknek a fegyvereknek olyan nagy az átütő ereje és a lövedék roncsoló hatása, hogy a továbbiakban az ember sorsa már csak a véletlenül múlott.

Az 1984-es évből 1 hivatásos tiszt és 3 sorkatonai öngyilkosságáról találhatunk dossziékat. A hivatásos hadnagy, aki rendezetlen családi kapcsolatban élt és italozó életmódot folytatott, agyonlőtte magát. A sorkatonák közül egy fő

¹² MNL OL HOP XIX-B-10, 1983. év, 15. sz. doboz, III/1-4. tárgykör, 18. folyószám, „Jelentés S.L. öngyilkosságáról”

¹³ MNL OL HOP XIX-B-10, 1983. év, 15. sz. doboz, III/1-4. tárgykör, 13. folyószám, „Jelentés V.G. öngyilkosságáról”

¹⁴ MNL OL HOP XIX-B-10, 1988. év 14. sz. doboz, III. tárgykör, 22. folyószám, „Jelentés V. E. Z. öngyilkossági kísérletéről”

búcsúlevelet hagyott hátra, amelyben tettéért parancsnokától és katonatársaitól kért bocsánatot. A háttérben rendezetlen családi probléma, házasságon kívül született gyermek húzódott meg. Egy határőr szabadságon a 8. emeleti lakásukból ugrott ki, feltételezhetően szerelemfáltás miatt.

1985-ben 7 öngyilkosságot és 33 kísérletet követtek el.¹⁵ 1986-ban a sorállomány körében 3 öngyilkosság és 49 kísérlet történt.¹⁶

A levéltárban nem találtam olyan dokumentumokat az 1980-as évekből, amelyek az öngyilkosságban elhunyt katona szülei és a határőrség közötti kapcsolat tartására vonatkoznak. Ezért egy balesetet követően bekövetkezett levelezést említek.¹⁷ Az édesanya tett panaszt a fiával kapcsolatos hivatalos eljárások miatt. A határőrséghez írt panaszlevele, beadványa címzettje a politikai csoportfőnök volt. Levelében kifogásolta a rendőrségi kivizsgálás megbízhatóságát, a fia késői leszerelését, két hónap illetményelmaradását és hogy a szolgálati hely nem törődött a kórházban fekvővel.

A határőrségi belső ügyiratokból és a szülőnek küldött válaszlevélből kitérnék: a katona elhagyta szolgálati helyét, leittasodott, egy gépkocsi elütötte, amikor ittasan szabálytalanul haladt át az országúton, és súlyos sérülést szenvedett. A balesetet a Budapesti Rendőr-főkapitányság Közlekedésrendészet Baleseti Helyszínelő és Vizsgálói Osztály Helyszínelő Alosztály beosztottjai vizsgálták, a gépkocsi vezetőjét véletlennek találták. Az esetet a rendőrség mint balesetet, a katonai ügyészség mint szolgálati bűncselekményt vizsgálta. A katonát két hónappal később szerelték le a szolgálati ideje leteltét követően, kórházban gyógykezelés alatt állt, és addig nem lehetett leszerelni, amíg megfelelően fel nem épült és maradandó sérülései mértékét meg nem állapították. Adminisztrációs hiba miatt elmaradt illetményét természetesen kifizetik, írja a válaszlevél, társai pedig a kórházban rendszeresen látogatták. Ez esetben is segítséget jelentett a határőrség számára, hogy a kivizsgálásban a rendőrség és a katonai ügyészség is részt vett, és az általuk készített, a katonát elmarasztaló okmányokat a szülők rendelkezésére tudták bocsátani.

A publikációban felvállalt évtizedből kilépve egy 1951-es öngyilkossági eseményt¹⁸ is szeretnék bemutatni az elhunyt határőr szülei és a határőrség kapcsolata miatt. Az iratgyűjtőben három anyag található, az egyik a Budapesti Központi Katonai Ügyészség feljegyzése, amely a leírtak szerint a Szegedi Katonai Ügyészség anyaga alapján készült, akik B. Zs. államvédelmi határőr öngyil-

¹⁵ MNL OL HOP XIX-B-10, 1985. év, 11. sz. doboz, III/1-4. tárgykör, 23. folyószám, „Kimutatás rendkívüli eseményekről”

¹⁶ MNL OL HOP XIX-B-10, 1986. év, 13. sz. doboz, III/1-4. tárgykör, 4. folyószám, „Kimutatás az 1986. évi rendkívüli eseményekről”

¹⁷ MNL OL HOP XIX-B-10, 1984. év, 13. sz. doboz, III/4. tárgykör, 11. folyószám, „Jelentés T.L. halálos balesetéről”

¹⁸ MNL OL HOP-XIX-B-10, 1951. év, III/1. tárgykör, 71. folyószám, iratgyűjtő: „B.Zs. hőr. öngyilkossága”

kosságát hivatalból vizsgálták. B. határőr szolgálatba induláskor agyonlőtte magát a géppisztolyával. Az ügyészség az eset egyértelműsége miatt – több tanú is jelen volt, látták a történetet, az eseményt, amint az valójában volt – öngyilkosságnak minősítette.

A szülők láthatóan nem tudtak belenyugodni fiuk elvesztésébe, és a kor szellemének megfelelően nyilvánossághoz, a „Szabad Nép” újság „Munkáslevelezési Osztályához” fordultak segítségért. Az újság szerkesztősége a levelüket átküldte az Államvédelmi Hatóság Határőrség Parancsnokságára azzal a kéréssel, hogy 14 napon belül adjanak választ az eseményről és annak kivizsgálásáról. A határőrség parancsnoksága válaszirásában megfogalmazta, a határőrnek beképzelt betegsége volt, barátaival többször is beszélt arról, hogy nem fog sokáig élni. Az öngyilkosság helyszínén rajta hárman is tartózkodtak bent az őrsön a töltőhely közelében, a közeli őrszem is látta a cselekményt a figyelőből. Végső megállapítás: *„A kivizsgálás megállapítása szerint B. hőr. öngyilkosságát beképzelt betegségéből eredő pillanatnyi elmezavarában tette és semmi vétkes körülmény elhalálózásával kapcsolatban nem merült fel.”*¹⁹ A levelet Piros László államvédelmi vezérőrnagy, Határőrség és Belső Karhatalom parancsnoka írta alá.

Az események kivizsgálása

Az 1970–80-as években a határőrségnél történt öngyilkosságok kivizsgálása a katonai ügyészségek feladatkörébe tartozott, amelybe a határőrség és más szervek tagjai is bekapcsolódtak. A szervezet egész országra kiterjedő diszlokációjából eredően szinte mindegyik ügyészség okmányai felbukkannak, de legtöbbször a Győri, a Szombathelyi és a Budapesti Katonai Ügyészség tevékenységével találkozhatunk.

A bekövetkezett eseményeknél a legfontosabb feladat az önkezűség megállapítása, az esetleges gyilkosság kizárása, önkezűség esetén pedig a baleset-öngyilkosság lehetőségei közül a valóság tisztázása volt. Esetenként nem volt egyszerű a fegyveres baleset, illetve az öngyilkosság szétválasztása. Ne felejtjük el, a határőrök az osztrák államhatárt leszámítva szinte mindig egyfős szolgálatot teljesítettek. Példaként megnézhetünk néhány esetet.

H. L. I. határőr Budapesten teljesített őrszolgálatot, ahol szolgálati helyén ülve, fegyverét a lábai közé állítva, átlőtt torokkal találták. Hatfős bizottság vizsgálta a történetet²⁰ és ingadozott az öngyilkosság, illetve a baleset tényállásának megállapítása között, végül az utóbbi mellett döntöttek. A rendőr alezredes katonai ügyész és a kirendelt ballisztikai szakértő kizárta az idegenkezűséget, így a baleset, illetve az öngyilkosság között kellett állást foglalni. A

¹⁹ Uo.

²⁰ MNL OL HOP XIX-B-10, 1984. év, 13. sz. doboz, III/4. tárgykör, 9. folyószám, „Jelentés H.L.I. halálos balesetéről”

döntésben segített, hogy nem volt búcsúlevél, szüleinek aznap írt és még el nem küldött levele, amelyet az ügyész bontott fel, kiegyensúlyozott lelkiállapotot tükrözött. A megállapítás szerint ülve sült el a fegyvere és a saját torkát véletlenül lőtte keresztül. A dossziében található egy körlevél, amelyet az országos parancsnok adott ki a vezető állomány részére az esetet követően. E szerint az 1984-es évben szeptember 14-ig 27 esetben történt lövés fegyver töltése-ürítése, gondatlan kezelése közben, és ez mindenkor halálos baleset forrása lehetett volna.

Egy másik, 1986. február 21-én bekövetkezett esemény különleges helyzet elé állította a kivizsgáló bizottságot²¹, amelyet 2 katonai ügyész, 2 határőr tiszt, valamint 1 orvos alkotott. A szemlebizottsági jegyzőkönyv alapján a Győri Katonai Ügyészség megállapította, hogy a járőrtársnak ez volt az élete első szolgálata, csőre töltötte a fegyverét, majd véletlenül elsütötte. 15 db löszert lőtt ki és a járőrparancsnoknak súlyos, életveszélyes sérüléseket okozott, ezt követően ijedtében öngyilkosságot követett el.

Az 1987. január 27-én lezajlott gyilkosság és öngyilkosság bonyolult eseményeit tartalmazza egy iratköteg.²² A Belügyminisztériumba befutott első jelentés még ismeretlen körülmények közötti halálesetekről szólt, miközben folyt a kivizsgálás. Azon az éjszakán a hanságvillanytelepi határőrőrsön a járőr mindkét tagját agyonlőve találták a lövések hangjára kirohanó társaik. A Győri Katonai Ügyészségtől 2 fő a mosómagyaróvári rendőrkapitányság bűnügyi technikai csoportjával 23:45-kor megkezdte a vizsgálatot, majd a győri határőr kerulettől kiküldöttek és a határország országos parancsnoksági bizottság 02:42-kor érkezett ki és kapcsolódott be a vizsgálatba. A bizottság végül 14 főre duzzadt az esemény rendkívüli fontosságának megfelelően. A helyszíni szemlét az éjszaka fel kellett függeszteni, mert a sötétben nem volt lehetőség a történetek rekonstruálására, a nyomok és töltényhüvelyek felkutatására. A végső megállapítás szerint B. I. határőr járőrtárs több lövéssel megölte a járőrparancsnokát, V. I. határőrt, majd magával is végzett. A dosszié hét különböző okmányt tartalmaz. A kerület vezetése utólag bizottsággal tanulmányozta az órs helyzetét és meghallgatta a katonákat, kutatva a történetek gyökereit. Az eseményeknek nem találták előjelét, a katonák nem álltak haragban egymással, megelőző magatartásukban nem volt kifogásolható mozzanat. Felmerült az a gondolat, hogy B. határőr, a járőrtárs, fejsérülést szenvedett egy korábbi autóbalesetben, fején műtötték és valamilyen idegi probléma okozta a váratlan ámokfutást. A történeteket lezáró okmányként találjuk a Győri Katonai Ügyészség „Határozatát” a nyomozás megszüntetéséről az elkövető elhunytja miatt. Három nappal a cselekmény után az orszá-

²¹ MNL OL HOP XIX-B-10, 1986. év, 13. sz. doboz, III/1-4. tárgykör, 7. folyószám, „Jelentés a hegyeshalmi órs állományába tartozó A. J. hőr. rendkívüli eseményéről majd öngyilkosságáról, illetve A. L. hőr. megsebesüléséről”

²² MNL OL HOP XIX-B-10, 1987. év, 15. sz. doboz, III. tárgykör, 1 folyószám, „Jelentés V. I. hőr. meggyilkolásáról”

gos parancsnok javasolta az államtitkárnak az elhunyt járőrparancsnokot előléptetni határőr törzsőrmesterré, hivatásos állományba venni, „a Belügyminisztérium szolgálati halottjává” nyilvánítani, temetését a BM költségére, katonai tiszteletadással megtartani. Mindezek természetesen csupán csekély mértékben, de javítottak a szülők anyagi helyzetén.

A katonai ügyészségek vezető szerepe a kivizsgálások során objektív jellegű biztositott a történetek megállapításához. Erre annál inkább is szükség volt, mert az elhunyt határőrök szüleivel hivatalból a határőrség, a katona volt előjárója került kapcsolatba, a határőrség képviselőitől értesültek a tragédia bekövetkezéséről, és a később jelentkező feladatok rendezése során is érintkeztek velük. Mindezek során feszültséget oldó tényezőként jelentkeztek az ügyészségek által kiadott dokumentumok, helyszíni szemle jegyzőkönyvek, törvényszéki orvosi okmányok, amelyek a határőrségtől függetlenül támasztották alá az öngyilkosság tényét. Ez természetesen nem csökkentette a határőrség felelősségét abban az esetben, amennyiben a kivizsgálás valamilyen vezetői szolgálati problémát is felvetett.

A katonai ügyész vezette bizottságba a határőrkerületek, súlyosabb esetben az országos parancsnokság is delegált képviselőket. A szolgálati rendszer munkaidőn túl az eseményekre reagálás céljából ügyeletes csoportokat működtetett, azok késedelem nélkül megjelentek a helyi szervek által biztositott helyszínen és az ügyész beérkezését követően annak utasításai szerint haladéktalanul munkába kezdtek. Szinte állandó tagok voltak a rendőrség képviselői, a helyi körzeti orvos, amennyiben őt értesítették először, és a helyszínen ő állapította meg a halál beálltát. A törvényszéki szakértők jelentős szerepet kaptak a történetek felderítésében. Mivel a halálesetek túlnyomó többsége a katonai szolgálat jellegének megfelelően lőfegyvertől következett be, kiemelt fontosságú volt a ballisztikus munkája, valamint a halottkémi vizsgálat annak megállapítására, hogy a bemeneti sérüléseknél található-e lőporszemcsék. Természetesen az elhunytakat minden esetben felboncolták. A határőrség az esemény jellegétől függően, felderítő és katonai elhárító (a Katonai Elhárító Osztálytól), valamint szaktisztákat, szükség esetén határőrségi orvost, fényképészt és egyéb beosztottakat biztositott, gondoskodott a bizottságok elhelyezéséről, a megfelelő munkafeltételekről, előállította a kívánt tanúkat, elkészítette a szükséges dokumentációkat (pl. helyszínvázlatok). Az elhunyt felszerelését, személyes holmiját lerovancsolták, illetve átnézték, azokról listát készítettek, személyes tárgyait átadták a rokonoknak. Levelezése, esetleges naplója vizsgálatkor búcsúlevelet, illetve öngyilkosságra utaló feljegyzéseket kerestek. Széles körben tanúként jegyzőkönyvileg meghallgatták a katonatársakat. Kikérdezték a polgári ismerősöket, szülőket, rokonokat.

A határőrség az ügyészséggel közösen végzett vizsgálatot követően általában utólagos bizottsági ellenőrzést is tartott az érintett alakulatnál. Vizsgálták a szolgálati rendszert, az eseménynek az állomány hangulatára gyakorolt hatását, egyéb, korábban fel nem derített körülményeket. A tapasztalatokat körlevelekben, értekezleteken dolgozták fel, kapcsolódó intézkedéseket adtak ki.

A fennmaradt levéltári iratgyűjtők gyakran igen sok különböző okmányt tartalmaznak, bizonyítják a kivizsgálások objektív voltát és a határórség vezetésének azon törekvését, hogy a valódi körülményeket és okokat feltárják. A Belügyminisztérium vezetése kiemelten foglalkozott a sorkatonák öngyilkosságával. Szinte mindegyik iratgyűjtő tartalmazza a belügyminisztériumi helyettes államtitkárnak megküldött jelentést a tapasztalatok és a további tennivalók összefoglalásával.

Egy-egy kivizsgálási iratgyűjtő tipikus dokumentumai:

- géptávirati távmondatok az előljáráshoz oda- és vissza a történekről, illetve a tennivalókról,
- helyszínvázlatok, fényképek,
- tanú meghallgatási jegyzőkönyvek,
- összefoglaló jelentések a minisztérium és az országos parancsnokság számára,
- a katonai ügyészség határozata nyomozás elrendeléséről vagy megtagadásáról, megszüntetéséről,
- jegyzőkönyvek a lefolytatott szemlékről,
- ellenőrző lap a bevonulás előtti „Adatlap a lakó és munkahelyi ellenőrzéshez”, azaz a bevonulás előtti lakóhelyi és munkahelyi környezettanulmányt is újra átnézték,
- a katona megelőző időszaki szolgálati beosztása, megterhelése hónapra visszamenően,
- korábbi betegségeiről, orvosi vizsgálatokról a zárójelentések,
- eddig készített minősítések.

Az elhunytak esetében lehetőség volt arra, hogy a temetési költségeket, kiadásokat a határórség viselje, illetve a szerencsétlenség sújtotta családot anyagi támogatásban részesítsék, mind a sorkatonák, mind pedig a hivatásosok esetében, egyéni mérlegelés alapján. Ennek megtörténte több dokumentumból is kitűnik. *„Temetésének költségeit méltányossági okból a BM 20/1972. sz. parancs értelmében a határórség terhére biztosítom”*²³ – írja az országos parancsnok. A hivatásos tisztek esetében a határórség katonai tiszteletadással lezajlott temetést szervezett.

Statisztikák

A levéltárban nem találtam egységes több évet átfogó kimutatást a kutatott témával kapcsolatban. Az általam készített statisztikához átvizsgáltam a rendelkezésre álló okmányokat, közöttük kimutatásokat és egyes eseményeket tartalmazó jelentéseket.

²³ MNL OL HOP XIX-B-10, 1983. év, 15. sz. doboz, III/1-4. tárgykör, 11. folyószám, *„Jelentés K.M. öngyilkosságáról”*

Több esetben tapasztaltam egy-két fős számszaki eltérést. Ilyenkor mindig a nagyobb értéket vettem figyelembe, kiindulva abból a gondolatból, hogy a készítőnek annak idején már újabb adatok is a rendelkezésére álltak. Az 1983-as évben egy kimutatás szerint 1 tiszt, 1 tiszthelyettes és 4 sorkatona követett el öngyilkosságot. Az év 15. számú dobozában öt öngyilkosságot tárgyaló dosszié található, a tiszthelyettesé hiányzik. Az 1986-os statisztika 3 öngyilkosságról tud, három dosszié meg is található a 13. számú dobozban. Az 1987-es évből az egyik kimutatásban 3 eset szerepel, az év 15. számú dobozában nincs ilyen tárgyú iratgyűjtő.

Az utólagos kutatást zavarja az is, hogy a nyolcvanas években készültek eltérő jelentések, „Kimutatás a rendkívüli eseményekről”, és „Jelentés a BM. Határórség személyi állománya X. évi erkölcsi-fegyelmi helyzetéről”, és „Jelentés a sorállomány fegyelmi helyzetéről” címekkel. Ezek témájuk miatt mind tartalmaznak öngyilkossággal kapcsolatos adatokat, de számszakilag valamilyen okból nem lettek „összefésülve”. Egyes jelentések a számokat bontják állománykategóriákra, mások viszont nem.

1987 februárjában a határórségnél 1702 fő tiszt és 14 144 fő sorkatona teljesített szolgálatot. A létszám kismértékben ingadozott az évtizedben. A bekövetkezett események számát, arányát ehhez az alapadathoz tudjuk viszonyítani.²⁴

Összefoglaló táblázat

Év	Szuicidumok		Kísérletek	
	száma/fő	ebből	száma/fő	ebből
1970–1976	52	12 hivatásos, 40 sorkatona	nincs adat	
1977–1982	31	7 hivatásos, 24 sorkatona	22	3 hivatásos, 19 sorkatona
1982	10	1 tiszt, 1 tiszthelyettes, 8 sorkatona	5	sorkatona
1983	5	1 tiszt, 4 sorkatona	3	sorkatona
1984	3	1 tiszt, 1 tiszthelyettes, 1 sorkatona	3	sorkatona
1985	7	sorkatona	33	sorkatona
1986	3	sorkatona	50	1 tiszthelyettes, 49 sorkatona
1987	3	sorkatona	46	sorkatona
1988	4	sorkatona	6	sorkatona
1989	3	sorkatona	8	sorkatona
1990	4	sorkatona	22	sorkatona

²⁴ MNL OL HOP XIX-B-10, 1987. év, 15. sz. doboz, II–III. tárgykör, 3. folyószám, „Kimutatás a BM. Határórség havi létszámjelentéséről”

A kísérletek számában az évek között jelentkező jelentős eltérésre nem találtam magyarázatot.

Zárógondolatok

Az állomány körében bekövetkezett öngyilkosságok, öngyilkossági kísérletek folyamatosan foglalkoztatták a határórség és a Belügyminisztérium vezetését. Ezt bizonyítja a kivizsgálások alapossága, az okok feltárására irányuló törekvés, a tiszti állomány többoldalú módszertani felkészítése az ilyen esemény megelőzésére. A belügyminisztériumi államtitkár minden esetben részletes tájékoztatásban részesült a történetekről és a további tervezett intézkedésekről. A szervezet jelentős erőfeszítéseket tett a megelőzés érdekében.

A katonai ügyészségek meghatározó szerepet játszottak a kivizsgálásokban, irányították a több szervezetből (rendőrség, határórség, külső szakértők) összeállított bizottságokat és jogkörükbe tartozott a végső megállapítás megfogalmazása, dokumentálása. A kivizsgálás legfontosabb feladata az önkezdés-idegenkezdség tényének eldöntése, majd ezt követően a baleset-öngyilkosság lehetőségének mérlegelése, amennyiben nem maradt hátra búcsúlevél, egyéb bizonyító erejű körülmény.

A sorkatonák körében a szabadságon bekövetkezett haláleseteket is a katonai ügyészség vizsgálta ki a határórség és a rendőrség bevonásával.

Öngyilkossági cselekmények folyamatosan jelentkeztek a határórségnél. Húsz év alatti időszakból, 1970–1990 között, a levéltárban 101 halálesetet találtam, azaz évi átlagban négyet (a folyamatosan 14 000 fő sorkatona köréből). A határórség vezetésének megelőző törekvése ellenére az esetek megszüntetése nem sikerült, teljes felszámolására nyilvánvalóan objektíve nem is nyílt lehetőség. Ennek tényét abban kell megfogalmaznunk, hogy a bekövetkezések, elkövetések okait nagyobb részben az állomány a polgári életből hozta magával, a katonai szolgálat nehézségei csak kisebb mértékben játszottak szerepet. Ezt mutatja a hat évre kiterjedő vizsgálat, mely szerint az érintett 24-ből csak két fő szolgált 6 hónapnál rövidebb ideig a határórségnél, vagyis nem a hirtelen bekövetkezett helyzetváltozás, a „katonai sokkhatás” állt a háttérben. A bizottságok vizsgálatuk során az okok körében első helyen a szerelemféltést, szerelmi csalódást, szakítást találták a leggyakoribb tényezőnek, de az okozati paletta meglehetősen széles. Az öngyilkossági kísérletek egyik veszélyforrásának bizonyult az a lehetőség, hogy az elkövető megelőzően a társai ellen fordul és másik katonában is kárt tesz.

A kivizsgálások okmányaiban gyakran felmerül a közvetlen szolgálati előljárók azon felelőssége, hogy nem ismerték kellő mértékben az érintett katonát, nem jutott a tudomásukra olyan információ, amelynek alapján megelőzhetők volna a bekövetkezett tragédiák. Ebben a megállapításban valóban vannak igazságelemek, ugyanakkor nem számol a kivizsgáló a közvetlen vezetők

jelentős leterheltségével, valamint az emberi lelkivilág megismerésének természetes korlátaival.

A határórség az elhunytak rokonait igyekezett anyagilag és erkölcsileg támogatni, részükre segítséget nyújtani.

Az öngyilkossági tendencia feltehetően az idők folyamán némileg javult, amint azt egy 1952. novemberi jelentés²⁵ az akkori állapotokról tükrözi. Az 1951-es évben 12 öngyilkosság és 4 kísérlet, 1952. január-október között 18 öngyilkosság és 18 kísérlet szerepel az anyagban.

²⁵ MNL OL HOP XIX-B-10, 1953. év, 6. sz. doboz, I/5. tárgykör, 218. folyószám, „Tájékoztató jelentés”

Beszámoló *Az állatok jogi védelmének kérdései (kihívások és tendenciák, kitekintéssel egyes országok szabályozására)* című nemzetközi online konferenciáról

Az Ügyészek Országos Egyesülete egy aktuális és széles kört érintő területet tűzött ki a 2022. november 30-i online konferenciájának témájaként; az állatvédelmet. A konferencia szervezője és moderátora Bányai Krisztina PhD főügyészségi ügyész, az ÜOE Nemzetközi Kapcsolatok Alelnöke volt, az esemény létrejöttéhez szükséges támogatást és technikai háttérrel a Legfőbb Ügyészség biztosította.

A program 9 órakor kezdődött, a konferencia moderátora a technikai kérdések ellenőrzését követően köszöntötte az előadókat és a résztvevőket, külön megköszönve az előadóknak a közreműködését, majd felvezette a konferencia témakörét. Az állatvédelem aktuális téma, e téren a magyar jogban számos szigorító rendelkezés született a közelmúltban, állatvédelmi kormánybiztosi poszt jött létre és különösen érvényesül a közvélemény nyomása. Az amerikai szakirodalom halálos kapcsolódás szakzsargonral jelöli azt a jelenséget, hogy az állatok és az emberek elleni erőszak közös alapokon nyugszik, kutatások igazolják az összefüggést, vélelmezve egyfajta fokozatosságot az állat ellen irányuló jogsérelmek emberre való áttérjedésében, ezért sem mindegy, hogy a jogalkotó milyen szigorral pönalizálja az állatokkal szembeni jogellenes magatartásokat, és milyen intézményrendszert rendel hozzá. Az állatvédelem több rétegű, inter-, illetve multidiszciplináris terület. Egyrészt különböző tudományágak foglalkoznak állatvédelemmel, melyek zászlóshajója a jog és az állatorvostudomány, de említhetők pszichológiai vagy gazdasági aspektusok is. Másrészt a jogon belül is rétegzett, mert különböző jogágakba tartozó szabályok érintik a témát, a klasszikus büntetőjogi szabályok mellett közigazgatási jogi és polgári jogi vetületei vannak. Példaként lehet említeni a tevékenységtől eltiltást az állatok jogi védelme terén, ami mind büntetőjogi, mind közigazgatási jogi és polgári jogi értelemben létezik. Az állatok mint érző lények kategóriáját az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés 13. cikke tartalmazza, ami túlmutat a polgári jogban az állat eredetileg dolog fogalmi köréhez társított kategóriáján. Üdvözlendő, hogy manapság a polgári kódexek az állatoknak ezt a speciális jellegét egyre inkább leképezik és elmozdulnak a dologi jogi megközelítéstől. Az állatok jogi védelméről beszélhetünk fajvédelem és egyedvédelem szempontjából. A fajvédelem tipikusan a környezet és a

* Bányai Krisztina PhD, főügyészségi ügyész, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Főügyészség; megbízott oktató, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

természet védelme oldaláról közelíthető az állatfajt érintően, míg az állatvédelmi szabályok főként az állatfaj egyedeinek védelmére koncentrálnak.

A konferencia első része ezért elsősorban az állatvédelmi jogi szabályozásokba pillantott bele, az egyes országok kodifikációjába összehasonlító jelleggel, a második részében pedig gyakorlati kérdésekre, az egyes konkrét büntetőjogi jogesetek felmerülő problémáira, a tényállások megállapítására, elhatárolási, halmazati és nyomozati kérdéseire, valamint az állatokkal szemben tanúsított jogellenes magatartások kétszeres értékelésének, a közigazgatási eljárás és a büntetőeljárás párhuzamosságának alkotmányossági alapú aktuális elemzésére koncentrált.

A nyelvi és technikai akadályok áthidalása érdekében az egyes országok nyelvét és a magyar nyelvet is egyaránt ismerő előadók felkérésével is színesítettük a palettát az állatvédelmi szabályozások összehasonlító áttekintéséhez. Az összehasonlító országelemzések fő vonalai arra koncentráltak, hogy az adott országban milyen jogforrási szinten szabályozzák az állatvédelmet, van-e külön állatvédelmi törvény, milyen büntető tényállásokat határoz meg az állam az állatok védelmével kapcsolatban és milyen közigazgatási jogi szabályok vannak.

Elsőként *Krajnyák Enikő*, a Közép-európai Akadémia kutatója tartott előadást a szerb és szlovén állatvédelmi szabályozásról. Előadásában kiemelte, hogy *Szlovéniában* a témakör az egészséges élő környezethez való jog biztosítása és az egészséges ivóvízhez való jog biztosításának alkotmányban (1991) lefektetett alapjaira épül. Az állatvédelem kormányzati szinten a környezetvédelmi és területfejlesztési miniszter hatáskörébe tartozik, amely szerv foglalkozik a veszélyeztetett és védett növények valamint állatok, a vidék jellegzetes tájképi elemei, a nemzeti parkok, védett területek, védett műemlékek, nagyragadozók (barnamedve, farkas, hiúz) és a környezeti elemek védelmével. Nemzeti környezetvédelmi akcióttervet dolgoztak ki a 2020 és 2030 közötti időszakra. Az állatvédelmi törvény 1999-ben született, amely az állatok mint érző lények védelmében előírja az állatokkal való megfelelő bánásmódot, szabályozza az állatkínzás, az állatvédelem, az állattartás, az állatkísérletek és az elhagyott állatokkal kapcsolatos kérdéseket, rögzíti az állatvédő civil szervezetek jogi státuszát és rendelkezik a szankciókról. Szlovéniában állatkínzás minden olyan szándékos magatartás vagy mulasztás, amely az állatnak súlyos sérülést, hosszan tartó vagy ismétlődő szenvedést okoz, illetve egészségét károsítja, ideértve az állatok szükségtelen vagy nem megfelelő leölését is. A szlovén állatvédelmi törvény szabályozza az állatkísérleteket, szigorúan előírva az állatokon végzett beavatkozások jogszerű okait, és külön szerepkört telepít a civil szervezetekre. Az állatvédelmi törvény 2013. évi módosítása az állatok leölésük során való védelméről szóló 1099/2009/EK rendeletnek megfelelően szabályozza az állatok kábítását Szlovéniában, amelynek szabályait a rituális vágás során is alkalmazni kell. 2018-ban egy szlovén alkotmánybírósági határozat a vallás szabad gyakorlásához való jog korlátozását értelmezte az állatok védelmével

mint alkotmányos értékkel összevetve, mely ügy a szlovéniai muszlim közösségek kezdeményezésére indult az állatok kíntását érintően. A közigazgatási jogi megközelítésben az állatvédelmi törvény rendelkezik a pénzbírság kiszabásáról, 800-tól 33 000 euróig terjedően. A polgári jogi felelősség az állattartók felelősségére koncentrál, míg a szlovén büntetőkódexben az alábbi tényállások találhatóak az állatok védelmével kapcsolatban: állatkíntás, tenger vagy vizek szennyezése hajóról, radioaktív vagy egyéb veszélyes anyagok jogellenes beszerzése vagy felhasználása, ivóvíz szennyezése, élelmiszer vagy takarmány szennyezése valamint védett állatok és növények jogellenes kezelése.

Szerbiában az állatvédelmi szabályozás az Alkotmány 74. cikkén és a 97. § (9) bekezdésén alapul, amelyek az egészséges környezethez való jogot, illetve a köztársaság kompetenciáit írják elő a fenntartható fejlődés biztosítása, a környezetvédelem rendszerének megteremtése, valamint az állat- és növényvilág védelme terén. Az állatjóléti törvény 2009-ben született, hatálya az állatjólétre, a természetes és jogi személyek ehhez kapcsolódó jogaira és kötelezettségeire, felelősségére, valamint az állatok tartására, szállítására, levágására és állatkísérletekre terjed ki. Az állatjóléti rendelkezések tárgyai azon állatok, amelyek képesek fájdalmat, szenvedést, félelmet és szorongást érezni. Különösen a tenyésztés céljára tartott állatok, tudományos, orvosi és oktatási célra tartott állatok, munka céljára alkalmazott állatok, háziállatok, elhagyott és elvesztett állatok, valamint az elfogott vadállatok. A szerb szabályozáshoz képest a szlovén szabályozás nem határozza meg konkrétan az állatok körét. A szerb állatjóléti törvény tilalmakat határoz meg, külön szabályozza a kiállításokat, valamint a versenyek szervezését, az állatok filmekben, reklámokban való részvételét. Rendelkezik még a speciális állatjóléti feladatokat ellátó állatvédő szervezetek, egyesületek jogállásáról. 2009-ben alkotmányossági kérdésként merült fel a menhely tulajdonosára vonatkozó kötelezettségek felülvizsgálata. Az addigi szabályozás szerint, ha nem volt gazdája az állatnak, akkor a menhely volt kötelezhető a tartás költségeinek viselésére. Az alkotmánybíróság szerint azonban nem volt megfelelő a szabályozás, mivel mindenki szabadon alapíthat ugyan menhelyet, de attól még nem lehet külön ráterhelni ilyen anyagi kötelezettséget. A közigazgatási jogi szabályok az állatjóléti törvényben találhatóak, 10–50 000 dínárig terjedő összegben pénzbírság kiszabását teszik lehetővé. A polgári jog rögzíti a veszélyes állat által okozott kárért való felelősséget, míg az állatok védelmével kapcsolatban az alábbi büntető tényállások merülnek fel: az állatok megölése és kíntása, fertőző állat- és növénybetegségek átadása, nem szándékolt állatorvosi szolgáltatások nyújtása, állatok számára káros termékek készítése, állati fogyasztásra szánt élelem és víz szennyezése.

Ezt követően Nagy Zsófia, a Közép-európai Akadémia gyakornoka tartott előadást a cseh állatvédelmi szabályozásról. Csehországban a Ptk. 494. §-a értelmében az élőállat nem dolog. Külön törvény rendelkezik az állatok kegyetlen bánásmód elleni védelméről (246/1992. számú törvény). A cseh Büntető Törvénykönyv (40/2009. számú törvény) a 299–306. §-aiban szabályozza az állatvédelmi tényállásokat. Az Alkotmány (1993) a természeti erőforrások és

a természeti sokféleség védelmét írja elő, valamint külön törvények találhatók az állatorvosi ellátásról, a természeti fajvédelemről, és az állatok kegyetlen bánásmód elleni védelméről. A 246/1992. számú törvény célja az állatokkal való kíméletes bánásmód biztosítása, védelmezésük a bántalmazástól, az egészségkárosodástól. Csoportosítja az állatokat, rendezi az állatvédelmi hatóságok jogköreit, intézményi garanciákat állapít meg az állatok védelmére, kimondva, hogy az állatok megérdemlik az emberek védelmét és törődését. Az alábbi büntető tényállásokat találjuk: védett, vadon élő állatok és növények jogosulatlan kezelése, állatkínzás, nem megfelelő körülmények között történő állattenyésztés bűncselekménye, az állat gondozásának elhanyagolása, orvadászat, fertőző állatbetegségek terjesztése. A cseh szabályozás szerint az állatkínzást az követi el, aki kegyetlenül vagy kínzó módon bántalmaz egy állatot. Minősített eset, ha a cselekményt nyilvánosan vagy a nyilvánosság számára hozzáférhető helyen követi el, vagy ha ilyen cselekményt szervezett csoport tagjaként követ el, illetve ha ilyen cselekményt huzamosabb ideig folytat. További minősített eset, ha az elkövető a cselekményt több állaton követi el, vagy ha a bántalmazás az állatnak maradandó egészségügyi károsodást vagy halált okoz, illetve ha azt különösen kegyetlen vagy kínzó módon, vagy ha visszaesőként követik el.

2016-ban volt egy nagy port kavaró állatvédelmi ügy, az úgynevezett *Kamenice nad Lipou* eset, amikor az állategészségügyi hatóság mint közigazgatási hatóság kutyatartók ellenőrzését végezte. Az egyik kutyatenyésztő azonban nem engedte be a lakásába az ellenőrzést végzőket, így azok csak az udvaron ellenőrizhettek. Hiába tértek vissza a következő éven, 2017-ben, az állategészségügyi hatóság akkor sem léphetett be az állattenyésztő lakásába jogszabály szerint. 2018-ban módosult a szabályozás, és az állategészségügyi hatóság felhatalmazást kapott a lakásba történő belépésre ellenőrzés céljából. Odabent 212 darab kistestű kutyát találtak lebetegedve, összezsúfolódva. Az állattartó házaspár azzal védekezett, hogy csak hobbiból tartották a kutyákat, azonban végül három év börtönbüntetést kaptak. A közvéleményt felháborította, hogy 2016-tól 2018-ig kellett várni a megfelelő fellépésre. Ennek eredményeként külön bűncselekményi tényállás lett a kis állatokkal szembeni jogellenes magatartás 2020-ban. A törvénymódosítás célja a kölyökkutyák és kismacsák, valamint más állatutódok meg gondolatlan és felelőtlen tenyésztésének, illetve alkalmatlan körülmények közötti tartásának büntetőjogi szankcionálása. A közigazgatási szervezetrendszerben állatvédelmi hatóságnak minősül a Földművelésügyi Minisztérium Központi Állatvédelmi Bizottsága, léteznek állategészségügyi közigazgatási hatóságok, akik felügyelik a tenyésztőket és indítványtételi joguk van a községi önkormányzatok felé. Ezenkívül vannak külön felelős állami hatóságok a kísérleti projektek jóváhagyására (Cseh Tudományos Akadémia), valamint a Belügyminisztériumnak és a Honvédelmi Minisztériumnak is vannak bizonyos állatvédelmi jogkörei. A büntetőszankciók között leggyakoribb a feltételes szabadságvesztés-büntetés, valamint a pénzbüntetés, de előfordul a szabadságvesztés-büntetés is.

A szlovák állatvédelmi szabályozásról *Rebeka Lilla Hassánova*, a Páneurópai Egyetem (Pozsony) tanársegédje tartott előadást, aki hangsúlyozta, hogy jelenleg is terítéken van az állatvédelemről szóló törvény módosítása. A szlovák Polgári Törvénykönyv az állatot a dolgok és jogok között említi, azonban az élő állatnak, mint saját érzékszerveivel észlelni képes élőlénynek, különleges értéke van, és a polgári jogviszonyokban különleges státusszal rendelkezik az élő állat mint élőlény természetét alapul véve. A szlovák Büntető Törvénykönyv számos büntető tényállást tartalmaz az állatok védelmét érintően. Ilyen az állatkínzás, az állatgondozás elhanyagolása, állatviadatok szervezése, növény- és állategészségügyi szabályszegés, orvvadászat és orvhalászat. Az öt évig terjedő vétségeknél jellemzően alternatív büntetéseket alkalmaznak, míg az öt év feletti büntetési tétellel fenyegetett cselekmények esetén fordul elő szabadságvesztés-büntetés. Léteznek még szabálysértési tényállások is. Az állatvédelem közigazgatási jogi kereteit az állatorvosi ellátásról szóló törvény határozza meg (39/2007. számú törvény), amely rendelkezik az állatok védelméről, az állami, regionális állategészségügyi és élelmiszerügyi hatóságok rendszeréről. Az állatok védelmének témakörét érinti még a természet és táj védelméről szóló törvény (543/2002. számú tv.), valamint a vadászati törvény is (274/2009. számú tv.), és külön rendelet szól a háziállatok védelméről. A korábbi állatvédelmi törvényt a 2002-ben született állatorvosi ellátásról szóló törvény váltotta fel, amelynek 2007-ben volt egy széles körű módosítása.

Az állatvédelem *romániai* szabályozásáról a tematika szerint Szekeres Ágota a Közép-európai Akadémia gyakornoka tartott volna előadást, azonban betegsége miatt *Krajnyák Enikő* helyettesítette őt a prezentációjának ismertetésével. A román szabályozásban külön törvény vonatkozik az állatok védelmére (205/2004. számú törvény, 2004. május 26.), amely többször módosításra került. 2008-ban a szabálysértési alakzatot bűncselekménnyé minősítették, ezután 2017-ben külön rendelkezéseket iktattak be az állatok cirkuszi felhasználására, majd 2020-ban kiegészítették a menhelyi elhelyezésre vonatkozó szabályokkal, a 2022-es módosítása pedig a szankciók súlyosbítását irányozta, kiszélesítve az elkövetési magatartások körét olyan cselekményekkel, mint a zoofília. Az állatvédelmi törvény az állatokat külön kategóriákba sorolja (gazdasági célú állatok, háziállatok, vadon élő állatok és kísérleti vagy egyéb tudományos célokra felhasznált állatok). Az általános szabályozáson kívül találunk speciális szabályokat például sertések, szarvasmarhák, tojtyúk védelmére, a mikroklíma-előírások ellenőrzésére, a madarak szállítás közbeni védelmére, a hústermelésre szánt csirkék és a haszonállatok védelmére, a harmadik országba történő kivitelre szánt állatok védelmére és az állatok kínzás nélküli leölésére is. Az előadó felsorolásszerűen érintette még speciális szabályként a nyilvános állatkertek és akváriumokról, a tudományos célra felhasznált állatok védelméről, a veszélyes vagy agresszív kutyák tartási rendjéről, valamint a kóbor kutyákról szóló jogszabályokat. Bűncselekménynek minősülnek és hat hónaptól három évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel büntetendők a sebészeti beavatkozások, amelyek célja az állat

megjelenésének megváltoztatása vagy egyéb nem gyógyító célú beavatkozások; az állatok elválasztása anyjuktól 8 hetes korukig, eladás céljából; az élő állatok felhasználása az állatok kiképzésére vagy agressziójának szabályozására, ha az szenvedést okoz. Bűncselekménynek minősül és egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel büntetendő a gerincesek rendjébe tartozó, fogságban született vagy befogott állatok cirkuszi előadásokban, vándorművészek társulataiban vagy bármilyen előadásban való felhasználása; a nyugtató fegyverek jogszerűtlen használata állatokon; a háziállatok vagy fogságban tartott vadállatok kilövése valamint az állatnak szándékos sérelem okozása. Bűncselekménynek minősül, és két évtől hét évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő az állatok szándékos, jogosulatlan leölése; az állatnyúzás; az állatok közötti vagy állatokkal való harc szervezése; valamint a zooffilia. Az állatvédelemben léteznek szabálysértési tényállások, amelyekre 3000-tól 12 000 lejig terjedő pénzbírság szabható ki. Ennek esete lehet, ha az állat tulajdonosa nem biztosítja a megfelelő menedéket, ételmet, vizet, mozgást, gondoskodást, odafigyelést és orvosi segítséget az állatnak az etológiai szükségleteitől, fajtától, fajtájától, nemétől, korától és termelési kategóriájától függően. Szabálysértésnek minősül az állatok kiállítási, előadási, reklámozási, filmkészítési és hasonló célú felhasználása, ha ez a tevékenység számukra testi-lelki szenvedést, betegséget vagy sérülést okoz, illetve az állat elhagyása vagy elűzése, valamint az állatok fizikai teljesítőképességének serkentésére szolgáló anyagok beadása sportversenyek során dopping formájában. Találunk szabályokat az állat kiképzésében közreműködők tekintetében is, akik kötelesek olyan, testi vagy lelki sérülést nem okozó kiképzési eszközök használatára, amelyek nem károsítják az állat egészségét és jólétét. Amennyiben az állattartás helye az állattulajdonosok lakóhelye is egyben, akkor oda az ellenőrzésre jogosult személyek csak a tulajdonos beleegyezésével léphetnek be, és az állattartó köteles igazolni, hogy betartja a megfelelő szabályokat. Külön tényállásba került a veszélyes eb tartásával kapcsolatos kötelezettség megszegése. Ha a kutya gazdája vagy ideiglenes tartója nem intézkedik az ember elleni kutyatámadás megelőzése érdekében, az bűncselekménynek minősül, és hat hónaptól három évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel büntetendő. Ennek egyik külön esete a taxatív felsorolt fajtájú kutyák országba történő behozatala vagy értékesítése, ami három hónaptól két évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel büntetendő. Bűncselekmény az is, ha valaki kutyaviadalt szervez, illetve a kutyáját erre felkészíti, vagy ha a kutyájával részt vett kutyaviadalon. Ez három évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel büntetendő. A közigazgatási jogi szabályok terén a jogalkotó előírja, hogy az állattartó köteles gondoskodni az állategészségügyi és állathigiéniai szabályok betartásáról, az állatok elhelyezéséről, takarmányozásáról, gondozásáról, szaporodásáról, hasznosításáról, valamint az állat védelméről és jólétéről biztosítani.

2019-ben Romániában egy eset jogi kérdése az volt, hogy az állatok leölésének vagy vagyon elleni cselekménynek minősül-e, amikor az elkövető szándékosan behajtott egy birkanyájba, amivel hat birka azonnali, további tizenöt

egyed későbbi halálát okozva. Az elsőfokú bíróság az elkövető autóját elko-
bozta, a gyulafehérvári bíróság pedig nemcsak az elkobzásról rendelkezett,
hanem ugyanolyan értékű pénzbüntetést is kiszabott a cselekmény miatt.

Az állatkínzás mint bűncselekmény jellemző és ritka tényállási elemei Európában címmel tartott előadást a délután kezdő prezentációjaként *Vetter Szilvia PhD*, az Állatorvostudományi Egyetem Állatvédelmi Jogi, Elemző és Módszertani Központ központvezetője. Először egy állatvédelmi helyzetképet vázolt fel, utána az állatkínzás jogtörténeti előzményeiről beszélt, majd az állatkínzás jellemző tényállási elemeit és azok szankcióit elemezte a hatályos magyar szabályozás alapján és európai kitekintésben. Kiemelte, hogy az állatvédelem több szempontból is fontos területnek minősíthető, hisz vallási, etikai érvek, környezetvédelmi, természetvédelmi megfontolások, közegészségügyi érvek (zoonózis), gazdasági, pszichológiai, kriminológiai és politikai érvek is érintik ezt az egyébként rendkívül összetett területet. Az állat és ember kapcsolatrendszerében hangsúlyozta a moralitás kérdését és a változó szemléletet, amely az állatra mint szükségletet kielégítő eszközre tekint vagy akár a „te meg én” szemléletig terjed. A történeti előzmények között kivételként jelentette meg a hagyományokon alapuló bikaviadaloikat vagy kakasviadaloikat, amelyek nem minősülnek állatkínzásnak azokon a helyeken, ahol ennek töretlen hagyományai vannak. Jogtörténeti előzmények között említette az 1822-es Martin’s Act-et, valamint kiemelte, hogy Magyarországon már a Csemegi-kódex trichotómiájába illeszthető kihágási büntetőtörvénykönyv (1879. évi XL. törvény-cikk) is meghatározta az állatkínzás tényállását. Aki nyilvánosan, botrányt okozó módon állatot kínoz vagy durván bántalmaz, úgyszintén, aki az állatkínzás ellen kiadott rendeletet vagy szabályrendeletet megszegi, nyolc napig terjedő elzárással és száz forintig (később nyolcvan pengőig) terjedő pénzbírsággal büntethető. Védett jogi tárgyként nem az állatok testi épségének védelmét, hanem a társadalom nyugalalmát jelölték meg. A rendszerváltást követően, a ’90-es években megjelentek a civil állatvédő szervezetek, 1998-ban megszületett az állatvédelmi törvény (1998. évi XXVIII. törvény, Ávtv.), a 2000-es évektől pedig nyilvánosságra kerültek közfelháborodást keltő állatokkal kapcsolatos esetek. 2004-től bűncselekmény lett az állatkínzás, 2010-ben megszületett a kedvtelésből tartott állatokról szóló kormányrendelet, 2020-tól pedig az állatvédelem kiemelt szerepet kapott. A Polgári Törvénykönyv a doglora vonatkozó szabályokat rendeli alkalmazni az állatokra a természetüknek megfelelő eltéréseket megállapító törvényi rendelkezések figyelembevételével. Az állatkínzás mint bűncselekmény sértette, illetve áldozata jogalanyiság híján nem maga az állat, hanem a társadalom, az emberi közösség vagy a közrend, illetve a közbiztonság. Az állatok az állatkínzás elkövetési tárgyai. Az állat kategóriáját a szabályozások jellemzően a gerinc meglétéhez kötik. Az állatkínzás védett jogi tárgya módosult, mert a társadalom és közkerölcs védelmi védelme felől mára inkább a környezet és természet védelméhez, az állatok kíméletéhez és a velük való etikus bánásmódhoz fűződő társadalmi érdekek irányába tolódik el.

Nemzetközi szinten közös, hogy a lehetséges elkövetési magatartások megvalósulhatnak akár egyetlen aktussal, folytatólagos bánásmóddal, mulasztással, elhanyagolással, az állat elpusztításával, az állat elűzésével, elhagyásával, tiltott halászati vagy vadászati eszköz használatával, az állatok nemi vágy kielégítésére irányuló cselekmény során való felhasználásával, szaporítással, gyűjtögetéssel, illetve állatviadalon való felhasználásával. Az állatkínzás bűncselekmény elkövetője bárki lehet, kivéve a mulasztásos cselekményeket, amikor az elkövető speciális alany, az állattartó. Az állatkínzás lehetséges jogkövetkezményeit nemzetközi szinten folyamatosan szigorítják, a leggyakrabban alkalmazott jogkövetkezmény a szabadságvesztés, a pénzbüntetés, a közérdekű munka, míg mellékbüntetésként foglalkozástól eltiltás, illetve állattartástól eltiltás merülhet fel, intézkedéseként pedig a megrovás, az elkobzás és a próbára bocsátás a jellemző. A nemzetközileg uralkodó álláspont az, hogy elfogadható az állatok emberi célú felhasználása, de a fájdalom és a szenvedés minimalizálásával, humánus módon. Az összehasonlítás alapja az elkövetési tárgy meghatározása, az állat kategóriájának meghatározása, a tényállási magatartások közös és eltérő fordulatai. A gondatlanság speciális elemként is ritkának minősíthető. A szankciók terén speciális és generális prevenciót is találunk. Az állatvédelmi törvényben az állatkínzás szélesebb fogalmi kört fog át, mint az állatkínzásnak a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényben (Btk.) meghatározott tényállása. Az Ávtv. szerint az állat szükségtelen, fájdalmat okozó bántalmazása vagy olyan hatást eredményező beavatkozás, bánásmód, valamint szükségleteinek olyan mértékű korlátozása, amely tartós félelmet vagy egészségkárosodást okozhat, továbbá az öröklődő betegségben szenvedő, nem kísérleti célra szánt állategyed tenyésztése, szaporítása állatkínzásnak minősül.

A Btk. két nagy elkövetési magatartási kört szabályoz, a bántalmazásra és a bánásmódra koncentrálnak, valamint az elűz, kitesz fordulatokra. Az állatkínzásnak a minősített esetei az állatnak különös szenvedését okozva, a több állat maradandó egészségkárosodását, elpusztulását okozva, nagy nyilvánosság előtt, illetve eltiltás tartama alatti elkövetés, különösen ha az elítélést követő két éven belül történik a bűnisméltés. Továbbá bekerült a mérge alkalmazásával vagy csalétek kihelyezésével, több állat pusztulását okozva, valamint a különös visszaesőkénti elkövetés. A magyar jog az előkészületet is bünteti, és különös visszaesésnek a hasonló jellegű bűncselekmények szempontjából az állat pusztulását okozva elkövetett természetkárosítás, az állatkínzás, valamint a tiltott állatviadal szervezése minősül.

Ezt követően az előadó beszélt a Magyarországon regisztrált állatkínzás bűncselekmények arányáról megyei bontásban, 2018. június és 2022. szeptember közötti időszakra vonatkozóan, melyben kiemelt szerephez jutott Szabolcs-Szatmár-Bereg megye. Az előadó hangsúlyozta, hogy a PhD disszertációjának éppen ezért az volt a célkitűzése, hogy 15 OECD ország állatkínzást szankcionáló büntetőjogi szabályait hasonlítsa össze, és ezek alapján alkosson egy olyan mutatót, amely összefüggésbe hozható az állatvédelem színvonalával és

az adott ország gazdasági jólétével. A vizsgált országok körébe tartozott Magyarország, Ausztria, Csehország, Dánia, Franciaország, Hollandia, Lengyelország, Németország, Norvégia, Olaszország, Spanyolország, Svájc, Svédország, Szlovákia és Szlovénia. A vizsgált jogszabályok körébe tartozott országspecifikusan az alaptörvény, a polgári törvénykönyv, a büntető törvénykönyv és az állatvédelmi törvény. Ennek eredményeként állított fel egy úgynevezett állatkínzás-ellenes büntetőjogi szabályozási mutatót (*Anti Cruelty Criminal Index*, ACCI). Magyarország ebben a rendszerben a tizenkettedik helyre került, bár a végrehajtás szempontjából előnyösebb képet mutat. A jóléti mutatók szerint, amelyik ország anyagi értelemben tehetősebb, a jelek szerint többet tesz, illetve tehet az állatkínzással szemben. Az állatvédelmi index azt mutatja, hogy az állatkínzás büntetőjogi szabályozása a jéghegy csúcsának tekinthető, amelyből következtetést lehet levonni az egész állatvédelmi jogalkotás korszerűségére. Az előadó által kidolgozott új tudományos eredmények azt igazolták, hogy a gazdasági jólét egyértelműen kihat az állatkínzás büntetőjogi szabályozásának fejlettségére. Ezt követően néhány ország; Csehország és Németország kodifikációjával kapcsolatban emelt ki néhány állatvédelmi tényállást.

A délután második előadója *Zoltán Gallo*, a Rozsnyói Járási Ügyészség ügyésze volt az *Állatvédelem a büntetőjogban Szlovákiában* című előadásával. Szlovákiában 79 járás és 54 bírósági járás található. A Polgári Törvénykönyv az állatot saját érzékszervével érzéklni képes élőlényként fogalmazza meg, és az állatvédelemben az állatorvosi ellátásról szóló törvény szabályozza a területet. Az állatvédelemmel kapcsolatos hatáskörök a minisztériumra, valamint az állami állategészségügyi és élelmiszerügyi hivatalra vannak telepítve. A törvény olyan rendelkezéseket tartalmaz, amelyek meghatározzák az állatok védelméhez kapcsolódó eljárásokat. Így például a haszonállat leölését egy munkanappal köteles bejelenteni az érdekelt, valamint jelenleg egy darab prémes állatfarm létezik 3500 állategyeddal, amelynek a működését azonban 2025. december 31-ig be kell szüntetnie. Kiemelte a láncon tartott kutya tilalmát, valamint az állatorvos lakásba való belépésének, továbbá az állat lefoglalásának a lehetőségét, mely nemrégiben került az állatorvos jogkörei közé. A korábbi szlovák Btk.-ban nem volt még olyan részletesen kidolgozott az enyhítő és súlyosító körülmények rendszere. Jelenleg az enyhítő és súlyosító körülmények egyensúlya, a közép-arány fogja meghatározni a konkrét ügyben kiszabott büntetést. Fokozott súllyal esik figyelembe az előző elítéltetés. A büntethetőség alsó és felső határa közötti közép-arányról, illetve az előző elítéltetés függvényében, valamint az enyhítő és súlyosító körülmények egyensúlyát is figyelembe véve, akár egyharmaddal csökkenhet a büntethetőség alsó határa vagy akár egyharmaddal nőhet is a felső határ. Tulajdonképpen egyfajta matematikai képlet ez, ami alapján objektíve kell kikalkulálni magát a büntetést az állatokhoz kapcsolódó jogelenes magatartások esetében. Erre egyébként egy speciális kiadványt is kiadtak értelmezésként. Minden járáson van speciális környezetvédelmi és állatvédelmi ügyész. Eddig összesen 25 ilyen ügy volt.

A rendszerváltás után természetveszélyeztetés keretében értékelték az állatokkal szembeni jogellenes magatartásokat, és 1992-től létezik az állatkínzás büntette. A 2005. évi Btk. (300/2005. számú törvény) olyan állatvédelmi tényállásokat tartalmaz, mint a növény- és állatvédelem megsértése, az állatkínzás, az állat gondozásának elhanyagolása, az állatviadatok szervezése. Az állat kategóriáját tételesen felsorolják. Az illegális kutyaviadatok a leggyakoribb bűncselekmények. A jogi személyek büntetőjogi felelősségéről szóló 91/2013. számú törvény olyan bűncselekményeket is tartalmaz az állatok védelmére irányulóan, melyeket jogi személy is elkövethet. Így a vadászati jog gyakorlója például, de a jogosulatlan vadászat is jogellenes magatartás, sőt még az úton elütött állat esete is eszerint minősül. Szlovákia keleti régiójában, az Eperjesi régióban élnek olyan emberek, akiknél a kutya elfogyasztása és a kutyaszőr mindennapi dolog, tehát ma is tenyésztnek húsrá kutyákat, amivel nehéz mit kezdeni. A fokozott figyelem szempontjából külön rendőri egységeket állítottak fel a rendőrkapitányságokon, létezik környezetvédelmi bűnügyi osztály.

Az élőállat mint bűnjel és ennek gyakorlati kérdései címmel Fialka Orsolya, Pest Megyei Főügyészségre kirendelt járási csoportvezető ügyész és Soczó Rafael r. százados (KR Nemzeti Nyomozó Iroda Korrupció és Gazdasági Bűnözés Elleni Főosztály Kiemelt Ügyek Osztálya Környezeti Bűnözés elleni Alosztály) tartott közös előadást egy közös állatvédelmi ügyükről. 2020-ban a Nemzeti Nyomozó Iroda tiltott állatviadal szervezése miatt folytatott eljárást. Egy helyszínről nagy mennyiségű állatot, több mint száz pitbullt foglaltak le és 72 oldalnyi vádirat született az ügyben 2022 év nyarán. A több mint hatvan terheltekből kettő az előkészítő ülésen elfogadta az ügyészi indítványban foglalt középértékes indítványt, a többiek esetében még folyamatban van a büntetőeljárás. Halmazati és minősítési kérdések merültek fel. Az eljárásban törvényi egységnek tekintették a tenyésztéssel a tiltott állatviadal szervezését, viszont amennyi tiltott állatviadalt bonyolítottak le, annyi rendbelinek minősítették a cselekményt. Az állatkínzást rendbeliség szempontjából ugyancsak az állatviadatok számához igazították, kivéve egy olyan esetet, amikor a bizonyítékként szolgáló videón lehetett látni, hogy el is pusztult az állat, ekkor kétrendbeli állatkínzást állapítottak meg. A legnagyobb problémát az ügyben az okozta, hogy a kötelező lefoglalásnak vannak esetei, de a lefoglalt élő állatot nem lehet a bűnjelkezelőhöz szállítani a 11/2003. (V. 8.) IM–BM–PM együttes rendelet 66. § (4) bekezdése szerint, annak elhelyezéséről közigazgatási szerv gondoskodik. Az Ávtv. 45/B. §-a szerint van lehetőség elkobzásra közigazgatási eljárás keretein belül, azonban a büntetőeljárásban az állat elhelyezése problémás. Az eljárás során felmerült a veszélyes ebbé nyilvánítás mint lehetőség, ugyanakkor ennek komoly akadályát képezte az a jogszabályváltozás, hogy egyedileg és nem fajta szerint kell meghatározni, hogy milyen állat minősíthető veszélyes ebbé. A kezdeményezői körben ráadásul rendőrség nincs is benne. Így külön szaktanácsadót, kinológust alkalmaztak, hogy veszélyes ebnek minősül-e, illetve veszélyes ebbé nyilvánítható-e a kutya. Hiszen ha nem ütközik jogszabályba birtoklása, de közbiztonságra veszélyes,

akkor a bíróság előzetes elkobzást rendelhet el. Ez természetesen kiterjed a szaporulatra is, mert a veszélyes eb szaporulata is tiltott. Ez körülbelül egy 6-8 hónapos eljárás volt, és utána kezdődött a további hivatali eljárások szövevénye, hiszen mindenki hártotta a másik szervre a terhet. Ezek végeredménye sajnos sok esetben a kényszeraltatás volt. A büntetőeljárásról szóló 2017. XC. törvény (Be.) 319. §-a alapján lehetséges megoldás az értékesítés, de az ügy nyomozásának lezárultát követően került be a (8) és (9) bekezdésekbe az élőlény értékesítése, amelyet az ingyenes átruházás lehetőségével indokolt kiegészíteni. Ez az új Be. szakasz lehetőséget adott az állat átruházására. A konferencia egyik hozzászólója meg is erősítette, hogy az ügyében ez került fel, és ezt a szakaszt tudta felhasználni. További cél ugyanakkor, hogy a helyszínen már az állatorvos is kimondhassa azt, hogy lefoglalandó az állat. Egy jogszabálytervezet szerint nem feltétlenül kell az élő állatot lefoglalni, mert nem dolog, és nem hordja magán az elkövetés jellemzőit. Hiszen az állatot a lefoglalást követően táplálni kell, tartani kell, és megszűnnek azok a jellemzők, amelyek éppen a tartás körülményeinek elmulasztása vagy a nem megfelelő tartás körülményeiből eredeztethetőek. Tehát nem őrizhetők meg olyan állapotban. A lefoglalás során elegendő lenne az állat állapotát rögzíteni, amely az eljárás későbbi szakaszában kétséget kizáróan bizonyítja a dolog lényeges tulajdonságait. Előadásuk zárógondolata az volt, hogy az állatvédelmi kérdésekben nagy a látencia, és komoly kérdés a felderítés és a büntetőeljárás hatékonysága. A Nemzeti Nyomozó Irodának külön állatvédelmi szervezeti egysége van, álláspontjuk szerint egy külön ügyészi szervnek is mindig lenne munkája.

Ezt követően *Ben-Belgacem Anikó* címzetes főügyészségi ügyész, kecskeméti járási ügyész, okleveles környezetvédelmi szakjogász *Nemzetközi lovas sportverseny nyomozati problémái* című előadása következett, amelyben egy nemzetközi díjugrató versenyen történt esetet elemzett. Külföldi nemzetközi lovas-sport eseményen feljelentés történt rongálás miatt a külföldi nyomozó szervek előtt, mivel gyanú merült fel, hogy megmérgezték az egyik lovat. A nyomozó hatóság szemlét tartott, begyűjtötte a mérgezés nyomait tartalmazó almadarabokat, és megvizsgálta azokat. Ezt követően a magyar hatóságok előtt állatkínzás miatt tettek feljelentést, a bizonyítékok ugyanakkor közvetettek voltak. Hiszen olyan állításokon alapultak, hogy valamely személyről feltételezzük, úgy gondoljuk, el tudjuk róla képzelni, fecskendő volt a kezében, alma volt a kezében stb. Ezek az állítások azért problémásak, mert a Be. 7. § (4) bekezdése előírja, hogy a kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem értékelhető a terhelt terhére. Ezért a nyomozás során a foglalkozás körében elkövetett gondatlan veszélyeztetés vétsége oldaláról próbálta az eljáró szerv az ügyet megragadni. A Btk. 165. §-a szerint, aki foglalkozási szabály megszegésével más vagy mások életét testi épségét vagy egészségét közvetlen veszélynek teszi ki, vagy testi sértés okoz; a (3) bekezdés szerint, ha az elkövető a közvetlen veszélyt szándékosan idézi elő, akkor büntetést felel. A ló szervezetében acepromazin nevű szert találtak, azonban az eljárás a bűncselekmény hiányában megszüntetésre került.

Zárásként *A kétszeres értékelés tilalma (ne bis in idem) az állatvédelem közigazgatási jogi és büntetőjogi szankciórendszerében* címmel Bányai Krisztina PhD főügyész ügyszéki ügyész tartott előadást, melyben a párhuzamos, illetve kétszeres eljárások egymáshoz való viszonyát elemezte. Az állatok jogi védelmének alapjai nemzetközi dokumentumokon alapulnak, de az Európai Unió is kiemelt prioritásként kezeli és az EUMSZ 13. cikke az állatokat mint érző lényeket definiálja. Magyarország Alaptörvényének P) cikke tartalmazza az állatfajok védelmét, a polgári jogban az állatot speciális dologi jogi kategóriába helyezik, a büntetőjog tilalmazott magatartásokkal rendeli büntetni, a közigazgatási jogban pedig külön állatvédelmi előírások és szankciók lelhetők fel. Az Ávtv. és az állatvédelmi bírságról szóló 244/1998. (XII.31.) Korm. rendelet mellett az eljárások párhuzamossága kapcsán a közigazgatási szabályszegések szankcióiról szóló 2017. évi CXXV. törvény (Szankció tv.) került kiemelésre. A *ne bis in idem* elve a kétszeres eljárás alá vonás és kétszeres büntetés tilalma, amelynek rendeltetése a többszörös eljárások kiküszöbölése. Nemzetközi viszonylatban számos jogi aktus támasztja alá, valamint az Európai Unió Bírósága és az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatában kristályosodtak ki ezen alapelvhez kapcsolódó szabályok (Akerberg Fransson, A és B kontra Norvégia, Menci-ügy, Engel-kritériumok, Bonda-ügy). Magyarország Alaptörvénye a XXVIII. cikk (6) bekezdésében tartalmazza a *ne bis in idem* elvét, tehát ha valakivel szemben két olyan eljárás indul, amely büntető jellegű és mindkét eljárás tárgya ugyanazon jogellenes cselekmény és emiatt szabtak ki párhuzamosan két szankciót, az a *ne bis in idem* elvébe ütközik. Ez független a jogi minősítésről és a védett jogi tárgytól. Ezzel kapcsolatosan az előadó az alkotmánybírósági határozatok jogértelmezésére hívta fel a figyelmet az elv kapcsán. A 38/2012. (11. 14.) AB határozat annyiban fontos, hogy a kriminális jelleget három tényező alapján ítéli meg, egyrészt, hogy az eljárás tárgyát képező jogellenes magatartás az adott állam jogrendszerében bűncselekménynek minősül-e; másrészt az elkövetett jogellenes cselekménynek milyen a jellege; harmadrészt pedig a kilátásba helyezett, illetőleg alkalmazott szankcióknak milyen jellege van és milyen súlya. Ebből fakadóan büntetőügynek minősülnek a közigazgatási jogi és a szabálysértési szankciók, melyek rendelkezhetnek a büntetőjogi szabályozás sajátosságaival, így különösen az állatvédelmi bírság és állatkínzás tekintetében. A 8/2017. (IV. 18.) AB határozat volt az, amely értelmezte a *ne bis in idem* elvét, figyelembe véve a kialakult európai joggyakorlatot. A határozat alapjául szolgáló ügyben az állatkínzás vétsége miatt 125 000 forint pénzbüntetésre ítélt elkövetővel szemben később az állatvédelmi hatóság 450 000 forint pénzbírságot szabott ki, amit az elkövető méltánytalannak és aránytalannak ítélt, és ami ellen jogorvoslattal élt. Az AB kimondta, hogy ha állatkínzás vétsége vagy büntette miatt büntetőjogi felelősség megállapításának van helye vagy a büntetőjogi felelősség kérdésében már jogerős marasztaló döntés született, akkor ugyanazon tényállás alapján indult állatvédelmi hatósági eljárásban ugyanazon jogellenes cselekmény miatt állatvédelmi bírság kiszabására ugyanazon személlyel szemben nem kerülhet sor, hiszen a büntetőjogi jogkövetkezmény megtorló jellegű szankciója

mellett ugyancsak represszív célú közigazgatási szankció nem alkalmazható. A jogalkotó feladata a jobbiztonság elvéből fakadóan rendezni ezt az alkotmányos kérdést. Ezt figyelembe véve született meg a Szankció tv., amely több módosítást követően lépett hatályba végül is 2021. január 1. napjától az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény (Ákr.) hatálya alá tartozó közigazgatási hatósági eljárás során megállapított jogszabálysértésekre, közigazgatási szabályszegés miatt a közigazgatási hatósági ügyben érdemi döntéssel kiszabható jogkövetkezményekre, közigazgatási szankciókra vonatkozóan. Közigazgatási szankciók a figyelmeztetés, a közigazgatási bírság, a tevékenység végzésére való eltiltás és az elkobzás. A törvény rögzíti a büntetőjog primátusát, és hangsúlyozza, hogy a közigazgatási szankciók közül csak a büntetőjogilag nem fenyegetett közigazgatási szabályszegések alkalmazhatók a büntetőjogi felelősségre vonásra tekintet nélkül, míg a kiemelt szankciók (közigazgatási bírság, tevékenység végzéséről való eltiltás) nem. Amennyiben a hatóság tudomására jut, hogy az eljárás alapjául szolgáló jogsértő magatartás miatt büntetőeljárás van folyamatban, úgy a közigazgatási hatósági eljárást a hatóság a büntetőeljárás befejezéséig felfüggeszti, illetve ha a bíróság a jogsértő magatartást megvalósító természetes személyt ugyanazon tényállás alapján jogerős ügydöntő határozatában elítélte, és vele szemben büntetést szabott ki, intézkedést alkalmazott vagy arra hivatkozással, hogy a bűncselekmény nem a vádlott követte el, felmentette, úgy a törvény hatálya alá tartozó szankciók közül a nem kiemelt szankciókat alkalmazhatja.

Ugyanakkor problémát okoz, hogy számos egyéb intézkedést lehet tenni az Ávtv. szerint (például tartási engedély, működési engedély visszavonása, állattartástól való közigazgatási eltiltás), ami akár nagyobb anyagi hátrányt is jelenthet. Az időbeliség a legnagyobb gond, hiszen egy közigazgatási hatósági eljárás rendszerint hamarabb lezajlik, mint egy büntetőeljárás. A probléma már a Szankció tv. megszületésekor látható volt, és ez év nyarán meg is született a 18/2022. (VIII. 1.) AB határozat, amelynek alapkérdése épp ez volt: hamarabb szabtak ki az elkövetővel szemben halvédelmi bírságot, minthogy az orvhalászat vétsége miatt felelősségre vonták volna. E hiátus rendezése jogalkotói feladat.

A képzési tervbe illesztett és továbbképzési pontot is érő állatvédelmi konferencia sikeresen lezajlott összesen 42 résztvevővel, és a 10 előadás érdekes és széleskörű megközelítéssel. Rengeteg pozitív visszajelzés érkezett a résztvevőktől és az előadóktól is. Felmerült, hogy egy külön tematikus számban sor kerülhetne az előadások írásbeli változatainak kiadására, aminek kapcsán minden előadó vállalta, hogy írásos formában is elkészíti az előadását.

Külön köszönöm az Ügyészek Országos Egyesülete elnökének, Matécsa Artemonnak, továbbá az ÜOE Nemzetközi Bizottságának a segítségét a konferencia szervezésében, továbbá köszönöm a Legfőbb Ügyészség segítő közreműködését, amellyel sikeresen megvalósulhatott az online konferencia.

Kommunikációs hálózat a csalás ellen

Bevezetés

Egykori sajtószóvivőként és a nemzetközi ügyintézésrel is foglalkozó ügyész-ként egy olyan hálózatról szeretnék néhány gondolatot megosztani, ami két terület – egyrészt a kommunikáció, a sajtó képviselőivel való kapcsolattartás, másrészt a nemzetközi ügyintézés – metszéspontjában, határmezsgyéjén helyezkedik el. Ez a hálózat az Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF) Csalás Elleni Kommunikációs Hálózata (angolul: *OLAF Anti Fraud Communicators' Network*, rövidítve: OAFCN).

2017 óta vagyok a hazai ügyészégi tagja e hálózatnak és indokoltnak tartom a tevékenységét, az általa képviselt hozzáadott értéket e rövid dolgozatban összegezni, ugyanis más európai uniós hálózatokkal, ügynökségekkel ellentétben e hálózat léte és tevékenysége a hazai ügyészégi berkekben kevésbé ismert.

Az OAFCN bemutatása, feladatai

Az OAFCN a csalás elleni küzdelemmel foglalkozó kommunikátorok egyedülálló, Európán átívelő hálózata. Az OAFCN az OLAF kezdeményezésére 2001-ben jött létre, így több mint 20 éves múltra tekint vissza. Az OAFCN egy olyan információs és kommunikációs hálózat, amely szoros kapcsolatot teremt az OLAF szóvivője és a kommunikációs egységének vezetője, valamint az Európai Unió tagállamaiban tevékenykedő, az OLAF-fal együttműködő nemzeti hatóságok (például vámhatóságok, rendőrségek, pénzügyi nyomozó hatóságok, csalás elleni koordinációs szolgálatok, ügyészségek) kommunikációért és PR tevékenységért felelős szóvivői és munkatársai között.¹

Az OAFCN céljai

- A csalás megelőzése és megakadályozása állandó párbeszéd, megerősített együttműködés és közös kommunikációs kezdeményezések révén, amiben a csalás elleni küzdelemmel foglalkozó valamennyi európai szerv kommunikátorai részt vesznek. Az OAFCN tagjai – amennyire ez jogilag és működési szempontból lehetséges – folyamatosan tájékoztatják egy-

* Schmidt Gábor, kirendelt csoportvezető ügyész, Legfőbb Ügyészség Kiemelt, Korrupciós és Szervezett Bűnözés Elleni Ügyek Főosztálya

¹ https://anti-fraud.ec.europa.eu/media-corner/olaf-anti-fraud-communicators-network-oafcn_en

mást, tanulnak egymás legjobb gyakorlataiból a csalás elleni kérdésekkel kapcsolatos kommunikációs és médiatevékenységek terén. A hálózat jelentős hozzáadott értéket biztosít a kommunikátorok saját területükön végzett munkájához.

- Az Európai Unió polgárai és a média figyelmének felkeltése az OLAF és partnerei által az uniós tagállamokban kifejtett azon tevékenységre, erőfeszítésekre, amelyekkel az uniós költségvetést az azt károsító csalásokkal szemben védik és ez által az uniós polgárok pénzügyi érdekeit is védik. A nyilvánosság tájékoztatása révén az OAFCN kommunikációs tevékenységeinek célja a csalás és a korrupció elleni küzdelem erősítése az egész Európai Unióban.²

Az OAFCN tevékenységi területei

- Információcsere a csalás elleni küzdelemmel kapcsolatos érdeklődési kérdésekben.
- Egymás kommunikációs anyagainak terjesztése a közös érdeklődésre számot tartó témákban.
- Az érdeklődő újságírók átirányítása az érintett uniós ország vagy szerv sajtóirodájához.
- Közös sajtóközlemények és kommunikációs anyagok előkészítése.
- Közös tájékoztató rendezvények szervezése (pl. sajtókonferenciák vagy tájékoztatók közös vámvügyi műveletekről, igazságügyi eredményekről és egyéb kezdeményezésekről).

A tagok naprakész tájékoztatása érdekében az OAFCN rendszeres üléseket és konferenciákat tart a koordináció és a csalás elleni kommunikációval kapcsolatos legjobb gyakorlatok cseréje céljából. Ezenkívül az OAFCN két évente képzési szemináriumokat tart tagjai számára.

Az OAFCN-ülések fontosabb témái

Az OAFCN tevékenységében a legfontosabb események – a konkrét témákra célzott szemináriumok mellett – az éves találkozók. E rendezvényeken nyílik igazán lehetőség az egyes tagállamok képviselőinek az információcserére, a kommunikációs tapasztalatok egymással való megosztására.

Minden éves találkozónak – amelyet általában az év elején, januárban vagy februárban rendeznek meg – állandó témája a megelőző év akciótervének, eredményeinek bemutatása, és az adott év tervezett tevékenységeinek ismertetése, megvitatása, az év akciótervének megtárgyalása és elfogadása. Ezen kívül az éves találkozón felmerülnek olyan „sarokpontok”, témák is, amelyek köré a találkozó prezentációs szerveződének. Az éves találkozót – mindezzel megadva

² Uo.

a rendezvény „rangját” is – az OLAF főigazgatója szokta megnyitni, aki általában beszámol az előző évben végzett jelentősebb OLAF-vizsgálatokról, a tagállamoknak küldött igazságügyi ajánlásokkal befejezett ügyekről.

A részvétellel zajlott éves találkozók legfontosabb témái az alábbiak voltak.

2017. évben a találkozó központi témája a tagállamok által végrehajtott csalás elleni kommunikációs intézkedések és kampányok voltak. A csalás elleni („*anti fraud*”) intézkedések kapcsán a konferencia résztvevői hangsúlyozták, hogy nagyon fontosak az EU-alapokat érintő visszaéléseket felderítő nyomozások, büntetőeljárások, de az is kiemelkedő jelentőségű, hogy ezeknek legyen nyoma a nyilvánosságban, azaz akár a nyomozásokat, akár a megelőző jellegű kampányokat, a nyomozási érdeket nem veszélyeztetve, a sajtó elé kell tárni.

Az ez évi konferencián jelenlévő tagállami ügyészeknek lehetőségük nyílt bemutatni az ügyészségi kommunikáció irányát, fejleményeit is. Ennek során Magyarország képviseletében részletesen bemutattam a hazai ügyészségi kommunikáció szervezeti felépítését és jellegét, külön kitérve a proaktív kommunikáció előnyeire, az ügyészségi kommunikáció terén 2012 óta bekövetkezett mennyiségi növekedésére és minőségi javulására. Rajtam kívül Csehország, illetve Litvánia ügyészségeinek képviselői is felszólaltak, melynek során élénk vita bontakozott ki azon kérdésben, hogy az ügyészségeknek kell-e használniuk hivatalos kommunikációjuk során a közösségi média egyes forrásait. Ezzel kapcsolatban Litvánia képviselője kiemelte, hogy hazája ügyészségének hivatalos oldala van a Facebook-on és hangsúlyozta, hogy rendkívül pozitívak a tapasztalataik. Ezzel szemben Csehország képviselője a hagyományos ügyészségi kommunikáció mellett szólalt fel. A többségi vélemény az ügyészség közösségi médiás szerepvállalása mellett tört lándzsát, ami megfelel a hazai ügyészségi kommunikáció fejlődési irányának is, hiszen 2020 ősze óta Magyarország Ügyészsége „*sui iuris*” jelen van a közösségi médiában, aktívan és rendkívül eredményesen használja ki a Facebook, a YouTube és a Twitter alkalmazások által nyújtott kommunikációs lehetőségeket.

Az éves találkozó egyik színpontja volt a hollandiai vámhatóság képviselőjének előadása, aki egy konkrét eset kapcsán a válságkommunikáció fontosságáról és hatékonyságáról beszélt. Előadásának alapja egy 2015–2016-ban folytatott büntetőeljárás volt, melynek során kokaincsempészet miatt két holland vámtisztviselő letartóztatására is sor került. E nyomozás – amely alapjaiban érintette a holland vámszervek iránt táplált társadalmi bizalmat – egy több milliós eurós hasznot realizáló nemzetközi drokartell felszámolását eredményezte és nagy médiaérdeklődés övezte. Kezdetben a holland vámtisztviselők érintettsége miatt rendkívül negatív reakciók érték a holland vámhatóságot, majd megfelelően végrehajtott válságkommunikációs intézkedésekkel sikerült helyreállítani a bizalmat, melynek központi eleme volt az átláthatóság erősítése és a szervezet egészét érintően a korrupciós vádak visszautasítása.

A 2018. évi találkozó egyik fő témája a hamis, valótlan tartalmú hírek („*fake news*”) problémája, ez ellen folytatott harc eszközei voltak. Az Európai Bizottság

képviselőjének és egy politikai folyóirat egyik újságírójának előadásain kívül rendkívül érdekes prezentációt tartott az Európai Unió Kiberbiztonsági Ügynöksége (*European Union Agency for Cybersecurity*) egyik képviselője, aki kifejezetten az oroszországi „fake news” elleni uniós küzdelem bemutatásáról szólt. (Az előadásnak a mai napig tartó szomorú aktualitást ad az orosz-ukrán háború, ami a harctereken kívül a kommunikációs térben is zajlik.) Az előadó részletesen kitért az orosz internetes „hadviselés” módszereire, hátterére, továbbá konkrét dezinformációs kampányokat is bemutatott. Ezzel kapcsolatos gyakorlati példa volt a Hollandiában élő „ukrán terroristák” fenyegető videójaként elhíresült történet, amely szerint Hollandiában élő, ukrán származású „terroristák” egy olyan fenyegető videót tettek közzé az interneten, amely szerint merényleteket hajtanak végre, ha Hollandia nem szavazza meg Ukrajna és az Európai Unió közötti társulási szerződést. E videó kapcsán az előadó arról számolt be, hogy álláspontjuk szerint a videó hamis, azt valójában „színeszek” közreműködésével Oroszországban forgatták.

A témával kapcsolatos előadások kitértek az ún. „deepfake” jelenség veszélyeire is, ami olyan, mesterséges intelligencia programok által gyártott vagy manipulált hang-, illetve videóanyagokat jelent, amikor a rendkívül élethű benyomást keltő felvételeken a nyilatkozó alany szájába olyan gondolatokat, kijelentéseket adnak, amelyek a részéről a valóságban nem hangzottak el. Nem szükséges külön hangsúlyozni, hogy a politika világában (például választási kampányok során) ilyen hamisított felvételeknek mekkora szerepük lehet a közvélemény befolyásolásában.

2020-ban (az azt megelőző évben külföldi kiküldetés miatt nem vehettem részt az éves találkozón) az Európai Ügyészség (*European Public Prosecutor's Office*, EPPO) jövőbeli feladatainak, hatáskörének bemutatása, az EPPO és a többi uniós szerv (különösen az OLAF és az Eurojust) közötti együttműködés lehetőségeinek vázolása volt a találkozó egyik központi témája. Ezen kívül az Eurojust kommunikációval foglalkozó szervezeti egységének (*Corporate Communications Unit*) vezetője beszámolt az Eurojust kommunikációját érintő nagyszabású változásokról. Bemutatta az Eurojust új kommunikációs stratégiáját, a szervezet megújult vizuális identitását, arculatát és kitért arra is, hogy az Eurojust kiemelt figyelmet fordít a közösségi médiában (Twitter, LinkedIn) folytatott kommunikációra, a jelentősebb koordinációs központok, közös akciók és egyéb eredmények hatékony bemutatására.

Gondolatébresztő előadást tartott ebben az évben az Europol képviselője, aki azt mutatta be, hogy az Europol miként használja a közösségi médiát gyermekpornográfiával kapcsolatos bűnesetek elkövetőinek felderítésére. Konkrét példaként mutatott olyan, az Europol Facebook oldalán közzétett bejegyzéseket, amikor például egy bűncselekményben érintett gyermek által viselt felsőt vagy elkövetési helyszíneként egy hotelszobát posztoltak a közösségi médiában, majd a rövidesen érkező hozzászólások segítségével használható információkat, nyomokat kaptak a bűncselekmények felderítéséhez. Előadásában kitért az általa a közösségi médiában üzemeltetett, „EU Most Wanted” nevű oldalra is, ahol

Európa legkeresettebb bűnözőinek fényképeit és adatait osztják meg és sok segítséget kapnak a közösségi média fogyasztóitól az elkövetők felderítéséhez. Az év egyik aktuális problémája volt az ún. Brexitre, az Egyesült Királyság Európai Unióból való kilépésére, az ezzel kapcsolatos jogi problémák kezelésére való felkészülés. Erre csatlakozva a dániai vámhatóság képviselője azt a kommunikációs kampányt mutatta be, amelyet a dán vámhatóság a dániai magánszemélyek és cégek Brexitre való felkészítése érdekében folytatott. Az előadásnak különös aktualitást adott, hogy annak elhangzásakor már csak egy hét volt vissza az Egyesült Királyság Európai Unióból történő kilépéséig.

A 2021-ben tartott éves találkozó a koronavírus-világjárvány által indokoltá tett lezárások és korlátozások miatt videokonferencia formájában már az online térben zajlott, ami miatt sajnos a konkrét ügyekben folytatott nemzetközi együttműködést hatékonyabbá tenni képes, személyes eszmecsere nem volt lehetőség. A találkozón az OLAF kommunikációs csapatának egyik képviselője tartott érdekes előadást a pandémia gazdasági következményei miatt az Európai Helyreállítási Terv keretében bevezetett Helyreállítási és Ellenállóképesség Növelési Eszközzel (*Recovery and Resilience Facility*, RRF), ennek kapcsán az OLAF jövődő szerepéről. Az előadás kitért az RRF lényegére, az elérni kívánt célokra és a támogatások összegére. Az OLAF szerepe a világjárvány okozta gazdasági válság leküzdése végett a tagállamoknak nyújtott támogatásokkal kapcsolatban a tagállami felhasználási tervek, belső ellenőrzési rendszerek revíziójára, vizsgálóra fog kiterjedni annak megelőzése érdekében, hogy jogosulatlanul vagy céltól eltérően vegyenek igénybe uniós pénzügyi támogatásokat. Csalás esetén pedig megteszik a szükséges lépéseket a támogatások visszafizetése érdekében.

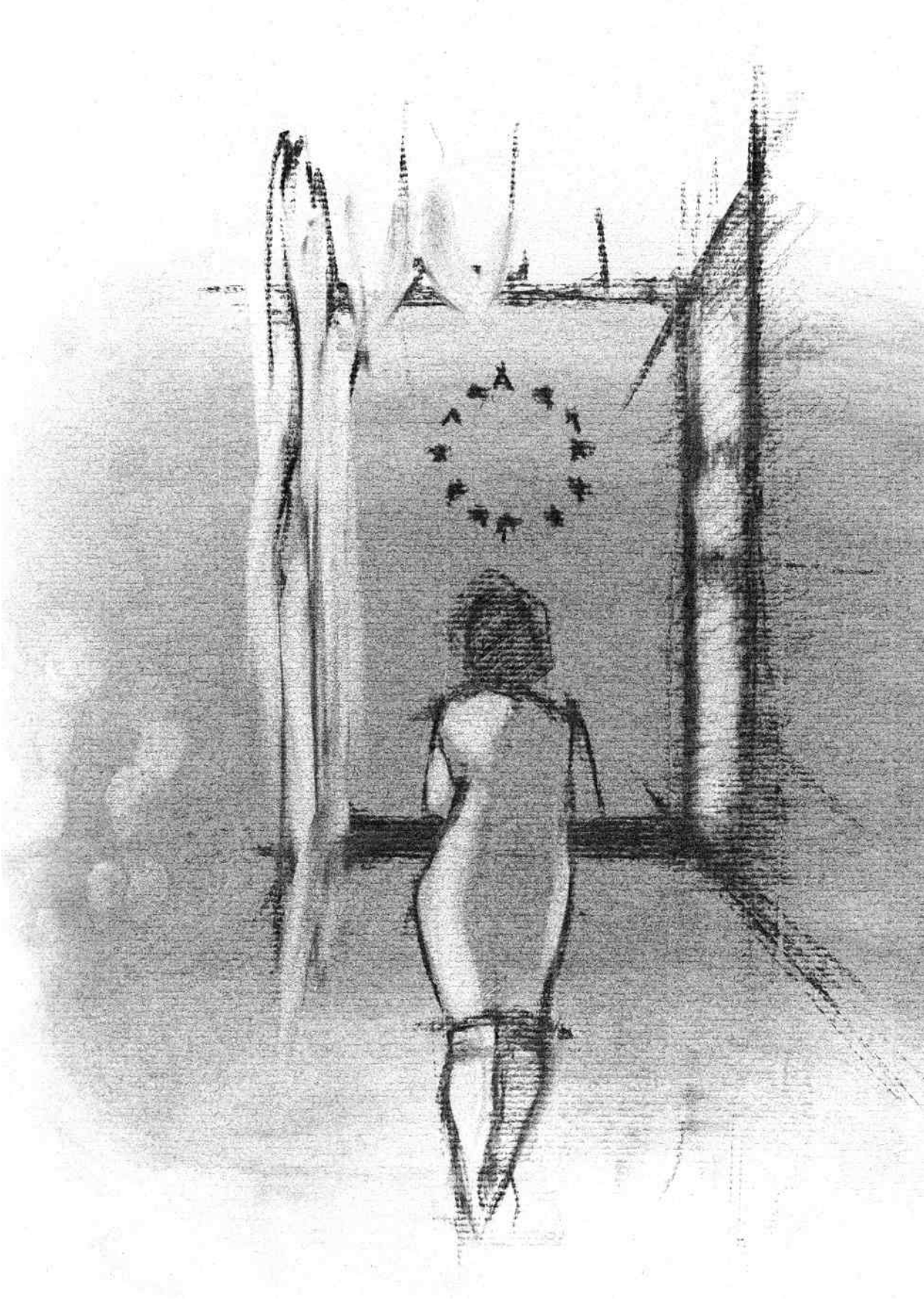
A 2022 januárjában megtartott éves találkozót is online formában rendezték meg a koronavírus-világjárvány által indokolt megszorítások miatt. Ennek során – immár a működés megkezdését követően, gyakorlati tapasztalatok birtokában – ismét sor került az Európai Ügyészség tevékenységének bemutatására, de ez alkalommal a szervezet kommunikációs tevékenységén volt a hangsúly. A konferencia fontos része volt az Europol szóvivőjének előadása, aki az ún. „Sentinel” (őrszem) műveletet mutatta be, ami egy a COVID19-pandémia hatásai miatt nyújtott uniós helyreállítási alapokat érintő bűnügyről, az ebben elért sikerekről szólt. A konferencia további aktuális témája volt a Helyreállítási és Ellenállóképesség Növelési Eszköz. Ennek keretében az OLAF képviselője számolt be a szervezet feladatairól az egyes tagállamok helyreállítási terveinek ellenőrzése kapcsán. Az Európai Bizottság képviselője az RRF kapcsán egy olyan eredményjelzőtábla-alkalmazás (*scoreboard*) kifejlesztéséről tartott előadást, amelynek segítségével az átláthatóságot fokozva az Európai Unió polgárai és az Európai Parlament releváns információkat kaphatnak magának az eszköznek a lényegéről, illetve az egyes tagállamok helyreállítási terveinek végrehajtásáról, az eszköz keretében nyújtott uniós pénzügyi támogatások felhasználásáról. Az RRF-ről tartott prezentációk foglalkoztak az eszközt érintő, illetve a tagállami helyreállítási tervek végrehajtása során felmerülő kommunikációs feladatokkal is.

Összegzés

A fentiekben írtak megfelelően rávilágítanak arra, hogy a hálózat tevékenysége, céljai – az ügyészség tevékenységének represszív, az elkövetett jogsértésekre reagáló jellegétől eltérően – elsősorban megelőző jellegű, illetve felvilágosító kommunikációs kampányok terén a tagállami hatóságok kommunikációjának összehangolásában, a hasznosítható tapasztalatok és legjobb gyakorlatok megosztásában ragadhatók meg.

Ugyanakkor az elsősorban a vádemelések és más ügyészi intézkedések bemutatására koncentráló hazai ügyészségi kommunikációnak is egyre jelentősebb részét képezi – különösen a közösségi média egyes platformjainak meghódítása óta – a közvélemény ismereteinek bővítését, az ügyészség tevékenységének bemutatását, illetve a bűnmegelőzést célzó kommunikációs anyagok közzététele. Ezt is tekintetbe véve egyértelmű, hogy az OAFCN tevékenységében való hazai ügyészségi szerepvállalás releváns hozzáadott értékkel bír a tagállami kommunikációs gyakorlatok megismerése, a tagállamok vámhatósági és igazságügyi kommunikációja további fejlődési irányainak nyomon követése terén.

Befejezőként szeretném kifejezni azon reményemet, hogy a koronavírus következményeinek legyőzése után a hálózat működése, az éves találkozók megrendezése visszatér majd a „normális kerékvágásba” és nem fog áldozatul esni az orosz-ukrán háború gazdasági hatásainak, a fegyveres konfliktus által generált válságnak sem.

The origins of the military saint's cult in the Old and New Testaments (Part 1)

Old Testament background in the light of war and violence

The Old Testament concept of war

When Christianity was born, it drew a lot from many other religions, such as Zoroastrianism, Gnosticism, or some local religions. However, the most significant influence on Christianity was the Old Testament and the New Testament images of God. At the same time, the Old Testament was not uniform. It varied from period to period, with different attributes of God taking centre stage, such as saviour, merciful, just or holy.

The entire Old Testament theology was defined by the dichotomy that divided the world into two parts: pure and impure. God's holiness comes from his sharp distinction between the world and uncleanness. In this context, therefore, the chosen people are holy only if and insofar as they share in the holiness of God, which shines through to the people and to the prominent representatives of the people. Thus, it is no longer only God who is *kadosh*,¹ or holy, but also the people, insofar as they are set apart from the other – consistently – Canaanite peoples. In the Mosaic books this is prominently expressed “*Be holy, for I, the Lord your God, am holy*” (Lev 19, 2). The impartation of the holiness of God to the community, and in particular to the individual members of the community, is also preserved in Christian theology.

The Old Testament image of God, however, raises not only the doctrine of participation in holiness, but also the question of violence, for holy war is a constant in much of the Old Testament Scriptures. In fact, no other book is so pervaded by the spirit of war as the Old Testament, where God is very often presented as ‘Lord of Hosts’² (*Adonai cevaot*) and³ war is most often

* Kliszek, Noémi PhD student, National University of Public Service, Doctoral School of Military Science

¹ *Kadosh* – (Hebrew) saint. Anything that is pure and sublime and has nothing profane in it – is *Kadosh*. One of the common names for the Eternal is *HaKadosh-Baruch-hu* – the Holy One, blessed be his name. The Torah asks the Jews to be holy themselves, “*for I, the Lord your God, am holy*” (Leviticus 19, 1,2; and *ibid.* at the end of the passage, where the Torah adds, “*...I, who have set you apart from the other nations to be my own*” (*ibid.* 20, 26).

² Is 8,13; Jer 50,18

referred to as ‘the Lord will war’.⁴ In the book of the prophet Joel, he writes: *“Announce this to the nations: Proclaim a holy war! Alert the warriors!” Let all the soldiers report and march! Beat your plowshares into swords, and your pruning hooks into spears; let the weak man say, “I am a warrior!”* (Joel 4, 9-10).⁵

The Old Testament concept of war is therefore based on God calling the Jews to war against the ‘nations’, i.e. against other (Gentile) nations than the chosen people. God calls for the conquest of Israel, the Holy Land, in his words to Abraham: *“On that day the Lord made a covenant with Abram, saying, »To your descendants I give this land, from the river of Egypt to the great river, the river Euphrates, the land of the Kenites, the Kenizzites, the Kadmonites, the Hittites, the Perizzites, the Rephaim, the Amorites, the Canaanites, the Girschashites, and the Jebusites«.*” (Gen 15, 18-20)

The God of the Old Testament also considers holy war to exterminate idolatrous, godless pagans to be acceptable, even desirable. Indeed, the purpose of these wars is to avert the danger of pagan ‘defilement’ of the chosen people. The Old Testament thus also contains a form of violence that can be understood as a ritual offering or even as a human sacrifice that can be extended to entire peoples. The Old Testament’s shocking ideology of violence is illustrated by a few lines in the Second Book of the Law. The law provides that everyone, even the dearest person, must be killed indiscriminately if he tries to seduce us from the faith, if he leads us into sin or calls us to turn away from God: *“If your own full brother, or your son or daughter, or your beloved wife, or your intimate friend, entices you secretly to serve other gods, whom you and your fathers have not known, gods of any other nations, near at hand or far away, from one end of the earth to the other: do not yield to him or listen to him, nor look with pity upon him, to spare or shield him, but kill him. Your hand shall be the first raised to slay him; the rest of the people shall join in with you. You shall stone him to death, because he sought to lead you astray from the Lord, your God, who brought you out of the land of Egypt, that place of slavery. And all Israel, hearing of it, shall fear and never again do such evil as this in your midst.”* (Deut 13, 6,18)

³ One of God’s *epithet ornaments*, often found in the Tanah. It is usually translated as ‘Lord of Hosts’. Its meaning is multifaceted, but it does not refer to earthly armies or armies, but to the universe, the galactic, the world of angels and demons, that is, the whole created world. These words imply the omnipotence of God. This address was first used in 1 Sam 1, 3,11. After the Babylonian captivity, the Minor Prophets very often (Haggai 14, Zechariah 52, Malachi 24) record God’s victory with his armies against his enemies and the antichristian powers (Zechariah 12). In later Hebrew, the ‘YHVH of hosts’ or the YHVH of the angelic hosts appears (e.g. Hosea 12, 5; Zechariah 8, 1)

⁴ Exod 17,16; 1 Sam 18,17; Num 21,14

⁵ The literal translation of the Hebrew text (*‘kaddesu milkhamah’*) is ‘sanctify war’.

So the story of the Old Testament people's great experience of deliverance, exodus or conquest, begins with a struggle.⁶ Although the historicity of the narrative is very much in question, the essence of the story is summed up in Exodus 15,21b: *"horse and chariot he has cast into the sea"*. Immediately in the context of the original experience, we have before us a warrior God.⁷ In many of the battle scenes in the Old Testament, the text presents God as a commander at the head of the armies,⁸ who, for example, gives David specific instructions for the deployment of troops in the battle against the Philistines.⁹ The Lord thus goes before the chosen people, intimidates their enemies and assures their victory: *"I will have the fear of me precede you, so that I will throw into panic every nation you reach. I will make all your enemies turn from you in flight"* (Ex 23,27). Nehemiah similarly exhorted the Jews when he spoke against the attacks of the surrounding nations, who were indignant at the rebuilding of destroyed Jerusalem: *"I made an inspection, then addressed these words to the nobles, the magistrates, and the rest of the people: Have no fear of them! Keep in mind the Lord, who is great and to be feared, and fight for your brethren, your sons and daughters, your wives and your homes."* (Neh 4,8).

Sigmund Freud, in his work *Moses*, accuses the Old Testament image of God – himself a Jew, by the way – of being derived from the adoption of the cultic worship of a bloody, violent local god. For, according to the Old Testament, God not only calls his chosen people to battle and slaughter, but also descends to the battlefield and smites his enemies:

⁶ Ahmed Osman: *Moses and Akhenaten: The Secret History of Egypt at the Time of the Exodus*. Bear & Company, Vermont, 2002.

⁷ The story of the Exodus is a much-interpreted area of the Old Testament see Woodrow Kroll: *Exodus God's Plan, God's People*. Crossway Books, Wheaton, 2008; Thomas B. Dozeman (ed.): *Methods for Exodus*. Cambridge University Press, New York, 2010; James K. Hoffmeier: *Israel in Egypt: The Evidence for the Authenticity of the Exodus Tradition*. Oxford University Press, New York, 1996; Judith Gärtner – Barbara Schmitz (eds.): *Exodus: Receptions in Deuterocanonical and Early Jewish Literature*. Walter de Gruyter, Berlin, 2016; Scott Alan Roberts – John Richard Ward: *The Exodus Reality: Unearthing the Real History of Moses, Identifying the Pharaohs, and Examining the Exodus from Egypt*. The Career Press, Pompton Plains, 2014.

⁸ Judges 4, 14–16: Deborah then said to Barak, *"Be off, for this is the day on which the LORD has delivered Sisera into your power. The Lord marches before you."* So Barak went down Mount Tabor, followed by his ten thousand men, and the Lord put Sisera and all his chariots and all his forces to rout before Barak. Sisera himself dismounted from his chariot and fled on foot. Barak, however, pursued the chariots and the army as far as Harosheth-ha-göiim. The entire army of Sisera fell beneath the sword, not even one man surviving.

⁹ 2 Sam 5, 23–24: So David inquired of the Lord, who replied: *"You must not attack frontally, but circle their rear and meet them before the mastic trees. When you hear a sound of marching in the tops of the mastic trees, act decisively, for the Lord will have gone forth before you to attack the camp of the Philistines."*

“Learn then that I, I alone, am God, and there is no god besides me. It is I who bring both death and life, I who inflict wounds and heal them, and from my hand there is no rescue. »To the heavens I raise my hand and swear: As surely as I live forever, I will sharpen my flashing sword, and my hand shall lay hold of my quiver.« »With vengeance I will repay my foes and requite those who hate me. I will make my arrows drunk with blood, and my sword shall gorge itself with flesh – With the blood of the slain and the captured, Flesh from the heads of the enemy leaders.« Exult with him, you heavens, glorify him, all you angels of God; For he avenges the blood of his servants and purges his people’s land.” (Deut 32,39-43)¹⁰

Twentieth-century philosophy of religion also dealt with the relationship between the Old Testament image of God and violence. *Hector Avalos*, for example, derives the Old Testament image of the warrior god precisely from the false consciousness of chosenness.¹¹ *Ralph Tanner’s* work explores the relationship between war, violence and religion. His general findings are that the scarcity of certain regions (space, resources, food, animals, pasture, etc.) leads local peoples to conflicts in which they seek the help of their own gods.¹² *Avalos* mentions that religions are used as a means by some peoples to justify their violent expansion, and that they adapt their sacred literature, the Old Testament Scriptures, to this. *Ralph Tanner* takes a similar approach. Although the author notes that, although religions may use violence in some cases, this does not in any way imply that violence is inherent in the very essence of religion. He does, however, acknowledge that religion tries to incorporate all aspects of life into its terrain, such as time, space, matter, transport and food, death, environment, etc. It is therefore understandable that it can exert an influence on man which manifests itself in violence in certain cases. A less consolidated view is held by *Christopher Hitchens, Richard Dawkins and Regina Schwartz*, who believe that religion is a great threat to all societies, as it does not shy away from any violence to advance its interests. According to *Regina Schwartz*, monotheistic religions are particularly violent. Judaism, Christianity and Islam are inherently based on violence, since they seek exclusivity that does not tolerate any other god or religion. She makes a

¹⁰ Is 34, 2-6: *“The Lord is angry with all the nations and is wrathful against all their host; he has doomed them and given them over to slaughter. Their slain shall be cast out, their corpses shall send up a stench; The mountains shall run with their blood, and all the hills shall rot; The heavens shall be rolled up like a scroll, and all their host shall wither away, As the leaf wilts on the vine, or as the fig withers on the tree. When my sword has drunk its fill in the heavens, lo, it shall come down in judgment upon Edom, a people I have doomed. The Lord has a sword filled with blood, greasy with fat, With the blood of lambs and goats, with the fat of rams’ kidneys; For the Lord has a sacrifice in Bozrah, a great slaughter in the land of Edom.”*

¹¹ *Hector Avalos: Fighting Words: The Origins of Religious Violence.* Prometheus Press, New York, 2005.

¹² *Ralph Tanner – Colin Mitchell: Religion and the Environment.* Palgrave Macmillan, London, 2002.

special reference to the image of God in the Old Testament,¹³ which she calls in several works the scripture that legitimates ‘violence’. Sam Harris also draws on an analysis of the Abrahamic religions and, emphatically, the Old Testament.¹⁴ However, he does not see these religions as dangerous per se, but rather, in his view, they become violent by becoming institutionalised. The institutional framework uses content to secure its own power. The author’s particular, but apparently not very nuanced, approach to the Old Testament kingdom, prophethood and priesthood can be understood from this perspective. He uses Old Testament examples to show the significance of the separation of the institutions of religion and state. Matthew Rowley takes a much more nuanced approach.¹⁵ One focus of his analyses is the Old Testament’s view of God and the use of violence. In his view, there is no unity in the cultic literature itself, and therefore no unanimous view of the Old Testament’s conception of theology and violence. Without going into the details of the opinions of the various schools and authors, it is only worth noting that Rowley’s view is in line with the major trends in Old Testament biblical scholarship, which distinguish between the different periods in which the books were written.¹⁶

¹³ Regina Mara Schwartz: *Remembering and Repeating: Biblical Creation in Paradise Lost*. Cambridge University Press, Cambridge, 1988, pp. 34–39; Regina Mara Schwartz: *The Book and the Text*. Blackwell’s Publishing, Oxford, 1990; Valeria Finucci – Regina Mara Schwartz (ed.): *Desire in the Renaissance: Psychoanalysis and Literature*. Princeton University Press, Princeton, 1994; George Aichele – Fred W. Burnett – Elizabeth A. Castelli (ed.) – Robert M. Fowler – David Jobling – Stephen D. Moore (ed.) – Gary A. Phillips (ed.) – Tina Pippin – Regina Mara Schwartz (ed.) – Wilhelm Wuellner: *The Postmodern Bible*, Yale University Press, New Haven, 1995, p. 191; Regina Mara Schwartz (ed.): *Transcendence: Philosophy, Literature, and Theology Approach the Beyond*. Routledge, New York, 2004; Regina Mara Schwartz: *The Curse of Cain: The Violent Legacy of Monotheism*. University of Chicago Press, Chicago, 1997, pp. 5–6; Regina Mara Schwartz: *Sacramental Poetics at the Dawn of Secularism: When God Left the World*. Stanford University Press, Stanford, 2008.

¹⁴ Sam Harris: *The End of Faith: Religion, Terror, and the Future of Reason*. Simon & Schuster, New York, 2004, pp. 23–26; Sam Harris: *The Moral Landscape*. Transworld Publishers, London, 2012, pp. 154–159.

¹⁵ Matthew Rowley: How Should We Respond to Religious Violence? Fifteen Ways to Critique our own Thoughts; What Causes Religious Violence? *Ethics in Brief*, vol. 21, no. 2, 2015, pp. 1–8; Matthew Rowley: Three Hundred Claimed Contributing Causes. *Journal of Religion and Violence*, vol. 2, 2015, pp. 361–402; Matthew Rowley: *Irrational Violence?* Themelios 40.1, 2015. 78–89; Rowley, Matthew: *Just and Holy Warfare: A New Paradigm for Understanding Sacred and Secular Motivations, Justifications and Descriptions*. Cambridge University Graduate Research Day Conference, Gonville & Caius College, 8 May 2015.

¹⁶ Huba Rózsa: *Az Ószövetség keletkezése. Bevezetés az Ószövetség könyveinek irodalom- és hagyománytörténetébe. [The origins of the Old Testament: an introduction to the literary and traditional history of the Old Testament books]* Szent István Társulat, Budapest, 1985.

William A. Graham points to a tension between sacred writings and oral tradition.¹⁷ He points out that the real stories have long been preserved by oral tradition, and what is presented as a violent, warlike event may not have actually happened. However, the text, whether it is related to wars or to a violent image of God, has undergone considerable deterioration.

However, other authors point out that the Old Testament is as much a call for peace as it is a call for war and violence. The English-language Old Testament Concordance has collected 300 biblical passages where the term ‘*shalom*’, or peace, is used.¹⁸ In essence, the desire for peace runs through the entire Old Testament: from the Torah texts, through the priestly blessing (Lev 26, 6), to the blessing formulas in the Book of Numbers (Num 25, 12); or through the prophets (Is 57, 19) to the Psalms (Ps 34, 15). It did not primarily refer to pacifism, non-violence or a period without war, but rather to the establishment of cosmic peace with God and humble obedience to the Creator. It represented the peace that comes from upholding truth, religion and the desirable and right universal order. According to Giovanni Marra, the Hebrew term *shalom* (‘peace, prosperity’) has a broad and universal meaning that can be understood in the perspective of messianic peace. It denotes the wholeness and integrity that expresses the state and condition of man living in harmony with nature, with himself, with his fellow human beings and with God.¹⁹ In patristic literature, war (*polemos*) is not the opposite of peace (*eirene*), but of malice and envy (*phthonos*) and rivalry and strife (*eris*). The relevance of this to our times is shown by the Pastoral Constitution of the Second Vatican Council, *Gaudium et Spes*.²⁰

At the same time, violence is present throughout the Old Testament. Abraham is about to sacrifice his son Isaac, and the Canaanite conquest story tells of

¹⁷ Jacob Neusner – Bruce Chilton – William Graham: *Three Faiths, One God: The Formative Faith and Practice of Judaism, Christianity, and Islam*. Brill Academic Publishers, Boston, 2002, pp. 2–12.

¹⁸ Abraham Even-Shoshan: *A New Concordance of the Bible: Thesaurus of the Language of the Bible, Hebrew and Aramaic Roots, Words, Proper Names, Phrases and Synonyms*. Board of Jewish Education, Kiryat Sefer, Jerusalem, 1984.

¹⁹ Giovanni Marra: *Tendenze del mondo cattolico sul tema della pace e della guerra*. Text of a lecture given at the Centro Alti Studi per la Difesa, 20 January 1992 (Source: <https://alleanzacattolica.org/tendenze-del-mondo-cattolico-sul-tema-della-pace-e-della-guerra/>) Cited in Emilio Cavaterra: *Sacerdoti in grigioverde*. Milan, Mursia, 1993, p. 245.

²⁰ Vatican Council II: *Gaudium et spes*, 83. Causes of discord and their remedies. “*The building of peace requires, above all, the rooting out of the causes of discord which lead to wars, especially injustice. A significant proportion of the causes stem from glaring economic inequalities and the delay in remedying them. Many, on the other hand, stem from the desire for domination and disregard for the personality of others, and if we look for deeper causes, they arise from human envy, mistrust, pride and other selfish passions. Man cannot endure social disorder; as a result, even when there is no war, the world is incessantly poisoned by strife and violence.*”

several bloody wars.²¹ In some, the chosen people are ordered to exterminate entire nations. On several occasions, God commands Israel to destroy whole cities and kill all their inhabitants. *“But in the cities of those nations which the Lord, your God, is giving you as your heritage, you shall not leave a single soul alive. You must doom them all – the Hittites, Amorites, Canaanites, Perizzites, Hivites and Jebusites – as the Lord, your God, has commanded you, lest they teach you to make any such abominable offerings as they make to their gods, and you thus sin against the LORD, your God.”* (Deut 20, 16–18) Cities ‘under the curse’ were treated as ‘forbidden, holy, ordained of God, taboo’ in the Hebrew *herem* meaning, to be destroyed. Such was the case with the extermination of the Amalekites, the massacre of the Medianites, or in a more familiar story, the siege of Jericho.

Even Old Testament man had difficulty resolving the dichotomy of peace and violence. The double standard of the Old Testament is sharpened in the ethics of war, the impact of which is transmitted to the Christian soldier’s demands. Already in the Old Testament texts written in different periods, the dichotomy of war and peace begins to be resolved. Abraham does not sacrifice his son because the angel of God intervenes (Gen 22, 11), but ends up sacrificing a ram instead of his son: human life is sacred. Biblical anthropology, moreover, tended to accept the sanctity of man as God created man in his image and likeness. However, the very first sin after the Fall manifests itself in the extinction of human life – the story of Cain and Abel. In Van Wees’ view, these stories, like the extermination of the Canaanite tribes, are fiction rather than a real historical event. Other authors, whether collective punishment was carried out or not, point out that Old Testament man was basically open to carrying out such and similar cruel acts, otherwise the ‘sacred’ texts would not have preserved the instruction to do so. Indeed, the basic tenet of textual redaction is that stories that cast a negative light on the community were refined or even abandoned. József Szécsi devotes a special chapter to the Old Testament wars in his work on Judaesthetic touches.²² In his treatise, he also points out the dichotomy already mentioned, but from the cult side. Szécsi explains that the Levitical priesthood also played its part in the bloody wars of the Old Testament. From the time of Pneumaeus onwards, the Levites were also present in the wars. They accompanied the troops. They can also be seen as the predecessors of the contemporary clergy. However, their presence was not limited to pastoral service, but they encouraged the members of the chosen people in battle. In fact, as Szécsi points out in another of his treatises on the Judges’ War, the Jewish clergy of the time were not on a higher moral

²¹ John F. A. Sawyer – David J. A. Clines: Midian, Moab and Édom: The History and Archaeology of Late Bronze and Iron Age Jordan and North-West Arabia. *Journal for the Study of the Old Testament*, Supplement Series, no. 24, 1848.

²² József Szécsi: On violence and war in the light of ancient Judaism and rabbinic literature. In: *Touches of Judaism 3*. Christian-Jewish Society, Budapest, 2017, pp. 69–77.

level than the ‘pagan’ clergy of the surrounding peoples. The priests’ task was to win their gods to support their people in war. In fact, some wars were specifically caused by the will of their gods. There are many examples of this in the Old Testament. As far as the relationship between the Levitical priesthood and war is concerned, this area will also be significant in the context of the New Testament cult of the saints. For the higher ‘holiness of life’ expected of the priest as a man of God is not yet manifested here in a renunciation of armed conflict. The Old Testament priesthood was a privileged community. They were chosen, among the chosen. Yet, despite their preoccupation with sacred things, they were not far from taking part in wars or passing moral judgment on war. This kind of approach to the theology of the priesthood was a major headache for the New Testament man.

It is also worth mentioning the judges, who were liberating, judicial figures in Israel. Before the kingdom came into being, they were the improvised leaders of the people. Their popularity consisted not, or not primarily, in their religious piety, nor even in their genius as leaders, but in their success in the struggle with the ‘Philistines’. War is a constant feature of the history of the Judges, in which a kind of cyclicity is observed: the people turn away from God, the Philistines triumph over the people, the people cry out to God, and God sends a warrior in each case, under whose leadership they triumph over the Philistines. Before the kingdom there was no central power. Power was periodically concentrated in the hands of these warrior role models.²³

The importance of Israel’s warrior ‘saints’ is demonstrated by the fact that their role in shaping “national” identity has persisted over time. In Babylonian captivity, they were frequently referred to and formed an integral part of the captivity literature (Deut 9, 5). King David is undoubtedly the greatest warrior ‘saint’ of the Old Testament. Considering that Jesus of Nazareth was descended from the house of David, his person is highly revered in Christianity. In Christian sacred literature, he is one of the few Old Testament figures to be called a ‘saint’, although the New Testament term ‘saint’ has been reserved by Christianity for post-Jesus figures. His story, however, was intertwined with wars and violence from the beginning. In a monograph of several hundred pages, Steven L. McKenzie has reworked the story of David to show the true character of King David, which is not only not holy, but even by the standards of the time, an aggressive, calculating, bloodthirsty ruler.²⁴ In McKenzie’s view, the David story is both apologetics and a means of shaping national identity. David’s merit is really the affirmation of Yahwism, which was linked to the affirmation of the identity of the chosen people. And in return, the priests of Yahwism, despite their utter lack of merit, forged a

²³ Miklós Kőszeghy: *Föld alatti Izrael. Az Ószövetség világának anyagi kultúrája* [Underground Israel – The material culture of the Old Testament world]. L’Harmattan, Budapest, 2014, pp. 76–78.

²⁴ Steven L. McKenzie: *King David: A Biography*. Oxford University Press, Oxford, 2000.

hero, a saint if you like, out of a cruel ruler. A similar view is taken by Joel Baden, who draws attention to the artificially constructed character of the ruler.²⁵ Without being exhaustive, let us highlight a few stories that support the author's concept. There are well-known narratives, such as the story of David and Goliath²⁶ (1 Sam 1, 17); David's rescue of the city of Keilah, or the battles with Saul (1 Sam 21, 1-15; 22, 1-5); David rescues the city of Ziklag (1 Sam 30); Samuel's final battle (1 Sam 31); Battle between David and Ishbosheth (2 Samuel 2-4); Founding of the Jerusalem center (2 Sam 5); David's great victory (2 Sam 8); The Ammonite rebellion (2 Sam 10); The Absalom rebellion (2 Sam 18; 2 Sam 13-17) The story of David, the greatest warrior figure of the Old Testament, was also so significant that it was re-enacted during the Babylonian captivity. The Deuteronomist had already found the stories complete, but added his own aspects. The idealization of the warrior in Old Testament literature is understandable, since the history of the Old Testament people is nothing but a history of great tragedies and bloodshed. Thus, the defence of faith, the warrior character and the figure of the hero were conflated. A more consolidated picture of David is already painted by Jonathan Kirsch, who does not deny this warrior character of David, but does not sharpen the Davidic character to this in his research. Christian studies are obviously more nuanced, and pious literature has stuck to a literal interpretation.

Similar difficulties are encountered in the case of 'wise' Solomon, son of David.²⁷ The critical authors mentioned above also see behind his ideal figure the activity of the chronicler of history and deuteronomistic editor. The real person, however, is precisely the bloody-handed ruler who overthrew his father by force.²⁸

The idealised warrior does not disappear even in times of great national disaster. Nor has the valuation of war and violence disappeared in prophetic literature. The book of the prophet Isaiah is accompanied throughout by wars, which the prophet himself comments on. The book of Isaiah is not the work of one author. Thus we gain insight into the wars of the age through the author's approach.²⁹ The significance of the texts is that many passages of

²⁵ Joel Baden: *The Historical David: The Real Life of an Invented Hero*. Harper One, New York, 2013, pp. 6-14; Jonathan Kirsch: *King David: The Real Life of the Man Who Ruled Israel*. Ballantine Books, New York, 2000, pp. 115-118.

²⁶ Malcolm Gladwell: *David and Goliath: Underdogs, Misfits and the Art of Battling Giants*, Little, Brown and Company, New York, 1976.

²⁷ Bill T. Arnold – H. G. M. Williamson: *Dictionary of the Old Testament: Historical Books*. InterVarsity Press, Westmont, 2005, pp. 921-929.

²⁸ Attila Thorday: *Jerome's Bible Commentary I. Commentary on the Old Testament*. St. Jerome's Catholic Bible Society, Budapest, 2002, pp. 268-272.

²⁹ A. Joseph Everson: *The Vision of the Prophet Isaiah: Hope in a War-Wearied World – A Commentary*, Wipf & Stock, Eugene, 2019.

the Isaiah corpus have been interpreted in relation to Jesus of Nazareth. Thus, their relevance to the New Testament and their role in the Christian cult of the saints is indisputable. The text of Proto-Isaiah³⁰ warns the king at the time of the Syro-Ephraimite war (734–732 BC) not to trust in human covenants but in *Adonai*. The prophet, on the other hand, also foresees God’s punishment if the king trusts in military alliances and shapes his decisions accordingly. The importance of the Isaiah text for the history of ideas is shown by the fact that later rulers were often seen as a means of God’s punishment.³¹ This is particularly true in the text of Deutero-Isaiah, when King Nebuchadnezzar III (604–561 BC) overthrows the Assyrian empire and ‘drags’ the leading classes of Jewry to the capital. His story is preserved in the prophetic literature, as well as in the chronicled history, and in the literature both during and after the captivity (2 Kings 24, 1–4; 2 Kings 24, 10–11; Ne 1, 4–13). Deutero-Isaiah (Is 42, 13) says that “*The LORD goes forth like a hero, like a warrior he stirs up his ardor*”. At the same time, the Greek Septuagint translation reads “*the Lord breaks up the war*”. In St Jerome’s interpretation, this means that God goes to war to destroy war. This is how early Church history tried to resolve the dichotomy between the God who fights and the God who destroys war.

As well as the great military figures of the Old Testament, there was also a great popularity in Jesus’ day for those who stood up in any way against oppressive military powers. The Maccabean Wars are recorded in the Book of Maccabees.³² Maccabeus was the third son of Judas Mattathias the priest (1 Macc 2, 4). The name was later used to designate a family. Members of the family were at the forefront of the struggle for independence against the Syrians between 167–163 BC. According to some explanations, the name also means hammer, expressing the fact that Judas struck the enemy with heavy blows. The rebellion takes place long after the Babylonian captivity, when Antiochus IV Epiphanes, king of Syria (175–163 BC), wanted to Hellenize the Jews. In truth, Hellenization did not need to be pushed so hard, as Jewish communities, especially in the diaspora, were turning to Greek philosophy with great preference. This is essentially what Wisdom literature is about, which was

³⁰ Jesús M. Asurmendi: *Isaías 1–39*. Editorial Verbo Divino, Navarra, 1981

³¹ Ferenc Szabó: War and Peace in a Globalizing World. *Távlatok*, vol. 13, no. 60, 2003, pp. 147–154.

³² Jonathan Totter: *3 Maccabees and the Jerusalem Temple*, in *The Jerusalem Temple in Diaspora: Jewish Practice and Thought during the Second Temple Period*, Brill Publishers, Leiden, 2019; Lubbock Robert Bensly: *The Fourth Book of Maccabees and Kindred Documents in Syriac*. Cambridge University Press, Cambridge, 1895; Clayton N. Croy: *3 Maccabees (Septuagint Commentary Series)*, Brill Publishers, Leiden, 2006; Clayton N. Croy: *3 Maccabees and the Jews of Egypt*. *The Jewish Quarterly Review*, vol. 99, no. 4, 2009, pp. 551–557; Shaje J. D. Cohen: *From the Maccabees to the Mishnah*. Westminster John Knox Press, Louisville, 2014; Raphaëlle Ziadé: *Les martyrs Maccabées: de l’histoire juive au culte chrétien Les homélies de Grégoire de Nazianze et de Jean Chrysostome*. Brill Publishers, Leiden, 2007.

intended to counteract the rise of Greek philosophy among the Jews. However, while the wisdom literature chose the form of discourse, the Maccabean movement used force. It is interesting that, although the Wisdom literature later played a major role in Christian ethics, it never crossed the threshold of interest among Jews. It was of secondary importance compared to Torah and prophetic literature, but also to the historical work of the Chronicler. In contrast, the characters of the Maccabean revolt, if not in sacred literature, were certainly very popular in folklore. They were seen as the heroes who rose up against the foreigners who tried to impose their customs on Palestine. It should also be seen, of course, that it was not merely, or even primarily, religious piety but national consciousness that fuelled respect for the Maccabees. Sara Raup Johnson analyses this issue at length, arguing that the Maccabean stories belong more to the realm of fiction than reality. Their purpose is not historical narrative but the affirmation of Jewish identity.³³

It will also be a recurring element in the cult of the Christian soldier, as the soldier acts against the representatives of the foreign (religion).³⁴ Just as religious motivation as a means of legitimising the use of violence was already present in the Old Testament world, it was already very much dominant in the time of Jesus. It was the defence of the faith that justified Judas Maccabeus in taking up arms against Antiochus IV Epiphanes, who had abolished the temple sacrifices in Jerusalem, transformed the sanctuary into a temple of Zeus Olympius and sacrificed pigmeat on the altar. The king went against the sacral order by forbidding the observance of Jewish law, circumcision and the reading of sacred writings. Thus, the rebellion of the old priest Mattathias and his sons (John, Simon, Judas, Eleazar and Jonathan) was not only acceptable, but the only acceptable Jewish response to foreign oppression by the religious community. Although the military successes that they achieved (e.g., the triumphs of John, John the Baptist, and the Jewish Jews) were not enough to justify the Jewish and Jewish Jews' opposition to the Jewish religion, they were only a means of resistance to the Jewish Jews' rebellion. killed with local help the Syrian proxies who sought to force them to sacrifice and idol worship the aforementioned pork, destroyed the shrines of foreign gods, and then waged a 'guerrilla war' from the hills against the Syrians) are highly questionable, but their authors' aim was not historical fidelity, but rather to incite other faithful Jews to revolt against the foreign power.³⁵

³³ Sara Raup Johnson: *Historical Fictions and Hellenistic Jewish Identity Third Maccabees in Its Cultural Context*, University of California Press, Los Angeles, 2004; Shaye J. D. Cohen: *From the Maccabees to the Mishnah*. Westminster John Knox Press, London, 2006.

³⁴ William H. C. Friend: *Martyrdom and Persecution the Early Church. A Study of a Conflict from the Maccabees to Donatus*. Basil Blackwell, Oxford, 1965, pp. 79–98.

³⁵ Lester L. Grabbe: *An Introduction to Second Temple Judaism: History and Religion of the Jews in the Time of Nehemiah, the Maccabees, Hillel and Jesus*. T&T Clark International, London, 2010, pp. 28–30; Benedikt Eckhardt: *Jewish Identity and Politics between the*

The Maccabees' revolt achieved its first goal of securing religious freedom (the consecration of the temple). The story of the Maccabees, through the various outcomes of their military and political actions and their successes and failures against the Hellenists and the Syrians who supported them, made the message of the books clear: the creation of the figure of the national and religious hero who would not shy away from the use of armed force in defence of the faith. In essence, *William Reuben Farmer* made a detailed case for this in his analysis of Jewish identity, focusing specifically on the Maccabean, Hellenistic and Roman periods.³⁶ Gabriela Signori illustrates the phenomenon even more clearly, analysing in detail how the idea of the heroic warrior who gives his life for the faith was constructed in this period.³⁷ Signori explains that the purpose of Maccabean literature is not to provide a historical overview, but to create ideological role models for soldiers who were loyal to the Jewish religion to the point of death. In this respect, a strong ideo-historical parallel can be drawn between the medieval soldier cult and the deuterocanonical works of the Maccabees. Although the Maccabean period is undoubtedly the most influential in terms of the formation of warrior role models, there are also some references to the Babylonian captivity. An epochal work from the Babylonian Captivity is the Book of Daniel.³⁸ In the third chapter of the Book of Daniel, the author commemorates the three young men Shadrach, Meshach and Abednego. With a little irony, they could be seen as Old Testament precursors of extreme pacifism. According to the story, King Nebuchadnezzar wants the three youths to worship foreign gods. As the three youths refuse the king's request, they are thrown into a hot furnace. The youths, however, escape the flames and are rescued by God himself through his angels. The story is obviously an idealised narrative, intended to persuade Diaspora Jews not to abandon their faith under any compelling circumstances.³⁹ But the fact is that the figure of the 'saint' or 'hero' who gave his life for religion has long outlived both the Babylonian and the Maccabean periods. Even long after Christianity, we find in the history of the Jewish people the soldier who gave his life for the faith. The figure of Bar-Kochba, the last freedom fighter in the ancient history of the Jewish people, is a striking example. The story goes that the emperor Hadrian wanted to turn

Maccabees and Bar Kokhba: Groups, Normativity, and Rituals. Brill Publishers, Leiden, 2012, pp. 166–184.

³⁶ William Reuben Farmer: *Maccabees, Zealots, and Josephus: An Inquiry into Jewish Nationalism in the Greco-Roman Period*, Columbia University Press, New York, 1956.

³⁷ Gabriela Signori: *Dying for the Faith, Killing for the Faith: Old-Testament Faith-Warriors (1 and 2 Maccabees) in Historical Perspective.* Brill Publishers, Leiden, 2012.

³⁸ John J. Collin: The Son of Man and the Saints of the Most High in the Book of Daniel. *Journal of Biblical Literature*, vol. 93, no. 1, 1974, pp. 50–66.

³⁹ George A. Barton: The Composition of the Book of Daniel. *Journal of Biblical Literature*, vol. 17, no. 1, 1898, pp. 62–86; Amy Merrill Willis: Heavenly Bodies: God and the Body in the Visions of Daniel. In: Tamar Kamionkowski – Wonil Kim (eds.): *Bodies, Embodiment, and Theology of the Hebrew Bible.* T&T Clark International, New York, 2010.

Jerusalem into a military colony and the temple into a shrine to Jupiter, and that he also introduced measures restricting religion (e.g. he banned circumcision). In 132 A.D., Simon bar Kochba, who launched an uprising, took the messianic title of Bar-Kochba. His popularity is illustrated by the fact that practically the whole country joined him, even the scribes. Under Julius Severus, the revolt was finally crushed and Bar-Kochba fell at the siege of the castle of Béther, but this did not change the ideal of the Jewish warrior who sacrificed his life for religious ideals.⁴⁰

Summary

To summarise the Old Testament doctrine of violence, peace and role models, it can be said that the Old Testament man himself was confronted with the problems arising from the duality of the texts. Although efforts were made to resolve this, the texts themselves failed to do so. The heroes of the Old Testament are at once pious, holy, warlike and violent. In the context of the cult of the soldier-saints, this will have an ideo-historical significance, since the Christian community has been fond of drawing on Old Testament figures and stories. The New Testament community itself regarded as 'saints' (even if not in the canonised sense) those Old Testament prophets and kings and priests who did not shy away from the use of non-peaceful means.

There is clearly a sharp contrast between the Old Testament and the New Testament's understanding of violence. While the violence of the Old Testament was generally manifested in war narratives, the New Testament literature showed a marked divergence in its approach to violence and peace. Jesus rejected violence in its entirety. He gave a radically new meaning to the Old Testament law of blood vengeance that restored violated justice and equality. In his teaching, he repeatedly radically opposed the violence in the world (Mt 5, 38–39) and, in contrast to the Old Testament tradition, called for love of enemies (Mt 5, 43–44). When he was arrested, he refused to allow his disciples to come to his defence (Lk 22, 49–51). His particular approach, which astonished his contemporaries and seemed to violate Old Testament law, is most characteristically expressed in Matthew's Gospel: Then Jesus said to him, "*Put your sword back into its sheath, for all who take the sword will perish by the sword.*" (Mt 26, 52).

It can be said, therefore, that the Old Testament certainly does not provide a clear lesson or a precise guide to the meaning of war violence, but it also paved the way for the New Testament way of peace, in which God, through Jesus, called for love, reconciliation and forgiveness.

⁴⁰ Yigael Yadin: More on the Letters of Bar Kochba. *The Biblical Archaeologist*, vol. 24, no. 3, 1961, pp. 86–95.

A fogyasztókkal szembeni határokon átnyúló jogsértések az Európai Unióban és az Egyesült Királyságban

A jogállami elvárások, ezen belül a magánjogot sértő folyamatokkal szembeni jogvédelmi mechanizmusok kiépítése szükségességének felismerése nyomán fejlődött Európában a fogyasztóvédelmi gondolkodás. E körben alapvetően két cél elérése körvonalazódott ki. Elsődlegesen lehetővé kell tenni a fogyasztók védelmének megerősítését, könnyebbé és hatékonyabbá téve számukra a jogaik igazságszolgáltatáson keresztüli érvényesítését, vagyis a joghoz való hozzáférést. Másodlagosan a belső piac működése érdekében az igényérvényesítést gátló akadályokat kell megszüntetni, elősegítve a vállalatok közötti valódi és tisztességes verseny feltételeit. Mindezek közösségi szintű elérése érdekében pedig a határon átnyúló kollektív jogsértések miatti eljárási lehetőségek közelítése céljából különböző harmonizált keresetindítási lehetőségeket kell kidolgozni, melyet a tagállamok egészben vagy részben átvehetnek, követhetnek.

A fogyasztók hatékony védelmének elve nemcsak a nemzeti jogi kereteken belül valósítható meg, hanem a kollíziós és az uniós jogszabályok is védelemben részesítik a fogyasztókat. Erre azért is van szükség, mert az utóbbi évtizedben az online vásárlások térhódításával jelentősen megnőtt a határokon átnyúló tranzakciók száma.¹ Ezt részben a koronavírus-járvány miatti megváltozott fogyasztói szokások befolyásolták, és egyes termékek is hangsúlyosabbak lettek az online fogyasztói kosárban. Például az élelmiszerek interneten történő megvásárlásának rendkívüli emelkedése egyértelműen a világjárvány következménye.

A tagállamokon átívelő B2C jogügyleteknél is a vásárlás az internetes áruházak szerződési feltételei alapján jön létre a más tagállamban lévő vállalkozás és a fogyasztó között. A fogyasztó a webáruház szerződési feltételeit úgy fogadja el,

* Jagusztin Tamás PhD, osztályvezető ügyész, Pest Megyei Főügyészség

¹ Hajnal Zsolt: A fogyasztói jogvédelem szabályai és kihívásai a határokon átívelő európai online piacon. In: Horváth M. Tamás – Bartha Ildikó – Varga Judit – Bordás Péter (szerk.): *Európai uniós erőforrások és tagállami államháztartás*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018, 101–119. o.; Szikora, Veronika – Hajnal, Zsolt: Schutz der kollektiven Verbraucherinteressen in grenzenüberschreitenden Verbraucherverträgen. In: Terézia Hišemová (ed.): *Pôžička či úžera? Nútený výkon rozhodnutia – historickoprávne základy a problémy aplikatívnej praxe I.* [The loan or usury? Compulsory enforcement of judgment – historical and law foundations and problems of application practice I.] Recenzovaný zborník vedeckých prác [Reviewed proceedings of scientific papers] Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Košice, Slovakia, 2017, 93–101.

hogyan általában nem ismeri azt a nyelvet, amelyen az készült, vagy azt el sem olvassa, illetve még elolvasása esetén sem tudja befolyásolni annak tartalmát.² A hibás teljesítéssel vagy egyéb szerződésszegésekkel kapcsolatos igények érvényesítése is jelentős jogi, anyagi, pszichológiai és nyelvi nehézségekbe ütközik. Ugyan a sérelmet szenvedett fogyasztó pert indíthat a jogsértő vállalkozással szemben, azonban kérdés, hogy ezt ténylegesen is megteheti-e, illetve megteszi-e? Van-e reális lehetősége arra, hogy pert indítson egy külföldön bejegyzett, idegen állam joga alatt létrejött vállalkozással szemben?

Az egyéni igényérvényesítés nehézségeivel szemben az arra feljogosított szervek – mint az ügyészség –, szervezetek általi perindítás nyújthat egyfajta megoldást. Nincsenek azonban egységes megoldások a határokon átnyúló közérdekű perindítás eljárási szabályozása tekintetében, annak ellenére, hogy a fogyasztóvédelmi kollíziós jogszabályok alkalmazási területei pontosan azok a határon átnyúló jogviszonyok, amelyek térhódítását az európai jogalkotó is ösztönözni szeretné. A problémát az okozza, hogy a magánjogi kollíziós szabályok az egyéni fogyasztóra szabottak. A magyar polgári perjog előírja, hogy a fogyasztó saját bírósága előtt indíthat pert a külföldi vállalkozással szemben, azonban nincs olyan jogszabályhely, amely arról szólna, hogy a közérdekű perindításra feljogosított szervezetek³ milyen módon indíthatnak, egyáltalán indíthatnak-e pert magyar bíróság előtt külföldi székhelyű vállalkozással szemben.⁴ A jogsértések megszüntetésére irányuló uniós irányelv⁵ is előírja, hogy a tagállamok jelöljenek ki olyan feljogosított egységeket (civil szervezeteket, állami szerveket), amelyek jogosultak jogsértés megszüntetésére irányuló eljárást indítani egy másik tagállamban. Az irányelv viszont úgy rendelkezik, hogy nem érinti a nemzetközi magánjognak azokat a hatályos szabályait, amelyek az alkalmazandó jogra vonatkoznak, amely rendesen vagy annak a tagállamnak a joga, ahol a jogsértést elkövették, vagy annak a tagállamnak a joga, ahol a jogsértés kifejti hatásait. Az államok eltérő eljárási rendszerei a határon átnyúló jogsértések tekintetében lényegében leküzdhetetlen akadályt jelentenek.

Általában elmondható, hogy igen kevés olyan vizsgálat vagy felmérés létezik, amely a határon átnyúló jogsértések miatti perindítással foglalkozna. Azon nemzeti és határokon átnyúló, jogsértés megszüntetésére irányuló eljárások számáról, amelyeket az egyes tagállamokban a fogyasztók kollektív érdekeinek

² A témában részletesebben lásd Török Éva: A fogyasztói szerződésekkel kapcsolatos jogalkalmazás – különös tekintettel az egyértelmű megfogalmazás követelményére. In: Árva Zsuzsanna – Szikora Veronika (szerk.): *A fogyasztók védelmének új irányai és kihívásai a XXI. században*. Debreceni Egyetem ÁJK, Debrecen, 2018, 67–81. o.

³ Lásd a Ptk. 6:105. § (1) bekezdését.

⁴ A külföldi székhely alatt az Európai Unió valamely tagállamát értjük.

⁵ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2020/1828 irányelve (2020. november 25.) a fogyasztók kollektív érdekeinek védelmére irányuló képviselői keresetekről és a 2009/22/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről.

védelve érdekében indítottak, csak korlátozottan állnak rendelkezésre adatok. Az átfogó és megbízható statisztikai adatok hiánya arra vezethető vissza, hogy a tagállamokat hivatalosan eddig semmi nem kötelezte arra, hogy központi adatbázist tartsanak fenn a területükön indított, jogsértés megszüntetésére irányuló eljárásokról, vagy hogy ezeket az információkat bejelentsék az Európai Bizottságnak.⁶ Az eljárások számának megbecsülése pedig nyilvánvalóan értelmetlen kísérlet lenne. Ezért a határokon átnyúló perindítások tekintetében csak e szűkösen elérhető forrásokra és a tagállamok nemzeti jogának rendelkezéseire támaszkodva próbálunk meg képet nyújtani a kollíziós tényállásokkal kapcsolatos perindításokról a következőkben.

Ausztria

Ausztriában a kollektív jogorvoslati eljárásokról szóló hivatalos statisztikák nem léteznek. Civil szervezetek és egyes országosan kijelölt testületek a saját tevékenységükkel kapcsolatos adatokat gyűjtenek, de az összesített információs források hiánya miatt nincs igazi nyomon követhetőség. Többször is felmerült már a fogyasztóvédelmi szervezetek közös adatbázis létrehozásának a gondolata, azonban ilyen adatbázis eddig még nem jött létre.⁷

Annyi azért a rendelkezésre álló adatokból megállapítható, hogy a határokon átnyúló jogsértések alapvetően az internetes csalásokból eredtek (nyereményjátékok, promóciós utak, lottószolgáltatások stb.), valamint távértékesítési és utazási szerződésekből. A jogellenes magatartások különböző formái a tisztességtelen szerződési feltételek vagy a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokra vonatkozó rendelkezések megsértése körében jelentek meg (félrevezető a reklám, félrevezető az ár, vagy a szolgáltatás tartalma maga félrevezető).⁸

Ausztriában annak ellenére, hogy a fogyasztók jogait védő szervezetek egytől egyig szerepelnek az Európai Unió Bizottságának a perindítási jogosultsággal rendelkező szervezeteket összesítő „minősített szervezetek” listáján, kizárólag a nemzeti bíróságok előtt indítanak eljárást, és csak belföldi jogsértések miatt, határokon átnyúló jogsértések miatt nem.⁹ Ennek több oka is van, melyeket az említett szervezetek jelöltek meg egy az Európai Unió Bizottsága felkérésére készített tanulmányhoz.¹⁰ A kollíziós tényálláson alapuló perindítási ügyekben

⁶ A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak a a fogyasztói érdekek védelme érdekében a jogsértés megszüntetésére irányuló eljárásokról szóló 2009/22/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv alkalmazásáról [COM/2012/0635 final]

⁷ Jens Kartsten: *Study on the application of Directive 2009/22/EC on injunctions for the protection of consumers' interests (former Directive 98/27/EC)*. Specific Contract, N°17.010403/11/596569, Final Report, 2011, 32.

⁸ Kartsten: i. m. 33. o.

⁹ A *Verein für Konsumenteninformation* fogyasztóvédelmi szervezet 40-50 keresetéből csak egy érint külföldi vállalkozást.

¹⁰ Kartsten: i. m.

a visszatartó tényezők közül a nyelvi akadály, külföldi ügyvédek alkalmazása, a tanúk vonakodása egy másik tagállamba való utazás kapcsán, az utazási költségek (ügyvédek, tanúk) és az eljárási törvények különbözőségei voltak, valamint az, hogy az ítélet határokön átnyúló végrehajtása, így a jogsértések tényleges megszüntetésének elérése szinte lehetetlen. Ausztriában például a jogi szabályozásból következően a jogsértő magatartás miatt kiszabott bírság nem része a bírósági döntésnek, hanem arról a bírósági végrehajtásról szóló törvény rendelkezik.¹¹ Németországban viszont a jogsértésért megállapított bírság végrehajtása is a döntés része. A gyakorlatban ez azzal a következménnyel jár, hogy ha a végrehajtás Ausztriában nem lehetséges (például, ha nincs a vállalkozásnak olyan vagyona, amin be lehetne hajtani Ausztriában), azt Németországban kell végrehajtani. A német bíróságok erre tekintettel megtagadják a végrehajtást érvényes jogcím hiányában.¹² De számos más eljárási probléma is felmerül, a keresetlevél, az írásbeli bizonyítékok és egyéb okiratok fordítása és külföldi kézbesítése is jelentős akadállyal minősült.

Egy másik esetben a legnagyobb osztrák fogyasztóvédelmi szervezet, a VKI (*Verein für Konsumenteninformation*) a GMX németországi e-mail szolgáltató fogyasztói szerződéseiben alkalmazott tisztességtelen általános szerződési feltételek miatt peren kívüli eljárást indított a céggel szemben. A GMX az eljárásban nyilatkozatban vállalta, hogy megszünteti a jogsértést, ellenkező esetben pedig bírságot fizet. Mivel a szerződés ellenére a jogsértést továbbra is folytatta a cég, a VKI megpróbálta érvényesíteni a szerződéses bírságot, de az eljárási jogszabályok¹³ különbségei miatt az nem sikerült. Ausztriában inkább a büntetőjogi eszközöket tartják a legalkalmasabbnak a határokon átnyúló jogsértésekkel szemben. Például az ún. „Friedrich Müller”-ügyben az osztrák versenyhatóság két esetben is eljárást indított amiatt, mert nyereményt ígértek a fogyasztóknak, azonban azt nem kapták meg. A végrehajtásra azonban nem kerülhetett sor, mert a cég időközben csődöt jelentett.

Komoly problémát jelent az eljárások finanszírozása is. Az osztrák jog tiltja a felperes ügyvédje költségeinek megtérítését,¹⁴ ezért a perek harmadik fél általi finanszírozását kifogásolták, mivel ellentétes az osztrák jog ezen rendelkezésével. Az Oberster Gerichtshof (Osztrák Legfelsőbb Bíróság) azonban úgy határozott, hogy az alperes nem hivatkozhat védekezéséért erre, a harmadik fél oldaláról történő finanszírozás a követelések jogosultjai és a pert finanszírozó harmadik fél közötti kérdés.¹⁵

¹¹ Exekutionsordnung (EO)

¹² Kartsten: i. m. 47. o.

¹³ Exekutionsordnung (EO)

¹⁴ Lásd ZPO 879. §

¹⁵ Alexander Klausner: *Class Actions – Austria*. (2019) <https://gettingthedealthrough.com/area/82/jurisdiction/25/class-actions-austria/>

Egyesült Királyság

Az Egyesült Királyság a kevés olyan országok egyike, ahol viszonylag aktív tevékenység mutatható ki a határokon átnyúló jogsértések miatt eljárások tekintetében. A 2014-ig működő és a fogyasztóvédelmi ügyekért felelős *Office of Fair Trading* kezdeményezett főleg eljárásokat külföldi bíróságok előtt.¹⁶ Viszont az Európai Parlament és a Tanács a fogyasztóvédelmi jogszabályok alkalmazásáért felelős nemzeti hatóságok közötti együttműködésről szóló 2006/2004/EK rendelete (2004. október 27.)¹⁷ hatálybalépését követően (az ún. CPC mechanizmus) az *Office of Fair Trading* ez irányú tevékenységét felfüggesztette, mivel a CPC mechanizmus a határokon átnyúló jogsértések miatti fellépés elsődleges eszközeivé vált. Az Egyesült Királyságban ez a megoldást a piacfelügyelet hagyományos koncepciójához szorosabban illeszkedőnek tekintették. A határokon átnyúló bírósági eljárás kezdeményezések azonban nem kerültek teljesen negligálásra, opcionális eszközként megmaradtak. Figyelembe véve különösen, hogy a jogsértési irányelv mellékletében felsorolt fogyasztói irányelvek alkalmazása eltérő, és a különböző értelmezések nehézséget okozhatnak a CPC mechanizmus hatékonyságában. A „hagyományos” bírósági eljárás kezdeményezés nem függ a külföldi végrehajtó szerv bizonytalan együttműködésétől. A CPC együttműködés különösen nem hatékony eszköz az időben megosztott használati jog (*timeshare*) és egyéb üdülési szolgáltatások, a határokon átnyúló lottójátékok, a megalapozatlan díjak és a fogyasztói hitelek területén.¹⁸

A fentiekől eltérően, amennyiben olyan határokon átnyúló jogsértésről van szó, amely miatt a peres eljárást a belföldi bíróság előtt kellene megindítani, erre a brit jog lehetőséget ad. A 2002-es vállalkozási törvény¹⁹ 8. része előírja, hogy az arra kijelölt szervezetek a belső és a közösségi fogyasztóvédelmi jogszabályok megsértésének megakadályozása érdekében bírósághoz fordulhatnak az Egyesült Királyságban. Az eljárás közérdekű jellegét mutatja, hogy az eljárás védi a „fogyasztók kollektív érdekeit” abban az esetben is, amikor a vállalkozás magatartása kárt okozott, de nem – vagy jelentős költségek nélkül

¹⁶ Például:

2002 – a holland Royal Consulting ellen, egy holland vállalat, amely nem kívánt elsősegélynyújtó készletet küldött az Egyesült Királyság lakosainak pénzfizetési kötelezettség mellett;

2004 – a belga D Duchesne SA társaság ellen televíziós direkt marketing miatt;

2005 – a D.C. Direct Communications Venk BV holland marketing cég ellen félrevezető levelek terjesztéséért az Egyesült Királyság lakosai számára;

2005 – a holland Fitanova BV ellen egészségügyi termékekre vonatkozó megtévesztő postai küldemények miatt;

2006 – a hollandiai „Best Of” és „Oliveal” ellen félrevezető nyereményáru-küldemények miatt.

¹⁷ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=CELEX%3A32004R2006>

¹⁸ Kartsten: i. m. 161. o.

¹⁹ Enterprise Act, 2002

nem – azonosíthatók az érintett fogyasztók vagy azok egy része. A jogsértés megszüntetésének elrendelésén és a kártérítésen túl lehetőség van az érintett szerződések megszüntetésének (nem megváltoztatásának) elrendelésére, valamint amennyiben a fogyasztókat nem lehet azonosítani, a fogyasztók kollektív érdekeit szolgáló intézkedések írhatók elő. Ez utóbbi lehet például, hogy kötelezhetik a vállalkozást, hogy a polgároknak nyújtandó tanácsadási szolgáltatással „egyenlítse ki a számlát”.²⁰

A 2002-es vállalkozási törvény alapján történő fellépésre jogosultak köre pontosan meghatározott. Csak azok a közintézmények rendelkeznek e lehetőséggel, amelyeket a törvény felsorol (az Egyesült Királyság Kereskedelmi Hivatala, kereskedelmi szabványügyi hivatalok és bizonyos állami fogyasztóvédelmi vagy szabályozó szervek), vagy a miniszter által kijelölt magánszervezet.²¹ A közösségi jog megsértése miatt egy külön listán szereplő szervek (*Consumer Protection Cooperation Enforcers*) is jogosultságot kaptak, olyanok, amelyek képesek kezelni a közösségi jogsértéseket. (Például az Egyesült Királyság Kereskedelmi Hivatala, Polgári Repülési Hatóság, Pénzügyi Irányító Hatóság, Kommunikációs Hivatal, Észak-Írországi Villamosenergia-ellátás főigazgatója, Észak-Írországiért felelős Gázügyi Főigazgatóság, Vízügyi Szolgálatok Szabályozó Hatósága, Vasúti Rendelet Hivatala.) Magánszemélyek nem jogosultak e törvény alapján fellépésre, hanem valamelyik jogosulthoz kell fordulniuk.²²

Az Egyesült Királyságban több olyan problémát is tapasztaltak, amelyek gátló hatásúak a határokon túlnyúló jogsértésekkel szembeni eljárások megindítására. Egyrészt ilyen az információhiány, és a minősített szervezetek listáján szereplő szervezetek közül néhány nem is tudja, hogy szerepel a listán. A másik probléma az eljárás előkészítésére és lefolytatására fordítandó idő és pénz. Az eljárások nehézkesek és ezért időigényesek. Ez már önmagában költségnövelő tényező, továbbá a minősített szervezeteknek ugyanazokat a bírósági díjakat kell viselniük, az általános perköltségviselési szabályok szerint, mint minden más ügyben. Ez a szempont a „vesztes fizet” elvvel kombinálva komoly pénzügyi kockázatot jelent, amelynek jelentős visszatartó hatása van a perindítási hajlandóságra. Ezek a problémák egy határokon átnyúló jogsértés miatti fellépés megszervezése során csak súlyosbodnak. A határokon átnyúló ügyekben technikailag is nagyon nehéz információkat és bizonyítékokat beszerezni egy másik tagállamban letelepedett kereskedőtől, mindamellett, hogy egy másik ország jogrendszerét is ismerni kell. Az alperesek kihasználják a távolságból és a nyelvi különbségekből eredő akadályokat, és elnyújthatják a tárgyalásokat. Összességében az Egyesült Királyságban az a tapasztalat alakult ki, hogy a 2009/22/EK irányelv alapmechanizmusa viszonylagosan egy-

²⁰ Vincent Smith – Mahdis Moeiri-Farsi: Focus on Collective Redress – England and Wales. British Institute of International and Comparative Law, 2018. <https://www.collectiveredress.org/collective-redress/reports/ew/overview>

²¹ Az egyetlen ilyen magánszervezet a Fogyasztók Egyesülete (Consumers' Association).

²² Smith – Moeiri-Farsi: i. m.

szerű (a minősített szervezetek a külföldi bíróságoknál perelhetnek), azonban ennek működőképességét a tagállamok magánjogi rendszerei különbségekből eredő bonyolultság megakadályozza.

Németország

Németországban a fogyasztói jogokról és egyéb jogsértésekről szóló jogorvoslatokról szóló törvény (*Unterlassungsklagengesetz*, UKLaG)²³ által szabályozott (*Verbandsklage*) és a versenytörvény szerinti (*UWG*) kollektív fellépési mechanizmus is magában foglalja az Európai Unión belüli fogyasztói jogok megsértésének eseteit is, és nem akadályozza a külföldi szervezetek részvételét a Németországban indított ügyekben.²⁴ Az UKLaG alapján kizárólag a minősített szervezetek jogosultak határokon átnyúló ügyek folytatására. A fogyasztói szervezetek kiemelt hatáskörrel rendelkeznek, míg a szakszervezetek, a kereskedelmi kamarák és a kézművesek szövetségei esetén csak a saját területük alá tartozó jogvitákra korlátozódik.²⁵ Németországban közel 80 minősített szervezet van regisztrálva a bizottsági listára, így itt található a legtöbb olyan szerv, amely hivatalosan jogosult határokon átnyúló jogsértésekkel szembeni fellépésre. A jegyzéket a Szövetségi Igazságszolgáltatási Hivatal (*Bundesamt für Justiz*) vezeti.

A határon túli ügyekben történt fellépések számáról hivatalos statisztikák Németországban sem állnak rendelkezésre, de általában elmondható, hogy más államokhoz képest Németországban viszonylagos aktivitás figyelhető meg. A VZBV éves szinten akár húsz eljárást is kezdeményez, míg a WZ még aktívabb, éves szinten több mint száz ügyet indít. A minősített szervezetek szívesebben indítanak eljárást a saját országuk bírósága előtt, mint külföldön.²⁶ A német tapasztalatok szerint a határokon átnyúló jogsértésekkel szembeni fellépés legnagyobb akadálya a perköltségek viselésének kockázata. Önmagában a fordítási költségek is tetemesek. A per során pedig hiába részesül mentességben a perköltségek kapcsán a perindító, vesztes ügy esetén az alperes vállalkozás kártérítési igénnyel lép fel vele szemben. Nehézségekbe ütközik a külföldi cégek azonosítása, valamint értesítési címük felkutatása is. A nemzetközi magánjogi alapon folyó ügyek szakmai vitele különös felkészültséget igényel, amely újabb akadály a perindítók oldalán. Ennek az a gyakorlati következménye, hogy a perindítások a „biztos” ügyekre korlátozódnak.²⁷

²³ Gesetz über Unterlassungsklagen bei Verbraucherrechts- und anderen Verstößen (Unterlassungsklagengesetz - UKlaG) Unterlassungsklagengesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 27. August 2002 (BGBl. I S. 3422, 4346)

²⁴ UKlaG § 4a Unterlassungsanspruch bei innergemeinschaftlichen Verstößen

²⁵ UKLaG 3. és 4. §.

²⁶ Kartsten: i. m. 79. o.

²⁷ Uo. 84–85. o.

Franciaország

Franciaországban 18 olyan civil szervezet működik, amely a fogyasztók védelmében végzi tevékenységét. Ezeknek a nagyobb része nem indít bírósági eljárásokat, és csak két olyan szervezet van,²⁸ amelyek a határokon átnyúló jogsértések miatt is fellépnek. Franciaországban a Versenypolitikai, Fogyasztóvédelmi és Csalás Ellenőrzési Főigazgatóság (*Direction générale de la concurrence, de la consommation et de la répression des fraudes*, DGCCRF), amely egy állami szerv, ugyancsak jogkörrel rendelkezik arra, hogy jogi eljárást indítson a fogyasztók jogait sértő magatartások megszüntetése, illetve a tisztességtelen szerződési feltételek alkalmazása miatt. A DGCCRF már indított bírósági eljárást külföldi jogsértés miatt, de Franciaországban is csak néhány ilyen ügy volt összesen.²⁹ Az egyik ügyben a DGCCRF több külföldi fogyasztóvédelmi hatóság kérésére egy francia weboldal üzemeltetője ellen uniós fogyasztóvédelmi szabályok megsértése miatt a *Tribunal de grande instance de Paris* előtt indított eljárást. Egy másik esetben az UFC megpróbált határokon átnyúló eljárást indítani hozni egy francia-svájci ügyben. A *Tribunal de Commerce d'Avignon* azonban azt állapította meg, hogy nem rendelkezik az ügyben nemzetközi joghatósággal.

Bár nem tekinthető az irányelv által vett értelemben határokon átnyúló jogsértés miatti fellépésnek, de a fellépések egyedülálló összehangoltsága miatt érdemes példaként megemlíteni egy Franciaországot, Portugáliát és Belgiumot érintő esetet, amikor légitársaságok viteldíjainak átláthatatlansága miatt lépett fel összehangoltan az *UFC-Que Choisir*, a DECO (Portugália) és a *Test-Achats* (Belgium) a társaságokkal szemben, az alkalmazott általános szerződési feltételek tisztességtelensége miatt.

A tapasztalatok szerint, ha a belföldi bíróságok marasztaló döntést is hoztak olyan külföldi vállalatokkal szemben, amelyek francia fogyasztókkal szemben követtek el jogsértéseket, az ítéletek végrehajtása, vagyis a bírói döntésben foglaltak külföldön való érvényesítése jelentős nehézségekbe ütközött.³⁰

Portugália

Portugáliában eddig egyetlen minősített fogyasztóvédelmi szervezet sem indított eljárást külföldi bíróság előtt határokon átnyúló jogsértés miatt. Ennek oka alapvetően az, hogy a peres eljárással járó költségek finanszírozása és az eljárás gyakorlati lebonyolításához szükséges technikai feltételek sem állnak rendelkezésre a fogyasztóvédelmi egyesületeknél.

²⁸ Az UFC-Que Choisir és a Consommation Logement et Cadre de Vie (CLCV).

²⁹ 2008 és 2012 között két ügy indult tagállamokon átnyúló jogsértés miatt.

³⁰ Kartsten: i. m. 67–69. o.

Viszont belföldi bíróság előtti eljárás kezdeményezésre sor került a több mint 200 000 fős tagsággal rendelkező *Associação Portuguesa para a Defesa do Consumidor* (DECO) részéről. 2009 májusában indított el a francia *UFC-Que Choisir* és a belgiumi *Test-Achats* együttműködésével légitársaságok által alkalmazott általános szállítási feltételek tisztességtelensége és a weboldaluk nem megfelelő átláthatósága miatt. Az eljárás eredményeként a belgiumi ügy kapcsán született ítélet. A DECO az eljárást alapvetően a tagbevételeiből finanszírozta.

Portugáliában a határokon átnyúló igényérvényesítési eljárások lehetősége széles körben nem ismert. Ebből kifolyólag a jogi szakemberek, ügyvédek nem keresik aktívan az ilyen perek megindításának lehetőségét, illetve nem is ismerik fel, hogy az adott ügy, jogvita alkalmas lehetne ilyen eljárás megindítására. Az eljárások indításának másik fő akadálya az, hogy magas költségekkel járnak, beleértve a bírósági díjakat és az ügyvédi költségeket is.³¹

Bulgária

Bulgáriában a fogyasztóvédelmi törvény³² hatálybalépése óta (2006) minősített fogyasztóvédelmi szervezetek közül egy sem nyújtott be keresetet határon átnyúló jogsértés miatt, sem belföldi, sem külföldi bíróság előtt. Vagyis a Róma II. rendelet 6. cikke nem került alkalmazásra. A fellelési lehetőség tehát 2006-óta adott, amikor is 98/27/EK irányelv rendelkezéseit a fogyasztóvédelmi törvénybe beültették. A törvény IX. fejezete foglalkozik a kollektív jogorvoslattal, ideértve a jogorvoslatra irányuló kereseteket is. Az irányelv végrehajtása érdekében a törvény előírja minősített szervezetek jegyzékének létrehozását és a minősített szervezetek által teljesítendő kritériumokról szóló rendelet elfogadását.³³ Ezt a Gazdasági és Energiaügyi Miniszter rendelete³⁴ szabályozza, amely meghatározza azokat a kritériumokat, amelyeknek meg kell felelniük a minősített szervezeteknek, hogy jogosultak legyenek keresetindításra a fogyasztók kollektív jogainak védelme érdekében. A kvalifikáció feltétele, hogy az adott szervezet objektív módon védje a fogyasztók kollektív érdekeit, melyet tartalmaznia kell a civil szervezet alapszabályának is. Az Igazságügyi Minisztérium nonprofit szervezetként veszi nyilvántartásba, és függetlennek kell lennie a gyártóktól, az importőröktől, a kereskedőktől és a szolgáltatásnyújtóktól, valamint a politikai pártoktól, és vállalnia kell, hogy nem terjeszt semmilyen formában hirdetési üzeneteket, amelyek veszélyeztethetik a szervezet függetlenségét. A törvény ezen kívül felhatalmazza a Fogyasztóvédelmi Bizottságot (kormányzati testület), hogy fogyasztóvédelmi eljárásokat, intézkedéseket kezdeményezhessen. A törvény biztosítja a fogyasztók kollektív igényei érdekében keresetek benyújtásának lehetőségét más tagállamok minősített egységeinek is. Azok a fogyasztói

³¹ Uo. 112–114. o.

³² State Gazette No. 99/ 9.12.2005

³³ 164. cikk (1) bekezdés 7. pont (2)–(3) bekezdése.

³⁴ State Gazette No 89, of 3.11.2006, in force as of 1.1.2007

szervezetek, amelyek megfelelnek a minősített szervezeti státusz elismerése követelményének, valamint a Fogyasztóvédelmi Bizottság kezdeményezhet intézkedést minden olyan területen, amely a 2009/22/EK irányelv mellékletében felsorolt fogyasztóvédelmi irányelvek rendelkezéseinek megsértésén alapul, valamint bármely más a fogyasztók jogait sértő egyéb jogszabályok megsértése miatt is. Ezáltal a bulgáriai belső jog hatékonyabb jogvédelmet biztosít az irányelv által előírt szintnél.

A fogyasztók érdekében tevékenykedő civil szervezetek pénzügyi támogatást kapnak tevékenységükhöz az államtól. A finanszírozást a fogyasztói szervezeteknek nyújtják, a fogyasztók javára végzett tevékenységük függvényében. Az egyik kritérium, amelyet többek között a fogyasztói szervezeteknek szánt állami támogatás elosztásánál figyelembe vehetnek, az az előző évben benyújtott bírósági keresetek száma.³⁵

Összegzés

A közérdekű per általános jellemzője, hogy áttöri a hagyományosan a felek egyenlőségén alapuló magánjogi perstruktúrát, és keresetindításra jogosítja fel a jogvédelmi feladattal felruházott szervezetet, melyek keresetelési joga nem anyagi jogi érintettségén, hanem eljárásjogi rendelkezésén alapul. Ezáltal felértékeli a fogyasztót, és lehetővé teszi az egyéni úton nem megvédhető igények érvényesíthetőségét, valamint a társadalmi szintű fogyasztói érdekek védelmét a magánjogban. Azokban az esetekben, amikor a közérdekű perre okot adó jogsértés esetén egyéni perlésre is lehetőség van (tipikusan ilyenek a károkozással járó helyzetek), az egyéni igényérvényesítés anyagi kockázatának mérlegelése szempontjából a közérdekű perindítás biztonságosabb választás lehet, mint az egyéni fellépés, mivel a peresztesség költsége a perindítót és nem az egyént terheli. A költségviselés kockázata az egyéni igényérvényesítés egyik legnagyobb visszatartó ereje.³⁶ Ha pedig olyan jogsértésről van szó, ahol nem lehet az egyéni károkat azonosítani (kollektív fogyasztói érdekek), csak a közérdekű fellépés teheti „ficitessé” a jogrendszer.

Ahogy látható volt a fenti példákon keresztül, ennek különös jelentősége van a határokon átnyúló jogsértések esetén, ahol a fogyasztó olyan akadályokba ütközik, mint a külföldi jog nem ismerete, a kézbesítési nehézségek, az eljárási költségek, a nyelvi és jogrendszerbeli különbségek.

A közérdekű perindítások gyakoriságával kapcsolatosan hazánkban sem állnak átfogó statisztikák, felmérések rendelkezésünkre. A közzétett bírósági döntésekből

³⁵ Kartsten: i. m. 55. o.

³⁶ Már a '80-as években kutatás igazolta, hogy minél alacsonyabb a peres fél szociális státusa, annál kisebb az esélye a polgári perben a sikerre. Lásd Rolf Bender – Rolf Schumacher: *Erfolgsbarrieren vor Gericht. Eine empirische Untersuchung zur Chancengleichheit im Zivilprozess*. Mohr Siebeck, Tübingen, 1980, 19–20.

és a nyilvánosan elérhető adatokból annyi viszont tisztán látható, hogy alapvetően az ügyészség él ezzel a lehetőséggel. Az ügyészség alkotmányos jogállásából eredő kötelezettsége a közérdek érvényesítése, és törvényes lehetőségei és speciális szakismeretei folytán kiemelten hatékonynak tekinthető az arra jogosultak között. A civil szervezetek eljárási lehetőségei jelentősen ki vannak téve a finanszírozási nehézségeknél, és a viselniük kell a perköltség kockázatát is, amely szintén jelentős visszatartó tényező. Az Európai Unió tagállamai közül aktivitás azoknál a civil szervezeteknél figyelhető meg (például Franciaország, Ausztria, Németország), ahol a tagság olyan tömeges méreteket ér el, amely lehetővé teszi ezen perek finanszírozását.

Biblioterápia a büntetés-végrehajtási intézményekben

A biblioterápiai foglalkozások sajátosságai a zárt intézményekben

A zárt intézményekben, különösen a büntetés-végrehajtási rezsimekben (továbbiakban: börtön) lévő emberek esetében is nagyon jól működik a biblioterápia, amelynek a segítségével az elítéltek képesek lesznek arra, hogy fejlődjön az önismeretük, a szövegértésük és a kommunikációjuk. Az elítéltek a szépirodalom segítségével megérthetik és feldolgozhatják a saját tetteiket, felismerhetik a bűncselekmény következményeit, és az empátia megerősítése együtt járhat azzal, hogy átéljék a másnak okozott fájdalmat. Az irodalmi szöveg biblioterápiás feldolgozásakor az elkövetőnek lehetősége lesz arra, hogy vállalja a felelősséget a jogellenes magatartásáért. A szöveg olvasása, közös feldolgozása segíti a bűnhődés átélését, ez pedig szükséges ahhoz, hogy később önkéntesen helyrehozzák a bűncselekménnyel okozott kárt. A szövegeken keresztül az elkövetők kifejezhetik saját érzéseiket, levezethetik a bennük lévő feszültségeket, és nem utolsósorban fejleszthetik a kommunikációs készségeiket. Mindezek hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a börtönöveket jobban átvészeljék, szabadulásukkor pedig visszailleszkedjenek a társadalomba, a munkahelyükre, a családjukba, és az sem kevésbé fontos cél, hogy később elkerüljék a visszaesést. A csoportos biblioterápia esetén az elítéltek a közös megbeszélés folyamán az egymással szembeni toleranciájukat is növelhetik, ami által elérhető, hogy az összezártságban ne okozzanak további fájdalmakat egymásnak.

Számos szakirodalom szól a biblioterápia zárt intézményben történő hasznosságáról Magyarországon is, és több szakember sikeresen alkalmazza ezt a módszert a hazai börtönökben, többek között Béres Judit, Csorba-Simon Eszter, Rezsőfi Johanna és Kovács Zsuzsanna.

Béres Judit és Csorba-Simon Eszter fejlesztő biblioterápiája a magyar börtönökben

Béres Judit és Csorba-Simon Eszter több csoportnak is tartott fejlesztő biblioterápiát a pécsi Fiatalkorúak Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetében (továbbiakban: fk. börtön).¹

* Kiss Anna PhD, tudományos főmunkatárs, OKRI; megbízott oktató, PPKE JÁK

¹ Béres Judit – Csorba-Simon Eszter: Fejlesztő biblioterápia fiatalkorú fogvatartottakkal. *Könyvtári Figyelő*, 2013/2., 259–260. o.

A felhasznált szövegek között többnyire irodalmi művek² szerepeltek, de előfordultak dalszövegek is.

Örkény István *Ki mit tud* című egypercesét az alábbi kérdések mentén dolgozták fel:

- Mi a véleményük a műben szereplő férjről?
- Van-e olyan tulajdonságuk, képességük, amelyről a társaik nem tudnak?
- Mennyi idő alatt lehet megismerni valakit?
- Mit tartanak fontosabbnak: a belső értékeket vagy a külsőségeket?
- Mi alapján döntenek el, hogy kivel barátkoznak?
- Az elhallgatás hazugságnak számít-e?
- Kinek a hibája, hogy nem derült fény erre a tudásra?
- Mennyire tartják megfelelőnek a kommunikációt a házaspár között?
- Miért nem beszélt a nő a tehetségéről?
- Mi a különbség az elhallgatás, a hazugság és a füllentés között? Hazudtak-e már, és ha igen, miért?³

A terapeuták szerint a csoport a belső értékek prioritásából indult ki, ehhez képest a külsőségek másodlagosak – vallották a csoport tagjai, mert „bárki meg tudja játszani magát, olyan tulajdonságokat mutatva, amik nem felelnek meg a valóságnak”.⁴

A csoporttagok abban is egyetértettek, hogy nem szabad a látszat alapján ítélni, mert meg kell ismerni valakit ahhoz, hogy véleményt formálhassunk róla. Mennyi időt vesz ez igénybe? Erre nem tudtak egyértelműen válaszolni:

„Egyesek szerint rögtön lehet látni valakin, hogy milyen ember is valójában (ez viszont ellentmondásban állt azzal, amit korábban állítottak), mások szerint évek elteltével is okozhatnak egymásnak meglepetést az emberek – utalva ezzel a történetben szereplő házaspárra. Az elhallgatás, a füllentés és a hazugság közötti különbségeket is nagyon finoman tudták árnyalni. Úgy gondolták, hogy míg az előbbi kettővel sokszor a másikat akarjuk megkímélni egy számára fájdalmas információtól, vagyis jót szeretnénk tenni neki, addig a hazugsággal saját érdekeinket védjük, figyelmen kívül hagyva azt, hogy ezzel kit sértünk meg. Bár azt nem tagadták, hogy hazudtak már számukra fontos személynek. A füllentést és az elhallgatást elfogadhatónak tartották, olyan cselekvésnek, melyet akarva-akaratlanul, de mindenki elkövet.”⁵

² Örkény István: *Ki mit tud*; Petőfi Sándor: *Az álom*; Tömörkény István: *Vita a kutya miatt*; Somlyó György: *Mese arról, ki hogyan szeret*; Lázár Ervin: *A kék meg a sárga*; Juhász Magda: *De jó lenne*; Karinthy Frigyes: *Találkozás egy fiatalemberrel*; Szabolcsi Erzsébet: *Pozitív*; József Attila: *Én nem tudtam*; Choli Daróczi József: *Dal*; Jónás Tamás: *Hallgatás helyett*; József Attila: *A bűn*.

³ Béres – Csorba: i. m. 260. o.

⁴ Uo. 261. o.

⁵ Uo.

A foglalkozáson a novellában szereplő házaspár kapcsán előkerült a férfi-nő kapcsolat és a bizalom kérdése, valamint a kommunikációs nehézségek problémája. Érdekesen alakult a csoport tagjai közötti beszélgetés azért is, mivel a csoporttagok kétharmada roma származású volt, így előkerültek a kulturális különbségek a mélyben gyökerező tradíciók kapcsán.

„Érdekes volt megfigyelni, hogy az eltérő kultúra milyen mértékben befolyásolta véleményüket a nők jogairól és a párkapcsolatról. Bár az is egyértelmű, hogy a háttérben nem annyira a személyes tapasztalat és tudás dominál, hanem az otthon látott szokás továbbviteléről van szó. Azokra a kérdésekre, hogy adott szituációkban miért viselkednek az adott módon, nem tudtak egyértelmű választ adni, nem tudták megindokolni. Ezt látták a környezetükben, ezért így helyes. Az emberek önkéntelenül tovább viszik a környezetükben látott jó és rossz példákat, bár nem ismerik a hagyományok gyökerét és okait.”⁶

Petőfi Sándor verse (Az álom) kapcsán a valóságtól elrugaszkodott állapot megbeszélése került elő az alábbi kérdések segítségével:

- Szoktak-e álmodni?
- Miről?
- Mit tesznek/tennének meg álmukban, amit ébren nem mernek?
- Mi a helyzet a rémálmokkal?
- Ki emlékszik a rémálmaira, mik volt azok?
- Mi a különbség álom és álom között?
- Mit tehetünk azért, hogy elérjük az álmainkat?
- Milyen tulajdonságok kellenek hozzá?

Ez a foglalkozás kicsit nehezen indult, mert inkább csak általánosságokban tudtak gondolkodni, mint például, hogy családot szeretnének, meg házat, és biztos munkát.

Arra a kérdésre, hogy milyen az álomnő, kiderült, hogy mennyire mást gondolnak a férfi-női kapcsolatról.

„Az egyik elítélt leírása alapján az álomnő okos, szép és visszafogott életet él. Erre társa úgy reflektált, hogy ez tényleg álom, mert nincs olyan nő, aki ennek a három feltételnek megfelelné. Ebből a kijelentésből további viták alakultak ki, majd a félreértések megbeszélése után a következőre jutottak (szinte valamennyi foglalkozáson felmerült ez a téma): a nőnek otthon van a helye, el kell végeznie a házimunkát és a gyereknevelést, és nem járhat el csak úgy, az esetleges megcsalás pedig megbocsáthatatlan. Ellenben ha férfiről – vagyis róluk – van szó, akkor teljes szabadságban részesülnek.”⁷

A foglalkozássorozat alatt, Béres Juditék „elmondása” alapján, ha nem is változott sokat a csoport tagjainak a véleménye a nő szerepét illetően, legalább

⁶ Uo.

⁷ Uo. 262. o.

valamennyire árnyaltabbá vált – később ugyanis azt is hozzátették a nőkről alkotott egyoldalú véleményükhöz, hogy azért akadnak kivételek is.⁸

Somlyó György novellájának a címe, amit a következő alkalommal a csoportban feldolgoztak: *Mese arról, ki hogyan szeret*. A téma, ahogy a mű címéből is kiderül, a szeretet volt. Ez bármilyen kapcsolatnál jó téma lehet, ezért vitték be ezt a szöveget a csoportba, hogy megfelelő beszélgetési alapot nyújtson. Az alábbi kérdések mentén dolgozták fel a szöveget:

- Milyen az országútra tévedt nyúl/milyen az oroszlán stb.
- Ki melyik példával tud azonosulni? Elégedettek-e azzal?
- Melyik példával értenek egyet, és szerintük melyik nem vezet semmi jóra?
- A saját ismeretségi körükből tudnak-e olyan példát mondani, amivel nem értenek egyet?
- Mi a szeretet?
- Hogyan lehet kimutatni?
- Milyen szerepet kap az életükben a szeretet?
- Hogyan mutatják ki, ha valakit szeretnek?⁹

A szeretetről a börtönben lévők nem beszélnek, ez számukra tabu. Nem mutathatják ki az érzéseiket, mert akkor a többiek előtt gyengének tűnnek. Így ezt a szöveget az eredeti terveknek megfelelően nem tudták feldolgozni, áttértek olyan dalszövegekre, amelyekre a fogvatartottak fogékonyabbak voltak.¹⁰

Rezsőfi Johanna biblioterápiája a börtönben

Rezsőfi Johanna pszichológus és biblioterapeuta a Budapesti Fegyház és Börtön pszichoszociális körletrészen elhelyezett felnőtt férfi elítéltek közül szervezett egy nyolcfős csoportot, és nyolc alkalommal tartott nekik biblioterápiai foglalkozást.

A téma főleg a yalomi értelemben vett belső szabadság volt, ezen belül is az egyéni felelősség és az emiatti szorongás kérdéseit járták körül a csoportban. A szabadság mellett még más egzisztenciális kérdésekről is szó esett, mint például a halál és az egyedüllét.¹¹

A csoport tagjai képesek voltak koncentrálni a bevitt szövegre, a szöveget megértették és egymásra is tudtak figyelni: mindig türelmesen végighallgatták a másikat. Problémát leginkább az jelentett, hogy a saját érzelmeiket nehezen tudták kifejezni, és az egymással folytatott párbeszédnek is néha elakadt a disputa, de ilyenkor a csoportvezető segített nekik abban, hogyan vegyék fel

⁸ Uo.

⁹ Uo.

¹⁰ Uo.

¹¹ Rezsőfi Johanna: Biblioterápia felnőtt férfi elítéltekkel. *Börtönügyi Szemle*, 2018/2., 84. o.

az elgurult gombolyag fonalát, vagyis „az egymással való párbeszéd igényelt támogatást”.¹²

A csoportvezető a foglalkozássorozat közepén, vagyis a negyedik alkalommal érezte úgy, hogy jobban bevonódott a csoportba, mint kellett volna, mert észrevette, hogy hozzá beszélnek, rá néznek, neki címzik a mondandójukat, és ez az egymás közötti párbeszéd rovására megy, de egy kis segítséggel ezt a feszültséget is fel lehetett oldani. A végére ez a foglalkozás is jól sikerült, mert létrejött a párbeszéd a csoporttagok között.¹³

A foglalkozások egy részén dolgoztak csak fel szépirodalmat, a források között szerepelt dalszöveg és saját vers is. A szépirodalmi szövegek között lírai és epikai alkotások is voltak: vers, levél és mese. Utóbbi Lázár Ervin prózáját jelentette, *A kalapba zárt lány* címűt, ez kedvelt szövege a biblioterápiás foglalkozásoknak. Erdős Virág *Katalinka szállj el* című verse szerepelt a lírai alkotások közül a biblioterápián. A harmadik irodalmi mű pedig Kafka egyik válogatott részleteket tartalmazó szövege volt, a *Levél Apámhoz* című alkotásból. A többi foglalkozáson pedig nem irodalmi szövegek szerepeltek.¹⁴

Lázár Ervin meséjére (*A kalapba zárt lány*) a második foglalkozáson került sor. A szöveg felolvasása előtt a csoportvezető általános iránymutatásként arra hívta fel a csoporttagok figyelmét, hogy a mese felolvasása után, a sajátélménynél bármit megoszthatnak egymással, ami a mű kapcsán eszükbe jut. A szöveg feldolgozása viszont konkrét kérdések segítségével történt:

- Mi a kalap?
- Miért lehetett egészen eddig „hajadonfőtt” a lány?
- Mit jelenthet átvitt értelemben a kertészkedés, amit bent végzett?
- Számukra mi az, ami hasonlóan megtorpanásra készített lenne?
- Miért választotta végül a kalap viselését?¹⁵

A konkrét kérdések Rezsőfi Johanna szerint segítséget jelenthetnek abban, hogy a csoport tagjai arra a helyzetre reflektáljanak, amiben éppen vannak. A börtön is „sötét” hely, ott sem otthonos „közeg” veszi körül a benne élőket, és senki számára sincs biztosítva a komfortos élettér. Ezek olyan közös szempontok, amelyek miatt alkalmas ez a szöveg az elítéltekkel történő feldolgozásra.¹⁶

A csoportvezető szerint fontos volt ezen a foglalkozáson az is, hogy a hétköznapi életből más esetek is szóba kerültek, olyanok, ahol az ember elveszíti a szabadságát, távolra kerül ettől, és ahol a nehézségekkel egyedül kell megküzdnie, továbbá teret kell nyernie ahhoz, hogy továbbléphessen.¹⁷

¹² Uo.

¹³ Uo. 86. o.

¹⁴ Uo. 67–88. o.

¹⁵ Uo. 75. o.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Uo.

A megszólalók közül volt olyan, aki tágan értelmezte a kérdést, és a kalapot az emberek problémáival azonosította. Ez a felvetés a többieknek is tetszett, és tudtak ezzel azonosulni. Egy másik csoporttag szerint a történet olyan tanulságos mese, ahol a kalap meg akarja leckéztetni a lányt. A kalap ezért igazából kihívásként is felfogható. Ehhez a megállapításhoz sokan csatlakoztak, de a sajátélmény előhívása a foglalkozások elején még nehezen ment. Az első ezzel kapcsolatos hozzászólás a hiányt említette, további kérdésre pedig, hogy mi nek a hiányával azonosítja a kalapot, az elítélt kiemelte a családot. Elmondta továbbá azt is, hogy

„volt olyan időszak az életében, amikor ilyen sötét, szorító kalap alatt érezte magát, de sikerült ezzel – átmenetileg – megküzdenie. Letette a drogokat egy időre és dolgozni kezdett. Sajnos azután visszacsúszott és közben elvesztette több rokonát. Úgy fogalmazott, hogy most már látja mi a fontos a számára és megtanulta, hogy van ereje a változtatáshoz.”¹⁸

Egy másik elítélt a család hiányához úgy kapcsolódott, hogy az édesapját hozta szóba, aki korábban, egy múltbéli fogva tartása alatt támogatta őt, de azzal a feltétellel, hogy nem kerül vissza a börtönbe, befejezi a drogozást. Sajnos ő ezt nem tartotta be, és ismét itt van. Az apja viszont betartotta az ígéretét, és megszűntette a fiával a közvetlen kapcsolatot, nem támogatja, nem ír neki, de másoktól azért érdeklődik, hogy mi van vele. Az elítélt azt is elmondta, hogy tudja, az apja szereti őt. Itt bent a börtönben meg kell tanulnia, hogyan fogadja el másoktól a támogatást. Ha másra nem is, erre jó a mostani bezártság. A következő hozzászóló arról beszélt, hogy a

„szabad életében rendszerint sok pénze volt a bűncselekményei miatt, jól élt, de ez nem tette boldoggá. Párkapcsolataiban kereste a boldogságot, de általában azzal igyekezett levenni a lábáról a nőket, hogy elhalmozta őket ajándékokkal. Felmerült, hogy vajon összefügghetett-e ez a hozzáállása azzal, hogy nem volt elég önbizalma, nem hitt eléggé abban, hogy saját magáért szeretni fogják. Erre helyesséssel reagált.”¹⁹

Az egyik elítélt arról beszélt, hogy bár fáradt és lehangolt, de igyekszik a börtönben megtalálni azokat az apró örömeket, ahogy ő fogalmazott, a mesében is szereplő „patakokat és virágokat”. Sajnos eddig ez még nem sikerült neki. Erre a többiek egyből közbeszóltak, és azzal biztatták az előttük megszólalót, aki első büntényesként került a börtönbe, hogy örüljön annak, ha ennyire rosszul érzi magát, mert akkor ez majd visszatartja őt az újabb elkövetéstől. Rezsőfi ennél a pontnál úgy érezte, hogy teret kell adnia egyfajta ventilálásnak, még akkor is, ha ez eltereli az eredetileg felvetett témától a beszélgetést. A csoportvezető úgy érezte, hogy ez a kitérő viszont segíthet a börtönnel kapcsolatos nehézségek feldolgozásában. Az elítéltek is ebbe az irányba terelték a beszélgetést. Egy kis kitérő után viszont ismét tudtak kapcsolódni a mese szö-

¹⁸ Uo.

¹⁹ Uo.

vegéhez. Újra előkerült a kalap súlyos problémája, ami az elítéltek számára magát a bezártságot jelenti. A foglalkozás végén azt a feladatot kapták, hogy képzeljenek el egy olyan kalapot,

„amiben csupa jó dolog van, ebből válasszanak valamit, amit most szívesen magukhoz vennének – akár egy-egy szó formájában”, és volt, aki a családot, mások az örömet vagy a boldogságot választották. Az egyik elítélt „a pozitív gondolkodást, és még röviden beszélt arról, hogy milyen erősen hisz abban, hogy a jó gondolatok jó dolgokat vonzanak be”.²⁰

A következő foglalkozáson Erdős Virág Katalinka *szállj el* című verse kapcsán az előítéletekről, a társadalmi egyenlőtlenségről és a kirekesztettségről beszélgettek. Az elítéltek számára ez a téma fontos sajátélményt váltott ki, többen a börtöni létre, az ottani kiszolgáltatottságra asszociáltak. A csoportvezető éppen ezért választotta Erdős Virág versét, mert sejtette, hogy a téma olyan sajátélményt vált ki, ami ebben a körben mélyre megy. „Rávilágít a mai magyar társadalomban a kisebbség és többség közt feszülő ellentétre, arra, hogy a tehetősök, jó pozícióban levő vagy egyszerűen arrogáns emberek mi mindent megtesznek másokkal. Az ezzel kapcsolatos egyéni tapasztalatokat” szerette volna a pszichológus biblioterapeuta előhívni.²¹

Az említett *Kafka*-levélre, a *Levél apámhoz* című mű feldolgozására a foglalkozássorozat második felében került sor. Az elítéltek közül volt olyan, aki a cím láttán elzárkózott, és azt mondta, hogy neki ez Karácsony közeledtén nehéz téma, nem szeretne most erről beszélgetni. Még más csoporttagok is csatlakoztak ehhez, így a levél feldolgozására és az erről való beszélgetésre egy másik alkalommal került sor, amikor az alábbi kérdéseket fogalmazta meg a csoportvezető a szöveg kapcsán:

- Van-e az életükben olyan személy, akivel hasonlóan keserű, problémás a kapcsolatuk?
- Milyen embernek ismerik a saját szüleit?
- Mennyire érzik, hogy az ő mintájukat másolják?
- Mennyiben korlátozzák a szüleik a szabadságukat és ők, mint szülők, mennyire korlátozzák gyermeküket?²²

Az egyik elítélt szerint a szöveg a „kötelező tiszteletadásról szól”. Egy másik pedig megjegyezte, hogy ő ilyen levelet inkább az anyjának írna, aki otthagytta őt is és a két kishúgát is az apjukkal, amikor ők még gyerekek voltak, hogy az anya új életet kezdhesen. Figyelmesen hallgatták őt a többiek, és néha közbe is szóltak, hogy igen, „súlyos dolgok ezek”. Azt is elmondta, hogy szabadulása után meg akarja keresni az édesanyját, és elmondja neki, hogy mit gondol, mit érez. Szeretne megbocsátani neki, de ehhez az kell, hogy az anyja bocsánatot kérjen tőle. És nagyon kíváncsi arra, hogy mit mond majd az anyja

²⁰ Uo. 76. o.

²¹ Uo. 76–77. o.

²² Uo. 80. o.

16 év után, miért nem kereste a gyerekeit eddig. Egy másik elítélt elmesélte, hogy korábban ő tényleg írt az apjának egy Kafkához hasonló levelet, és el is küldte, de azt gondolja, hogy az apja sohasem kapta ezt meg. Az ő apja „csak fizikailag volt jelen az életében, érzelmileg távoli maradt és megközelíthetetlen”. A többi elítélt mindvégig figyelmesen hallgatta azt, aki éppen az életéről mesélt, és egyikük le is vonta az általános következtetést, miszerint „sajnos hiába van az, hogy az egyik fél megtesz mindent a kapcsolatért, ha a másik részéről nincs meg semmi viszonzás”. Egy másik elítélt szerint nála is a probléma abból ered, hogy neki sincs kapcsolata az anyjával, az apja pedig alkoholist, ezért rá se számíthat. És az is baj, hogy a legkisebb húga szerinte rossz irányba indult, és innen a börtönből nem tudja felkarolni őt. Ezért saját magát hibáztatja. Ha nem lenne börtönben, tudna segíteni a húgának. „Próbál olyan leveleket írni, amivel erőt önt apjába és testvérébe.” Erre a csoporttársa megjegyezte, hogy neki is van testvére, féltestvére, akit itt a börtönben ismert meg. Éppen a zárkában. „Nem tudott arról, hogy anyja korábbi kapcsolatából van egy bátyja. Elmondta, hogy nehéz volt mit kezdeni a helyzettel, idegen személyként állt előtte a féltestvére, aki az anyjukkal nem is tartott kapcsolatot (...)” Ehhez a témához egy másik elítélt is tudott kapcsolódni, aki szintén véletlenül találkozott a féltestvérel, és bár a létezéséről tudott, de nem ismerte őt. Nem viselte meg a találkozását, „csak különös érzést keltett benne.”²³

Kovács Zsuzsanna biblioterápiája a börtönben

Kovács Zsuzsanna szerint a börtönökben szabadságvesztésüket töltő fiatalok számára az olvasás – a bent végezhető sportolás, társasjátékozás, levélírás mellett – azért kedvelt tevékenység, mert a zárt helyen jóval kevesebb lehetőségük van más cselekvésekre, ezért sok olyan elítélt van, aki a börtönben többet olvas, mint szabadlábban. Az olvasást nem tekintik terápiának, szívesen részt vesznek az ilyen foglalkozásokon.²⁴

Beszámol arról, hogy a veszprémi Eötvös Károly Megyei Könyvtár és Közművelődési Intézet a TÁMOP program keretében lehetőséget kapott arra, hogy a Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben szabadságvesztésüket töltő fiatalokból ötször nyolcfős csoportot alakítsanak, ahol olyan elítéltek vehettek részt, akik érettségivel nem rendelkeztek.

Az eredeti cél a szövegértés elősegítése volt. A csoportok fél éven keresztül, havi egy alkalommal egy-egy regényt dolgoztak fel. Kovács Zsuzsanna egy csoport munkájában irodalomterapeutaként vett részt, így a csoport egyben biblioterápiás csoporttá is alakult.²⁵

²³ Uo. 80–81. o.

²⁴ Kovács Zsuzsanna: Irodalomterápia a börtönben. *Könyvtári Figyelő*, 2014/3., 312–313. o.

²⁵ Uo. 313. o.

Az öt hónap alatt öt regényt dolgoztak fel, melyek az alábbiak voltak:

- Saint-Exupéry: A kis herceg,
- Goethe: Az ifjú Werther szenvedései,
- Gyulai Pál: Egy régi udvarház utolsó gazdája,
- Hemingway: Az öreg halász és a tenger
- Márai Sándor: A gyertyák csonkig égnek.²⁶

Az öreg halász és a tenger című regényt kiválasztva, Kovács Zsuzsanna részletesen beszámol arról, hogy az elítéltek miképpen reagáltak a szépirodalmi műre. A találkozás elején, kérdés nélkül, váratlan beszélgetéssel indították a csoportfoglalkozást, és nem a könyvről, hanem általában a halakról kezdtek beszélgetni, hogy „mekkora és milyen hal volt életük legnagyobb fogása”. Az irodalomterapeuta szerint ez „lehetett volna egyszerű háritás is, szerencsére azonban csak élményszerű alapot adott a regény megbeszéléséhez. A résztvevők egybehangzóan tiszteletüket fejezték ki az öregember erőfeszítéseiről, de a sikertelen befejezés miatt maradt bennük némi ellenérzés. Egyikük kiemelte, hogy szerinte nem elég elérni valamit (megfogni a halat), meg is kell tudni tartani, ezért ő összességében nem szimpatizál a főhőssel. Egy másik vélemény szerint az öreg vakmerően túl messze evezett a parttól, ezért ez volt a büntetése. Mások szerint az öreg kótyagos volt, napszúrást kapott vagy vénségére megbolondult, vagyis kétségbe vonták a józan ítélőképességét. Általában véve elmondható, hogy a sikertelennek bizonyuló karakterrel nem szívesen azonosultak. A főhőst nem a regény során megismert viselkedése alapján, hanem pusztán a végeredmény alapján ítélték meg. Vagyis véleményüket a végeredmény ismeretében, visszafelé irányuló logika alapján alakították ki. Ez a hozzáállás a bírósági eljárás analógiáját hordozza: a bíró az elkövetett tetteik miatt szab ki ítéletet, tekintet nélkül arra, hogy mi vezetett odáig, hogy így cselekedjenek. A fogvatartottak sokszor tetteiket nemes célzatúnak tekintik, s elvárják a bírótól, hogy ő is a szándékot értékelje, ne csak a végeredményt.”²⁷

A feltett kérdésre, miszerint melyik rész tetszett nekik a legjobban, mindenki a zárójelenetet emelte ki, azt a részt, amikor a fiú gondoskodik az öregről, amikor kávé vizet neki, betakargatja stb.²⁸

A regényben szereplő fiú alakját a fogvatartottak felnagyították, fontosságát kiemelték. Egytől egyig szimpatikusnak tartották. Kovács Zsuzsanna elképzelhetőnek tartja, hogy ez azért van így, mert a hűségesebb fiúval akarnak azonosulni, ami egyben azt is jelenti, hogy „valahol van egy olyan szerettük, aki most nem lehet velük, amikor egyedül vívják a harcukat”.²⁹

²⁶ Uo.

²⁷ Uo.

²⁸ Uo.

²⁹ Uo. 315–316. o.

A „Vajon mire tanít ez a regény?” kérdésre az elítéltek az alábbiakat válaszolták:

„Arra, hogy küzdjünk az álmainkért, arra, hogy ne adjuk fel, a tiszteletre, az alázatra.” Egy érdekes kérdés a hal karaktere volt. Összességében véve tisztelik a halat, mert az is kitaróan küzd az életéért. A halat ösztönlénynek tekintették, aminek nincsenek szándékai. Egyikük szerint ők maguk is ösztönlények: „mi is azok vagyunk, evés, ivás, szex, ez a fontos.”

Amikor szóba került, hogy az öreg halász még akkor sem engedi el a kötelet, amikor a keze begörcsöl, egyikük merengve hozzátette, hogy „az a baj, hogy minket sem engednek el”. Ez a hozzászólás a hallal történő identifikációt jelzi, ami szokatlan egy emberekről szóló történetben. Az egyik résztvevő elmondta, hogy végig azért szurkolt, hogy elszakadjon a kötél, maga sem tudja, miért.³⁰ Az irodalomterapeuta véleménye szerint azért ez volt a válasz, „mert a történetben a hal van szorult helyzetben, tehetetlen küzdelme fogvatartójával szemben kiválthatja a vele történő azonosulást. A szabad ember számára ez a történet az öreg halász kitaró küzdelméről szól, a fogvatartottak számára azonban ezek szerint szólhat a kifogott hal hosszú haláltusájáról is.”³¹

A TÁMOP program befejezése után is folytatta Kovács Zsuzsanna az irodalomterápiát a szabadságvesztésüket töltő fiataloknál, és az alábbi műveket dolgozták fel:

- Orwell: Állatfarm
- Arany János: Toldi,
- Arany János: Toldi estéje
- Huxley: Szép új világ
- Wass Albert: Elvész a nyom
- Mark Twain: Jeanne d’Arc
- Szabó Magda: Az őz

Észrevételek a börtönben végzett biblioterápiai tevékenységről

Kovács Zsuzsanna börtönpszichológus és biblioterapeuta szerint a fogvatartottak a „börtönben töltött idejük hasznossá tétele érdekében látogatják az irodalomterápiás csoportfoglalkozásokat”.³²

Véleményem szerint a biblioterápiára való jelentkezés hátterében számos más ok is állhat: a hasznos időtöltés mellett az okok között említhetjük még a cellából való kiszabadulást, a más rabtársakkal, nem csak a cellatársakkal való találkozást, sőt férfi csoportok esetében a női csoportvezető iránti érdeklődést. A tagok szempontjából tehát számos cél megtalálható a foglalkozásra jelent-

³⁰ Uo. 316. o.

³¹ Uo.

³² Kovács Zsuzsanna: *Egzisztenciális szemléletű irodalomterápia fogvatartottakkal*, 2011. <http://www.irodalomterapia.hu/publikaciok/yalom.pdf>

kezés mögött. A terápiás cél viszont ettől függetlenül sok kérdés körül foroghat. Az eddigi női elítéltekkel végzett biblioterápiás foglalkozásokon például célul tűzték ki a női identitás, a női életút és a női krízishelyzetek kérdéseit. Ezekon felül terápiás cél lehet még a türelem, a tolerancia, az olvasási és a szövegértési készségek, továbbá az önismeret fejlesztése is. Utóbbi tekintetében a biblioterapeuták azt tapasztalták, hogy a női elítéltek számára nehézséget jelenthet véleményt alkotni, érzéseket megfogalmazni, önmagukra reflektálni. A szépirodalom segítségével mindez fejleszthető.

E feladatok mellett azért arról se feledkezzünk el, hogy az elítéltek esetében mindenképpen szem előtt tartandó cél a reszocializáció, amelynek egyik eszköze lehet a proszocializáció kialakítása. Utóbbihoz a biblioterápia úgy nyújt segítséget, hogy az irodalmi szöveg megismerésével az elítélt olvasóként lehetőséget kap arra, hogy más szemszögből lássa „a problémáit, lehetővé teszi, hogy következmények nélkül átgondolhasson különféle megoldásokat, megismerjen más értékeket és életutakat”.³³ Az elítélteknek árnyaltabbá és egyben proszociálisabbá válhat a világképe, továbbá az emberszemlélete, életszemlélete és értékszemlélete. A sajátélmény előhívásával, ennek kimondásával és megbeszélésével pedig az elítélt „olyan önmagáról szóló tapasztalathoz jut, amely motorja lehet a személyiség és az életút pozitív irányú változásának”.³⁴

A korábbi foglalkozásoknál többnyire nem is elítéltekkel, hanem a korábbi jogszabályok szerint előzetes letartóztatásban (az új tv. értelmében csak letartóztatásban) lévő fogvatartottakkal dolgoztak a biblioterapeuták. Ezek a fogvatartottak nem elítéltek, hiszen bár büntetőeljárás hatálya alatt vannak, de még ítélet előtt állnak. Érvényes ekkor rájuk nézve az ártatlanság vétele, és ezt csak a jogerős, bűnösséget megállapító ítélet döntheti meg. A biblioterápia alkalmazása céljából ennek azért van jelentősége, mert az „elkövetők” nem is biztos, hogy tettesek, rájuk vonatkozóan pozitív döntés, felmentő ítélet is születhet. A bizonyítási teher a bíróság vállát nyomja, vagyis senki sem kötelezhető ártatlanságának bizonyítására. Az eljárás e szakaszában még a Miranda-elv is érvényesül, amely kimondja, hogy a terheltnek nem kell vallomást tennie, erre ő nem kötelezhető.

Egy olyan terhelt esetében tehát, akit letartóztattak és ezért van bv. intézetben, több ok miatt nem szerencsés a biblioterápiás foglalkozás tartása az alábbi okok miatt:

- Lehet, hogy „tagadásban” van, és aktívan védekezik;
- „Tagadásban” van, és él a Miranda-elvben megfogalmazott hallgatás jogával;
- Nem tud részt venni minden foglalkozáson, vagy azért, mert a védője éppen akkor ér rá, amikor a biblioterápiás csoportja találkozik, vagy azért, mert éppen akkor jut számítógéphez és a tárgyalására készül, vagy azért,

³³ Béres – Csorba: i. m. 252. o.

³⁴ Uo.

mert kihallgatásra vitték, továbbá eljárási cselekményt fogatosítanak vele szemben, például tárgyalásra kell mennie, vagy azért, mert átszállították egy másik bv. intézetbe.

Ezeket a korlátozó okokat az eddigi biblioterápiás foglalkozások nem vették figyelembe. A szakirodalomban folyamatosan fogvatartottokról írnak, és csak a figyelmes és hozzáértő olvasó veszi észre, hogy itt letartóztatott, tehát még nem elítélt személyekről van szó, akiknél teljesen más a sajátélmény, attól függően, hogy „beismerésben” vannak-e, vagy sem, aktívan védekeznek-e, vagy passzívan, élve a hallgatáshoz való jogukkal.

Gyakran olvasható a szakirodalomban olyan kifejezés és mondat, hogy a *fogvatartott elítéltek, akik még ítélet előtt állnak*. Fogvatartott elítélt, aki ítélet előtt állna, nem létezik. A fogvatartott és ítélet előtt álló személy nem képzavar, csak a fogvatartott elítélt, aki ítélet előtt áll mondat nem felel meg a valóságnak. (A fogvatartott kifejezés magában foglalja a letartóztatott és a szabadságvesztését töltő személyt egyaránt.) Az ítélet előtt álló fogvatartott igazából a letartóztatott személy, aki ellen büntetőeljárás van folyamatban. A fogvatartott elítélt pedig a jogerős ítélet kimondása után szabadságvesztését töltőkre vonatkozik. A zavart az okozza, hogy a bv. intézetekben biblioterápiás foglalkozást tartók nem jogászok, ezért ezeket a különbségeket nem értik, nem tudják, ráadásul 2015-ben a jogszabály is alaposan megváltozott, és ezt sem követi senki közülük. Nem ártana ezért a cikkek/tanulmányok megjelenése előtt bevonnani egy jogi lektort, aki a tévedéseket korrigálná. Persze mondhatnánk azt is, hogy a biblioterápia szempontjából ezek nem lényeges kérdések, de ez tévedés, hiszen teljesen mást hív elő sajátélményként egy letartóztatásban lévő fogvatartott, aki minden energiáját a védekezésre használja, mint egy már elítélt személy, aki talán éppen az általa elkövetett bűnt dolgozza fel, vagy már készül a szabadulásra.

A kriminálandragógia és a biblioterápia találkozása

Kovács Zsuzsanna börtönben végzett biblioterápiája a TÁMOP program keretében is kiválóan működött. Ez összefügg azzal is, amit Béres Judit és Csorba-Simon Eszter a másodlagos fejlesztési célok között említ, miszerint az olvasás népszerűsítése, az anyanyelv fejlesztése, a műveltség és az esztétikai érzék gyarapítása a börtönben lévők esetében hozzájárulhat ahhoz, hogy a fogva lévők az írási és olvasási nehézségeikkel megküzdjenek, a hiányos műveltségüket kiegészítsék.³⁵

Amennyiben a fejlesztő biblioterápia másodlagos célja „az olvasás népszerűsítése és megszerettetése, az olvasási és szövegértési készségek fejlesztése”³⁶, akkor

³⁵ Béres – Csorba: i. m. 252. o.

³⁶ Uo. 256. o.

ennek kapcsán érdekes összefüggésre figyelhetünk fel a biblioterápia és az Európai Unió *Élethosszig tartó tanulás* (továbbiakban: *Lifelong learning*) programja kapcsán. Mivel ez utóbbi a mostani pályázati projektek kiemelt célcsoportjai között szerepel, ezért a biblioterápiával való összekapcsolása, ahogy a TÁMOP programok esetében is, a jövőben kedvezően hathatnak a börtönben végezhető biblioterápiás tevékenységre.

Mivel a büntetés-végrehajtás legújabb szabályozási rendszere idegenkedik az alternatív foglalkozások zárt intézményen belüli alkalmazásától, ugyanakkor az EU direktívái között megjelenő *Lifelong learning*-program olyan pluszjogokat biztosít az elítélteknek, amelyek elvétele nem csak az EU joganyagát sérti, de beleütközik a strasbourgi kánonba is. Az Emberi Jogok Európai Bírósága számos esetben kimondta ugyanis az emberi jogok megsértését a büntetés-végrehajtáson belül is, amely többször összefüggött az oktatáshoz, a művelődéshez való jog megsértésével. Amikor egy elkövetőt szabadságvesztésre ítélnék, ezzel együtt nem fosztják őt meg a tanuláshoz való jogától. A *Lifelong learning* joga nemcsak a szabad embereket illeti meg, hanem a börtönbüntetésüket töltő elítélteket is.

Az elítéltek a Covid19-járvány megjelenésével, az ezzel járó pluszkorlátozásokkal „dupla rácsot” kaptak, így kétszeresen érezhetik magukat bezárva. A szabadságvesztés mellett ugyanis a jelenlegi helyzetben lévő tilalmak rájuk úgy hatnak ki, hogy megszűntek a családi (vagy baráti) látogatások, de a börtönpszichológusok által tartott foglalkozásokat sem engedélyezik. Nincsenek olvasóköri, irodalomterápia foglalkozások, és az egymás közötti kommunikációs lehetőség is minimális szintre zsugorodott. Mindezeket túlmenően korlátozott lett az elérhető szolgáltatás, sőt kevesebb a munkalehetőség is. A felnőttneveléshez tartozó börtön-oktatás is szünetelt a korlátozások miatt.

Mindezek pedig beleütköznek az európai normákba. Az Európa Tanács 2011-ben kinyilvánította, hogy az élethosszig tartó tanulás joga az elítélteket ugyanúgy megilleti, mint a bv. intézeteken kívüli felnőtteket. Amikor ugyanis a bíróság ítéletével megfoszt valakit a szabadságától, az oktatáshoz való jogát nem veszi el. Ahogy *Sz. Molnár Anna* is írja, „az élethosszig tartó oktatás és az életben át tartó tanulás alanyi jog, valamint alapvető szükséglet minden civilizált társadalomban”,³⁷ beleértve mindenkit, az elítélteket is.

A közös európai börtön-szabályok kimondják: *Minden büntetés-végrehajtási intézetnek törekednie kell arra, hogy lehetőséget biztosítson minden fogvatartott számára olyan oktatási programokban való részvételre, amelyek a lehető legteljesebbek, és amelyek megfelelnek egyéni szükségleteiknek, törekvéseik figyelembevételével.*

A jelenlegi helyzet viszont bizonyos kötelezettségek alól feloldja a tagállamokat. Most éppen ennek vagyunk tanúi, de talán a járvány elmúltával újra kiteljesednek az elítéltek oktatáshoz való jogai; ezek – véleményem szerint – a digitális

³⁷ Sz. Molnár Anna: A tanuló felnőtt. http://www.diral.hu/publikaciok//a_tanulo_felnott.pdf

oktatásra és online biblioterápiás foglalkozásokra áttéréssel most is megvalósulhatnak. Mindenképpen a digitális tudás és a változásokhoz való alkalmazkodás fejlesztése a fejlődés kulcsa.

*Paul Downes*³⁸ szerint a jelenlegi problémák több tagállamot is érintenek, de a mostani helyzetben a meglévő akadályok az alábbi megoldások segítségével leküzdhetőek lennének:

- a) A börtön épületszárnyainak használata
- b) A börtönök közötti integráció
- c) Oktatói támogatás a folyamatos szakmai fejlődéshez/együttműködéshez
- d) Az oktatás és a munka egyenlő státusza
- e) Interneten keresztüli hozzáférés a tanuláshoz
- f) A nemzeti stratégiák fókuszának megváltoztatása³⁹

Az Európai Unió EPALÉ⁴⁰ nevű platformja lényeges információforrás, számos érdekes anyagot és cikket kínál a felnőttképzéssel és benne alternatív olvasási, szövegértési programokkal kapcsolatban. A Covid19-válság idején különösen fontos szerepe lehet ennek, mert a felnőttképzésben szereplő oktatóknak, foglalkozásvezetőknek nyújt segítséget abban, hogy a távoktatás, távfoglalkozás szakértői lehessenek. Több webinárium is elérhető itt, s ezek segítségével tapasztalatokat és jó gyakorlatokat is lehet cserélni. Mindenki ugyanazokkal a kihívásokkal néz szembe, mégis másképp reagál a nehézségekre.

Az EPALÉ magyar szerve a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal; az Innovációs és Technológiai Minisztérium irányítása alatt áll, és az egész országra kiterjedően ellátja a szakképzéssel és felnőttképzéssel kapcsolatos feladatokat.

Az EuroPris⁴¹ olyan európai hálózati szervezet, amely elősegíti az együttműködést, a kölcsönös tanulást és az európai börtönszolgálatok bevált gyakorlatainak cseréjét.⁴²

Fontos intézmény Európában az Európai Börtönoktatási Egyesület (EPEA)⁴³ és az Európai Büntetés-végrehajtási Oktatási Intézmények Hálózata (EPTA)⁴⁴, amely szervek a kriminálandragógia módszereivel igyekeznek a bv. intézeteken belül folyó oktatást segíteni. Az EPEA például éppen a mostani világválság alatt nyílt levélben fordult a börtönökben folyó oktatás érdekében az európai igazságügyi minisztériumokhoz, hogy minden lehetséges módon támogassák az oktatási tevékenység folyamatosságát a büntetés-végrehajtási intézetekben, és levélben szólította fel az igazságügyi ministereket, hogy távoktatással

³⁸ Egyetemi tanár; Dublini Városi Egyetem

³⁹ <https://epale.ec.europa.eu/hu>

⁴⁰ Az EPALÉ a felnőttoktatásban részt vevő szakemberek többnyelvű, nyílt közössége. <https://epale.ec.europa.eu/hu>

⁴¹ Börtön- és Büntetés-végrehajtási Szolgálatok Európai Szervezete

⁴² https://e-justice.europa.eu/content_europris-558--maximize-hu.do

⁴³ <https://www.epea.org/>

⁴⁴ <https://www.epta.info/>

támogassák az országbeli börtönök oktatási programjait, a fogvatartottak tananyagokhoz való hozzáférését és az oktatóikkal való folyamatos kapcsolattartást.⁴⁵

Svájc és Norvégia, bár nem tagjai az EU-nak, mégis szoros közösségben állnak a tagállamokkal. Ez a börtönprogramok terén is megnyilvánul, különös tekintettel a büntetés-végrehajtási szervezeteken belül működő felnőttoktatásra. Ez a két ország olyan jól tudta/tudja megoldani a bv. intézeteken belüli oktatást, még a pandémia idején is, hogy érdemes a norvég és a svájci modellt beépíteni a nemzeti börtönoktatási tervbe.

Norvégiában például az elítéltek kis lakóegységeken belül dolgoznak, az őrök neve biztonsági személyzet, és leginkább coach szerepük van. Minden fogvatartott számára biztosított az internet, ezért számos online tanulási forma elérhető. Svájcban a börtönökben oktatók nem állami alkalmazottak, hanem non-profit szervezetek dolgozói. Így a bv. intézetekben folyó tanulás nem az állami oktatási rendszer része, hanem ettől teljesen független saját részleg.

⁴⁵ <https://epale.ec.europa.eu/hu/content/az-europai-bortonoktatasi-szovetseg-oktatasi-tevekenyseg-folyamatossagat-szorgalmazza>

Könyvismertetés Németh Attila *Művészek és pszichopatológia* című könyvéről¹

Az alkotásokon keresztül nem csupán információhoz jutunk, nemcsak a műveket ismerjük meg – a műveltségünket gyarapítva ezzel –, hanem magát az alkotó embert, a belső világát, érzéseit, gondolatait, problémáit is. A szöveg, a festmény, a szobor és más művészeti alkotás mély megértésén túl a mű ugyanakkor előhívhat olyan saját belső élményt is, amelynek kimondásával – és persze a művészetterapeuta segítő szerepével, az ő mediálásával – a külső és belső problémáink többnyire orvosolhatóak lesznek. Mindezekon felül maga a kreatív tevékenység önmagában is képes arra, hogy az alkotó mélyebbre hatoljon, lássa, megértse, gyógyítsa önmagát. A művészetterápia tehát egyfelől segíti a befogadót, másfelől gyógyítja az alkotót. (Nem csupán a művész alkotót.)

Könyvismertetőmben nem a pszichiáter és nem a pszichológus szemével olvastam Németh Attila művét, hanem csak egyszerű olvasóként próbáltam megérteni a megírt és elemzett életsorsokat. Kiemelve most két művész barátságát, ezen keresztül mutatom be *Gulácsy Lajos* és *Juhász Gyula* mértjeit, hogyanjait, miképpenjeit, végső elutazásukat *Na'Conxypan*-ba.

Amikor híres műveket tanulmányozunk, nem elég csupán az alkotás ismerete, hanem ahogy Picasso is írja²:

„Nem elég, ha ismerjük egy művész munkáit. Azt is tudni kell mikor csinálta, miért, hogyan, milyen körülmények között. Egyszer majd biztosan kialakul egy új tudomány, talán „embertudománynak” fogják hívni, amely arra törekszik, hogy az alkotó emberen keresztül mélyebben behatoljon az emberbe.”

Mindkét alkotó művészete őszerejű művészet, amely magával ragadja közönségét, azaz bennünket, befogadókat. Általuk elképzeléseink határai kitágulnak, és képesek leszünk az alkotók „*legbelsőbb érzéseivel korrespondál*”-ni.³

Ahogy Németh Attila is leírja, Juhász Gyula és Gulácsy Lajos a szó legnemezebb értelmében igazi jó barátok voltak, a kezdeti szimpátián túl sok minden más is összekötötte őket: az alkotáshoz, a művészethez való viszony, a belső látásmód, a nőekkel való furcsa kapcsolat, a kirekesztettség és a betegség is.

Amikor 1922-ben Juhász Gyula megírta versét barátjához, Gulácsy Lajos akkor már több éve különböző kórházak, szanatóriumok, intézetek lakója volt. Először Olaszországban, 1914 augusztusában került kórházba, ahol bár csak egy

¹ Németh Attila: *Művészek és pszichopatológia*. Medicina Könyvkiadó, Budapest, 2015

² Picasso gondolataival indul Németh Attila könyve. Németh: i. m. 7. o.

³ Bálint Aladár: A dekadens festő életrajza. *Nyugat*, 1922/17–18. <https://epa.oszk.hu/00000/00022/00322/09780.htm>

napot töltött, de másnap már átszállították a San Servolo-sziget idegszanatóriumába; ott 10 hónapig kezelték. Utána két éven keresztül nem került kórházba. 1917-től 1919-ig viszont Magyarországon, a Moravcsik Klinikán többször is gyógykezelés alatt állt. Itt találkozott Juhász Gyulával is. Gulácsy 1919-től haláláig a Lipótmezei elmegyógyintézet lakója volt, ahonnan ugyan egyszer, 1922-ben, ápolói felügyelettel kiengedték a festményeiből rendezett kiállításra,⁴ de visszatérni a hétköznapi életbe többet már nem tudott.

Juhász Gyula verse akkor született, amikor Gulácsy kiállításán újra találkozott a két barát, de a viszontlátás öröme ezúttal elmaradt. Ahogy *Bálint Aladár* is írja a Nyugatban, „Gulácsy összeroppant”⁵. A költő-barát őszinte aggódása egyértelműen kivillan a sorokból:

*„Lajos, elér-e hozzád még a hangom, (...) a szívedhez, E nagy, bíbor virághoz,
mely beteg, És az agyadhoz, (...) Elér-e hozzád hangom, (...) És fölver-e egy
percre álmaidbul, Melyekben nincs már többé értelem?”*

Gulácsy 1922-es kiállításáról *Bálint Jenő* is beszámol, és ebből is kitűnik, hogy a festőhöz már nem ér el a hang, elkalandozó tekintete is azt sugallja, Gulácsy már máshol jár. „Képtől képhez vezették: megmutatták azt a képet, amelyre a legbüszkébb volt, amelynek ezt a címet adta: *Dal a rózsatőről*. »Igen, igen«, szólt a kép fölött elkalandozó tekintettel, majd udvariasan mosolygott: »Emlékszünk.«”⁶

Juhász Gyula felidézi megismerkedésüket, életre szóló barátságuk⁷ kezdetét, a budapesti Gauguin-kiállítást:

*Lajos, emlékszel, amikor először
Kerített össze minket alkalom,
A boldogságos, békés délelőttön
Gauguinnek száz lázálma a falon?
A sárga fényben a kövér banánok
S a sárga tájon barna emberek,
Az elveszett Éden, mely fájva-fájón
Bennünk zokog, ujjong, ragyog, remeg.
S a furcsa bálvány, szent fából faragva,
Mosolya sír és bánata mosoly,
Őnarcképem! – mondottad és a zajban
Kacajod bongott, mint ha szél dobol!*

⁴ Gulácsy Lajos festményei. Kiállítás. Keleti Artúr gyűjteménye. Ernst Múzeum, Budapest, 1922

⁵ Bálint A.: i. m.

⁶ Bálint Jenő: Művészfek. *Amicus*, 1929, 45. o. Idézi: Németh: i. m. 16. o.

⁷ A két férfi barátsága, alkotásaikon keresztül, megfelelő terápiás téma lehet a barátságra is, de a búcsúzásra is.

Később meg jöttek a tavaszi váradi napok *Adyval* és más kortárs művészekkel, idézi fel Juhász Gyula a közös kávéházi találkozásokat, kocsmákat, vendéglőket, ahol együtt ettek-ittak, alkottak és nézték a csillagokat, benne a múltjukat és a jövőndőt; amikor még Gulácsy nem hullott az éjbe:

*Lajos, emlékszel Váradon, tavasszal
A kis csapszékben, hol Watteau lakott,
Lerajzoltál, vén márkit, vaskalappal
S tegnapnak láttad már a holnapot.
A Köröst néztük és láttuk Velencét,
A kávéházban Goethe ült velünk,
Esengtük Grandet Eugenia szerelmét,
A csillagot kerestük, amely letűnt.
A csillagot kerestük, merre is vagy,
Hisz még nem hullottál az éjbe le,
Még ég fölötted estenden a villany,
Még méri, lázad nő, vagy süllyed-e?
Lajos, hiszen mi voltunk már azóta
Ott is, tudod, nem mondom, fáj a szó...
Ahol ketyeg a lélek, mint az óra,
De nem mutat időt, irtóztató.*

A vers születésekor Gulácsy Lajos, ahogy a költő írja, az éjbe hullott. Korábban Juhász Gyula is bekerült a klinikára, pont oda, ahol Gulácsy ekkor már a mindennapjait töltötte: oda, ahol „ketyeg a lélek, mint az óra, de nem mutat időt”. A költőt is sokszor utolérte „az őszi sejtés”⁸, de ő ekkoriban még ki tudott jönni az idegszanatóriumokból. Nem úgy, mint Gulácsy, aki 1919-től haláláig, 1932-ig elmeegógyintézetben maradt.

Németh Attila szerint Gulácsy súlyos pszichiátriai zavarban szenvedett, paranoid skizofréniában, melynek kialakulására kihatott szkizotip személyisége.⁹ A szkizotip személyiségzavarra az alábbiak jellemzőek:¹⁰

- M** = Mágikus gondolkodás (telepátia, megérezések, gondolatátvitel)/Magányosság
- E** = Emocionális reakciói inadekvátak, illetve beszűkültek
- SZ** = SZokatlan percepciók (illúziók)
- SZ** = Szociális helyzetekben kifejezett SZorongás
- E** = Excentrikus megjelenés és viselkedés

⁸ Juhász Gyula levele Kosztolányinak Szentendréről: „Életem legszebb, sőt talán legboldogabb napjaim közé számítom ezeket, de mégis elfog, itt is meglátogat az őszi sejtés, mely a nyárfák esti beszédéből kihallik – érzem az új, közelgő életviharokat –, s ez a szélcsend az, amely megelőzi őket.” Idézi F. Diósszilágyi Ibolya: A lélek útvesztőin. Juhász Gyula betegségéről. <http://www.epa.hu/00100/00181/00023/19-a.htm>

⁹ Németh: i. m. 20. o.

¹⁰ Németh Attila: *Pszichiátria – másképp*. Medicina Könyvkiadó, Budapest, 2003, 131. o. [2. bővített kiadás: 2018]

A fentiek összegzése: **M+E+SZ+SZ+E=MESZSZE (MESSZE)**

Ahogy Németh Attila erre az ún. „elvarázsolt figura” típusra találóan megjegyzi, a szkizotip személyiségzavarral rendelkezők a realitástól már „MESSZE” vannak, bár még nem érik el a szkizofrénia szintjét. Gulácsy elérte... Az első világháború kitörésekor mutatkozott nála először a paranoid szkizofrénia.

A „schizophrenia” elnevezést 1911-ben Eugen Bleuler svájci pszichiáter használta először. A kifejezés a görög eredetű „kettéhasadt elméből” származik, a „skizo” (hasít) és a „phren” (szellem) szavakból, ami érzékelteti a gondolati folyamatok széttöredezettségét, az érzelmek és gondolatok kettéhasadását és a valóságtól való visszavonulást.¹¹

A szkizofrénia összefoglaló neve a pszichotikus állapotok közé sorolt agyi betegségeknek, amelyek jellemző tünete, hogy a beteg a realitástól elszakad, akarata, gondolatai és érzelmei szétesnek. Tehát nem egységes kórkép. Ahogy Domán Augustza írja PhD értekezésében:¹²

„Az akut szkizofrénia tünetcsoportjában megtaláljuk az érzéksalódásokat, amelyek döntően akusztikus jellegűek, úgynevezett pszeudohallucinációk, azaz nem rendelkeznek a valóság minden elemével; jellemző, hogy a beteg a hangokat a »fejében hallja«. Kommentatív hallucinációnak nevezik, amikor a beteg párbeszédet hall, a hangok róla beszélhetnek, kommentálhatják cselekedeteit. Gondolatelyo léphet fel enyhébb lefolyású esetekben, ekkor azt éli meg a beteg, hogy gondolatai hangossá válnak [...]. Másik igen jellemző tünet a téveszmék megjelenése, amelyek többségükben üldöztetési jellegűek. Máskor a beteg filozofikus, vallási eszmékkel kezd foglalkozni, de gyakoriak a befolyásoltatással kapcsolatos téveszmék is. Rendkívül jellemző, amikor arról számolnak be, hogy gondolataikat idegen erők befolyásolják, vagy idegen gondolatot ültetnek be a fejükbe, vagy éppen ellenkezőleg, gondolataikat elvonják, ellopják. Ezekhez az élményekhez színes magyarázatokat adhatnak.”

Juhász Gyula bipoláris affektív betegségben szenvedett, ez fokozatosan alakult ki nála, de Németh Attila szerint a költő a depresszióra való hajlamot a szüleitől örökölhette.¹³

„És éreztem, bennem mint támadoznak az örökölt, szunnyadt bánatok.” (Fátum)

Juhász Gyulának, a betegségéből is következően, voltak igen aktív szakaszai, és voltak lemenő ágai. Mindezek a bipoláris affektív zavar jellemző tünetei. Akkoriban mániás-depressziós betegségnek hívták, és ezt diagnosztizálta Juhász Gyulánál a kezelőorvosa, Hajdú Lili is.¹⁴ Miskolczi Dezső professzor az

¹¹ Comer, Ronald J.: *A lélek betegségei. Pszichopatológia.* Osiris, Budapest, 2003, 460. o.

¹² Domán Augustza: *A beszámítási képesség a büntető akadályok rendszerében.* Doktori (PhD) értekezés. PPKE JÁK Doktori Iskola, Budapest, 2019, 8. o. https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/Dom%C3%A1n_Augusztza_t%C3%A9zismv.pdf

¹³ Németh (2015): i. m. 120. o.

¹⁴ Uo. 121. o.

idegrendszer teherbíró képességének a csekély fokáról beszélt, és megállapította, hogy Juhász Gyula betegsége „melancholia periodica”.¹⁵

Németh Attila szerint Juhász betegségének súlyosbodása arra vezethető vissza, hogy az introvertált, szenzitív személyiséggel rendelkező költőnél kezdetben szorongásos és kényszeres tünetek is felléptek, és ehhez társult a hangulatzavar, melynek voltak hipomán és depresszív epizódjai.¹⁶ Utóbbiak egyre gyakrabban, egyre hosszabban és egyre mélyebben jelentkeztek a költőnél, mely végül tragédiához, a lélek teljes mélyrepüléséhez vezetett. Ahogy később *Sylvia Plath*nál is megfigyelték, Juhász Gyulánál is megjelentek a szuicidum legfontosabb prediktív tényezői, az affektív zavar és a szorongásos zavar, de ide sorolható a több öngyilkossági kísérlet, valamint a személyiség súlyos érintettsége is. A korábbi szuicid kísérletek mögött ott van az érzelmi dependencia, amelynek hátterében külső körülmények is állhatnak. Ezek a betegség kezdetén befolyásolhatták Juhász Gyula hangulatát, de később, ahogy Németh Attila is írja, „ezek hatása alig érvényesült”.¹⁷

Vajon a környezeti hatások befolyásolják-e azokat a betegségeket, amelyekről Gulácsy Lajos és Juhász Gyula kapcsán szó volt?

Juhász Gyula szerint Gulácsy pszichózisa a társadalom tagadásának szimbóluma.¹⁸ Gulácsy tragédiájáról Juhász Gyula a *Szépség betege* című munkájában írja, még a festő halála előtt hét évvel, hogy a téboly Gulácsy Lajosnál menekülés az erőszakos és kíméletlen világból¹⁹ a maga által megálmodott Na'Conxypanba. Először csak meglátogatta ezt a varázslatos világot, majd végleg ott is maradt. Juhász Gyula hét évvel később követte őt.

Németh Attila szerint Gulácsynál a betegség lefolyása típusos volt, de nála az alkotás inkább védőfaktort jelentett, olyan protektív tényezőt, amely késleltette a súlyosabb állapot kialakulását.²⁰ Mindaz, amit alkotott, tehetségének köszönhető, és nem az elme megbomlásának.

Juhász Gyula és Gulácsy Lajos kapcsán eszembe jut *Rakovszky Zsuzsa Egyirányú utca* című verse, s benne az idő, mely egyirányú utca, és „nem jön vissza többé”, de mindaz, amit a franciák „oeuvre”-nek neveznek, az itt marad velünk. Amikor Gulácsy Lajos festményeit nézzük, Juhász Gyula verseit olvassuk, akkor úgy érezzük, hogy életük a huszadik század első felében nem ért véget, hanem ők ketten most is *Na'Conxypan*-ban vannak...

Kiss Anna

¹⁵ Uo. 128. o.

¹⁶ Uo. 130. o.

¹⁷ Uo. 130. o.

¹⁸ Gerevich József: *Lány a szekrényben (Patográfiai és klinikai esettanulmányok)*. Osiris, Budapest, 2005, 12. o.

¹⁹ Juhász Gyula: *A szépség betege. Magyarság, 1925*

²⁰ Németh (2015): i. m. 120. o.

Válogatás a szakirodalomból

ÁLTALÁNOS

BÁNDI GYULA:

Környezetjog

Szent István Társulat, Budapest, 2022

BELLAMY, RICHARD:

*Politikai alkotmányosság: a demokrácia alkotmányosságának
köztársasági védelme*

MCC Press Kft., 2022

BUDAY-SÁNTHA ANDREA:

Kommunikáció – etika – jog: A kommunikáció etikai és jogi alapjai

B. SWAN Partners, 2022

FÖLDI ANDRÁS – KELEMEN MIKLÓS – KISTELEKI KÁROLY – MÁRKUS ESZTER – RIGÓ

BALÁZS – SIKLÓSI IVÁN:

Összehasonlító jogtörténet

Ötödik, javított kiadás. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2022

KURIMAY TAMÁS – VIZI JÁNOS – RADICS JUDIT:

Bevezetés a telepszichiátria gyakorlatába

Akadémiai Kiadó, Budapest, 2022

Nemzetiségi parlamenti képviselet

Országház Könyvkiadó, Budapest, 2022

BÜNTETŐJOG / BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI JOG / SZABÁLYSÉRTÉSI JOG

BELOVICS ERVIN:

Büntetőjog I. Általános Rész

ORAC Kiadó, Budapest, 2022

CZINE ÁGNES (SZERK.):

Király Tibor emlékkötet

ORAC Kiadó, Budapest, 2022

CZINE ÁGNES – DOMOKOS ANDREA:

Büntetőjog I. Általános rész

Novissima Kiadó, Budapest, 2022

DOMOKOS ANDREA (SZERK.):

A Gazdasági Bűnözés 2021 konferencia előadásainak szerkesztett változata

Károli Gáspár Református Egyetem ÁJK, Budapest, 2022

KARSAI KRISZTINA (SZERK.):

Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről

Kézirat lezárva: 2022. március 1. Wolters Kluwer, Budapest, 2022

LÁSZLÓ BALÁZS:

Az 1811. évi erdélyi büntetőkódex-javaslat

Gondolat Kiadó, Budapest, 2022

POLT PÉTER – MISKOLCZI BARNA – VIDA JÓZSEF – KARNER ZSANETT (SZERK.):

Nagykommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez

Wolters Kluwer, Budapest, 2022

NEMZETKÖZI JOG

MUZSALYI RÓBERT:

Az európai számlazárolási rendelet kommentárja

ORAC Kiadó, Budapest, 2022

ÓRY TAMÁS:

A nemzetközi adóügyi együttműködés szabályozási keretei és gyakorlata

Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2022

POLGÁRI / POLGÁRI ELJÁRÁSI JOG

RIBAI CSILLA:

Polgári jog III. – Öröklési jog

Novissima Kiadó, Budapest, 2022

VÉKÁS LAJOS:

Fejezetek a magyar magánjogtudomány történetéből

Második, bővített kiadás. ORAC Kiadó, Budapest, 2022

VÖLCSEY BALÁZS:

Kompakt kommentár a bírósági polgári nemperes eljárásokról szóló törvényhez

Kézirat lezárásának dátuma: 2022. augusztus 1.

Wolters Kluwer, Budapest, 2022

Ügyészek Lapja

Alapítva 1993-ban
(© Ügyészek Országos Egyesülete)
Szakmai Érdekképviseleti folyóirat

Kiadja az Ügyészek Országos Egyesülete (ISSN 1217-7059)
A kiadásért felel: Dr. Matécsa Artemon, az ÜOE elnöke
A szerkesztőség címe: 1122 Budapest, Maros u. 6/a.

Szerkesztőség

Főszerkesztő: Dr. Kiss Anna PhD
Főszerkesztő-helyettes: Dr. habil. Ambrus István
Felelős szerkesztő: Dr. Jagusztin Tamás
A szerkesztőség elnöke: Dr. Sárík Eszter PhD
A szerkesztőség titkára: Dr. Joó Imre
Korrektor: Dr. Bolyky Orsolya PhD

Szerkesztőbizottság

Prof. Dr. Bárd Károly DSc
Dr. Bérces Viktor PhD
Prof. Dr. Fantoly Zsanett
Prof. em. Dr. Finszter Géza DSc
Prof. em. Dr. Görgényi Ilona
Prof. Dr. Herke Csongor DSc
Prof. Dr. Kovács Gábor
Dr. habil. Könczöl Miklós
Dr. Láng László
Prof. Dr. Róth Erika
Dr. Schmidt Gábor

Munkatársak: Balogh Ernő – lapterv
Sándor Viktória – grafika
Gíricz Anna – kiadványgondozás

Gyártás: Publicitas Art Média Kft.
Felelős vezető: Nagy Ibolya
1021 Budapest, Tárogató út 26.
www.publicitasart.hu

Közlési feltételek

A Szerkesztőség olyan tanulmányok közlését vállalja, amelynek témája a különböző jogterületek elméleti és gyakorlati kérdéseivel kapcsolatos. Az írás nem állhat ellentétben az Ügyészek Országos Egyesületének Alapszabálya preambulumban megfogalmazott célokkal.

A kéziratot e-mailen kell a Szerkesztőséghez eljuttatni az alábbi címre: kiss@okri.hu

A cikkek terjedelme 30 000–40 000 leütés lehet. Szövege MS Word doc formátumban készülhet, betűtípus: Times New Roman (TNR), betűméret a törzsszövegben 12 pt, a lábjegyzetben 10 pt. A törzsszöveg 1,5-es sortávolsággal, a lábjegyzet 0-s sortávolsággal készül, sorkizártan. A kiemeléshez a fejezetek, alfejezetek címeiben **félkövér**, a törzsszövegben, illetve a lábjegyzetben *kurzívált* betűt alkalmazzunk. Idézőjelen belül csak akkor kurziváljunk, ha az az eredeti szövegben is ilyen formában szerepelt; ellenkező esetben az idézett végén jelöljük, hogy „(kiemelés tőlem: a szerző)“.

A hivatkozásokat lábjegyzetben, a szerző(k), illetve szerkesztő(k) teljes nevével és az idézett mű pontos periodikájával (mű címe, kiadó neve, kiadás helye, évszám, oldalszám; folyóiratnál évszám, lapszám, oldalszám) kell feltüntetni.

A kéziratok nyelve magyar, angol, német, francia, spanyol lehet.

Kép közlésére technikai okokból nincs lehetőség, táblázat és grafikon – a kézirat terjedelmével arányosan és a kiadvány méretét figyelembe véve – kizárólag fekete-fehér színben, szerkeszthető (MS Word–Excel „chart” objektum) formában ábrázolható.

A kéziratokat a Szerkesztőség az adott jogterület legalább két elismert szakértőjével, anonim formában lektoráltatja. A pozitív lektori vélemények megléte, illetve az azokban foglalt módosítási javaslatok figyelembevétele a publikálás feltétele.

A Szerkesztőség a kéziratot stilizálhatja, másodközlést nem vállal.

A Szerző hozzájárul, hogy írásműve az internethálózaton is nyilvánosságra kerüljön.